

Міністерство освіти і науки України
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ТА ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

УДК 34.03:342.95(477)(075.8)

Б 83

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
як навчальний посібник для студентів вищих навчальних
закладів (протокол № 7 від 08.09.2021 року)*

*Рекомендовано до друку вченою радою
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янчука
(протокол № 8 від 29.04.2021 року)*

Рецензенти:

Іншин Микола Іванович – доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України, академік Національної
академії правових наук України;

Галуцько Валентин Васильович – доктор юридичних наук,
професор;

Сербин Руслан Андрійович – доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України.

Боровик А. В.

Б 83 **Адміністративно-правові засади реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні:** навч. посіб./
А. В. Боровик, А. В. Дерев'янко, О. Ю. Дрозд та ін. Одеса: Вид.
дім «Гельветика», 2021. 252 с.

ISBN 978-966-992-457-5

Викладений у навчальному посібнику матеріал присвячений ґрунтовному аналізу адміністративно-правових засад реалізації права на тримання професійної правничої допомоги в Україні.

Розглянуто сучасний стан нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні та зарубіжний досвід реалізації зазначеного права. Наведено характеристики суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги та визначено їх адміністративно-правовий статус.

Висвітлено адміністративні процедури, як елемент механізму забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу та юридичні гарантії забезпечення реалізації зазначеного права.

Зазначене видання розраховано на науковців, викладачів, аспірантів, студентів юридичного та гуманітарного профілю та всіх хто цікавиться питанням реалізації права на отримання правничої допомоги в Україні.

УДК 34.03:342.95(477)(075.8)

© Боровик А. В., Дерев'янко Н. З.,
Дрозд О. Ю., Головач А. В.,
Дем'янчук В. А., Магновський І. Й.,
Микулець В. Ю., Марисюк К. Б.,
Щербаков В. В., 2021

© Боровик А. В. (обкладинка), 2021

© Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, 2021

ISBN 978-966-992-457-5

DOI: 10.5281/zenodo.

ЗМІСТ

Перелік умовних скорочень.....	4
Вступ	5
Розділ 1. Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги	9
1.1. Право на отримання професійної правничої допомоги та його місце у правовому статусі громадянина України	9
1.2. Сучасний стан нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні	35
1.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги	62
Розділ 2. Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги	91
2.1. Суб'єкти забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги та їх адміністративно-правовий статус	91
2.2. Адміністративні процедури як елемент механізму забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу.....	124
2.3. Юридичні гарантії забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги	159
Розділ 3. Основні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги	183
3.1. Адміністративно-правове регулювання якості надання професійної правничої допомоги в Україні	183
3.2. Удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.....	210
Список використаних джерел	230

Перелік умовних скорочень

БПД – безоплатна правова допомога.

БВПД – безоплатна вторинна правова допомога.

ВРУ – Верховна Рада України.

ГПК – Господарсько-процесуальний кодекс України.

ЄС – Європейський Союз.

ЄКПЛ – Європейська конвенція з захисту прав людини.

ЄСПЛ – Європейський суд з захисту прав людини.

КМУ – Кабінет Міністраів України.

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України.

КСУ – Конституційний Суд України.

МВФ – Міжнародний валютний фонд.

ОБСЕ – Організація безпеки і співробітництва в Європі.

ООН – Організація Об'єднаних Націй.

ПРООН – Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй.

СНД – Співдружність Незалежних Держав.

ЦПК – Цивільно-процесуальний кодекс України.

ІВА – Міжнародна асоціація юристів.

BSB – Рада зі стандартів адвокатів.

NRC – Норвезька рада у справах біженців.

SRA – Управління з регулювання соліситорів.

ICAEW – Інститут дипломованих бухгалтерів у Великобританії.

WODS – Науково-дослідний інститут Міністерства безпеки та юстиції Нідерландів.

Вступ

У площині матеріального сприйняття, Конституція України відповідає тим критеріям, за якими країна може іменуватись як суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава. Її норми мають три основоположні характерні властивості – закріплення основ територіального устрою, засади поділу й реалізації влади, а також захист природних непорушних прав, індивідуальних свобод та юридичних можливостей людини та громадянина.

Визнаючи своїх громадян найвищою цінністю, Основний Закон України гарантує, що держава зобов'язана, по-перше, забезпечити їх безпеку шляхом визнання невід'ємних прав людини та громадянина та їх охорони у межах усіх різновидів публічно-правових та приватноправових відносин; по-друге, створити механізми попередження порушення таких прав усіма доступними інструментами владного та сервісного впливу; по-третє, забезпечити їх належну реалізацію кожним членом суспільного осередку.

З моменту проголошення на найвищому законодавчому рівні необхідності орієнтування державних політик на людиноцентризм, змінився вектор та межі розуміння прав як чисто політико-правового феномена і перетворення його на екосоціогуманістичне явище с орієнтацією на стійкий та інклюзивний розвиток людства. У цьому дискурсі право на отримання професійної правничої допомоги в Україні набуло якісно нового значення та сьо-

годні є невід’ємною складовою правового статусу особи, будучи самостійною конституційною гарантією, що втілює в дійсність завдання держави по захисту та охороні своїх громадян у разі виникнення у них проблемних життєвих ситуацій.

На жаль, рівень правової культури українців, правовий нігілізм та системні інституційні проблеми нормального функціонування держави сьогодні призвели до такого стану, коли громадяни України не в змозі самостійно вирішувати стандартні життєві ситуації, увесь час потребують сторонньої допомоги спеціаліста-правника задля активізації чи перебігу публічно-правових та приватноправових відносин, де вони є їх безпосереднім учасником. Окрім того, нещодавні законодавчі зміни статусу суб’єктів-надавачів послуг у сфері правової допомоги спричинили дискусію серед науковців та практиків – чи вони будуть корисними для правозастосовної діяльності, або ж навпаки – якість захисту буде низькою.

Тим не менш, сьогодні стан забезпечення державою реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні є вкрай низьким, адже відсутність спеціалізованого законодавства про правничу допомогу, наявність бюрократизованих процедур, не належний рівень цифрового супроводу та складність етапів та стадій її отримання свідчать не на користь держави. Вказане підтверджується результатами проведеного авторами соціологічного опитування думки громадян щодо оцінювання стану реалізації ними права на отримання професійної правничої допомоги в Україні,

де 76 % опитуваних респондентів відмітили необхідність запровадження спеціалізованих відділів при центрах з надання адміністративних послуг, що консультуватимуть чи будуть надавати інші різновиди правової допомоги громадянам. Це зумовлено тим, що українці мало обізнані про процедури та способи реалізації цього права (67 % опитуваних), за браком фінансових ресурсів вимушені погоджуватись із фактом порушення їх прав, свобод чи інтересів з боку держави та приватних осіб, адже не мають змоги звернутись за професійною правничою допомогою (83 % опитаних) та й загалом вважають, що інформативна система про професійну правовому допомогу в Україні є не розвинутою, багато українців не знають місцезнаходження спеціалізованих центрів з надання правничої допомоги й не розуміють її призначення загалом (69 % опитуваних).

Адміністративний вектор дослідження зумовив вивчення також наукових праць таких вчених як: А. Абашідзе, А. Авер'янов, Є. Ананьєв, Н. Армаш, І. Бакірова, Л. Богачова, І. Бойко, А. Боровик, В. Боровікова, С. Вилков, В. Власюк, Н. Галіцина, В. Галуцько, Л. Глухарєва, О. Говоруха, О. Дрозд, О. Дроздов, М. Ермаков, І. Загоруй, Л. Загоруй, О. Зима, Ю. Князева, І. Козьяков, В. Копейчиков, Я. Кузьменко, К. Куркова, О. Мудренко, Л. Наливайко, С. Несінова, В. Новіков, В. Оксінь, А. Орешкова, В. Панченко, І. Патерило, М. Потаніна, А. Солнцев, О. Соловійова, Л. Сорока, В. Федоренко та інших видатних науковців, що суміжно чи побічно аналізували заявлену до розгляду проблема-

тику, однак безпосередньо адміністративно-правові засади реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні не досліджували.

Отже, незадовільний стан здійснення адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні, недостатня науково-доктринальна розробленість даної проблематики загалом, а також низький стан правової освіченості українців щодо способів захисту та реалізації своїх прав вимагають по-новому поглянути на аналізовану проблематику.

Розділ 1

Загальна характеристика адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги

Основні поняття: професійна правнича допомога; правовий статус громадянина; адміністративно-правове забезпечення; нормативне забезпечення; право людини; права громадянина.

1.1. Право на отримання професійної правничої допомоги та його місце у правовому статусі громадянина України

Зміни, які відбуваються в Україні протягом останніх двадцять років, говорять про те, що в нашій державі створюються передумови формування зрілого громадянського суспільства. Успіхи в цьому напрямку залежать не тільки від розвитку економіки, ефективного законодавства і модернізації суспільно-правових відносин, а й від готовності держави впорядкувати їх, забезпечити кожному конституційні гарантії і необхідний захист, особливе місце серед яких займає гарантія на отримання кваліфікованої юридичної допомоги¹.

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. С. 23. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

Конституція України у ст. 59 закріпила, що кожен має право на професійну правничу допомогу¹. Але необхідно відзначити, що характерною рисою і основною особливістю конституційного права на професійну правничу полягає в тому, що воно використовується для реалізації і захисту інших прав і свобод людини і громадянина. Жодне із закріплених в Конституції України прав не може ефективно здійснюватися без права на отримання кваліфікованої юридичної допомоги, яке в науці конституційного права розглядається як юридична гарантія всіх прав і свобод людини і громадянина².

Важливість професійної правничої допомоги як самостійної гарантії забезпечення прав, свобод, законних інтересів особи, обумовлює необхідність наукового дослідження даного феномена. При цьому, будучи предметом наукового вивчення в галузевих юридичних науках (конституційного, кримінально-процесуального, адміністративного, цивільного процесуального, цивільного права та ін.), навчальних дисциплінах («Правоохоронні органи», «Адвокатура» та ін.)³, професійна правнича

---

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. С. 24. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

³ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. С. 18.

допомога об'єктивно вимагає ґрунтовного дослідження на різних рівнях, як на теоретичному, так і на практичному.

Тому зрозуміло, що ми звернемо наш науковий пошук до загальної теорії права, що дозволить нам використати більш широкий спектр пізнавальних можливостей та виробити цілісне бачення розглянутого правового явища, яке має бути відправним для рішення приватних та галузевих проблем, пов'язаних з професійною правничою допомогою¹.

Спочатку ми дослідимо правовий статус громадянина України та його основні компоненти.

Правовий статус громадянина класично сприймають через комплекс прав серед яких основну увагу приділено політичним². Взаємовідносини держави й індивіда повинні бути чітко урегульовані й упорядковані. Адже, правовий статус індивіда розрізняється в залежності від того, чи виступає він у якості громадянина, іноземця або особи без громадянства (апатриду)³.

Взагалі поняття «статус» використовується різними науками, загальна теорія права на підставі

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. С. 19.

² Юськів Н. В. Громадянство у системі правового статусу неповнолітніх. 2014. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2271/vnulpurn201480737.pdf>

³ Система прав і свобод людини і громадянина. 3. Правовий статус людини і громадянина: Розділ курсу ДО. *uapravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4215&id_book=4212&id_parent=4212&id_vid_res=17

якого виробила концепт «правовий статус». Аналіз значної кількості літератури з теорії держави й права, конституційного права свідчить, що термін «правовий статус» вживається переважно щодо таких категорій як: «людина», «громадянин», «іноземець», «особа без громадянства», «державний службовець», тобто позначає статус (становище) фізичної особи. Щодо юридичних осіб (зокрема, органів державної влади) вживається термін «компетенція», який за значенням має бути тотожним терміну «правовий статус»¹.

Досліджуючи це питання, у межах власної праці А. Приходько² з'ясував, що у загальному розумінні під статусом (від латин. *status* – положення, становище) розуміється правове положення (сукупність прав і обов'язків) фізичної чи юридичної особи. Це абстрактний багатозначний термін; у загальному значенні означає сукупність стабільних значень параметрів об'єкта або суб'єкта³.

---

¹ Армаш Н. О. Керівник органу виконавчої влади: адміністративно-правовий статус. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 172 с.

Буравльов С. І. Категорійно-понятійне розуміння адміністративно-правового статусу господарських судів України. *Sciences of Europe*. 2020. Вип. 2. № 55. С. 59–63.

Гуцул В. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства юстиції України у сфері правової освіти населення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 50.

Теория государства и права/под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва: Изд. группа ИНФРА М – НОРМА, 1997. С. 348.

² Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. С. 176–177.

³ Там само, с. 177.

Таким чином, залежно від різновидів суб'єктів правовий статус може мати досить широкий спектр правових характеристик. Нас же цікавить саме правові характеристики, що окреслюють статус громадянина України.

Громадянство – стійкий політико-правовий зв'язок особи з державою, що виражається у взаємних правах і обов'язках, в свою чергу громадянин України – це особа, яка набула громадянство України в порядку, передбаченому законами України та міжнародними договорами України¹. Порядок отримання громадянства України, а також сукупність прав і обов'язків громадянина України визначаються в Конституції України та у Законі України від 18.01.2001 р. № 2235-III «Про громадянство України», а також низкою міжнародно-правовим актами, наприклад, Європейська конвенція про громадянство (Страсбург, 6 листопада 1997 року)², яка була ратифікована із застереженням та заявою Законом України від 20.09.2006 р. № 163-V (163-16) «Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство»³.

Для більшості населення держави самий факт громадянства є умовою володіння правами і обов'язками, а також юридичною підставою для користування правами і свободами і виконання

---

¹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

² Європейська конвенція про громадянство. Страсбург, 6 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text

³ Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006 р. № 163-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-16#Text>

обов'язків, встановлених законом¹. Отже, правовою підставою існування інституту громадянства в Україні є ст. 4 Конституції України, яка визначає, що в Україні існує єдине громадянство, а підстави набуття і припинення громадянства України визначаються законом².

Необхідно відзначити, що в багатьох країнах світу існує подвійне громадянство. Так, крім України єдине громадянство існує лише в 51 країні світу зокрема: Китаї, Азербайджані, Японії, Словаччині, ОАЕ, Монако, Узбекистані, Таїланді, Непалі, Кубі, Катарі, Індії, Казахстані, Білорусь та в інших країнах. Ще 29 країн світу допускають наявність подвійного громадянства, але за певних умов. Наприклад, в Грузії це може дозволити президент, якщо це має значення для національних інтересів країни (схожі умови в Австрії та Південній Кореї). У Ліхтенштейні, Намібії, Сальвадорі, Естонії, Нігерії та Словенії право на подвійне громадянство мають ті, хто отримав паспорт країни за народженням. В Афганістані право на подвійне громадянство є у подружжя іноземних громадян або афганців, які втекли з країни через війну або політичну нестабільність³.

---

¹ Система прав і свобод людини і громадянина. 3. Правовий статус людини і громадянина: Розділ курсу ДО. *uapravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4215&id_book=4212&id_parent=4212&id_vid_res=17

² Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

³ Подвійне громадянство: 86 країн світу дозволяють, у 51 – заборонено. *Слово і Діло*. 2019. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/28/infografika/polityka/podvijne-hromadyanstvo-86-krayin-svitu-dozvolayut-51-zaboroneno#:~:text>

В Україні останнім часом також йдуть розмови про можливість надання громадянам права перебувати одночасно в правових відносинах з двома державами. Так, Президент України Володимир Зеленський в своїх інтерв'ю ЗМІ неодноразово говорив про необхідність легалізації подвійного громадянства і доручив МЗС підготувати необхідні проекти. Один із законопроектів вже поданий на розгляд до Верховної Ради. Метою дозволу мати подвійне громадянство є необхідність припливу в Україну громадян і повернення на батьківщину так званих «економічних» емігрантів, зберігши при цьому норму про «єдине громадянство», це означає, що влада буде сприймати людей як громадян тільки України, незважаючи на можливу наявність паспорта іншої держави. «Зміна буде в тому, що ми не будемо вимагати виходу з іншого громадянства для отримання українського паспорта», – повідомив глава Державної міграційної служби України¹.

Не вдаючись у дискусію з приводу подвійного громадянства зазначимо, що права й обов'язки в правовій державі фіксують складну систему взаємовідносин держави й особистості, засновану на демократичних принципах². Отже, досліджуючи правовий статус громадянина України не можливо

---

¹ Украина разрешит двойное гражданство. DW. 2019 URL: <https://www.dw.com/ru>

² Система прав і свобод людини і громадянина. 3. Правовий статус людини і громадянина: Розділ курсу ДО. *uapravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4215&id_book=4212&id_parent=4212&id_vid_res=17

оминути питання, на підставі яких принципів ґрунтується вказаний статус.

Принципи громадянства України визначені у Законі України «Про громадянство», так ст. 2 визначає, що законодавство України про громадянство ґрунтується на таких принципах:

– єдиного громадянства – громадянства держави Україна, що виключає можливість існування громадянства адміністративно-територіальних одиниць України. Якщо громадянин України набув громадянство (підданство) іншої держави або держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України;

– запобігання виникненню випадків без громадянства;

– неможливості позбавлення громадянина України громадянства України;

– визнання права громадянина України на зміну громадянства;

– неможливості автоматичного набуття громадянства України іноземцем чи особою без громадянства внаслідок укладення шлюбу з громадянином України або набуття громадянства України його дружиною (чоловіком) та автоматичного припинення громадянства України одним з подружжя внаслідок припинення шлюбу або припинення громадянства України другим з подружжя;

– рівності перед законом громадян України незалежно від підстав, порядку і моменту набуття ними громадянства України;

– збереження громадянства України незалежно від місця проживання громадянина України¹.

Крім вказаних принципів у сукупність правових ознак, що визначають правовий статус громадянина України входять наступні категорії, що визначені також у Законі України «Про громадянство», це: підстави набуття громадянства (ст. 6); випадки коли особу не приймають до громадянства України (ст. 9); порядок поновлення громадянства (ст. 10); припинення громадянства України та скасування рішень про набуття громадянства України (розділ III).

Отже, правовий статус громадянина України – це сукупність встановлених національними та міжнародними нормами правових основ його взаємовідносин з державою (встановлюють порядок володіння та користування громадянином своїми правами, а також виконання ним обов’язків).

Становлення і розвиток статусу громадянина тісно пов’язаний із статусом людини (особи), поєднуючи дві основних компонента: біологічного і соціального.

Якщо звернутися до демографічного визначення, то «людина» – суспільна істота, відмінною рисою якої є свідомість, що сформувалась на основі суспільно-трудової діяльності², аналогічне визначення дається і у Великому тлумачному словни-

---

¹ Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>

² Демографический энциклопедический словарь. Москва, 1985. С. 520.

кові української мови¹. Що стосується поняття «громадянин» то це особа, яка належить до постійного населення, якої-небудь держави, користується її правами і виконує обов'язки, встановленні законами цієї держави².

Історія розвитку вчення про правовий статус громадянина характеризується також важливою обставиною – науковим осмисленням і утвердженням у житті суспільства ідеї про рівність у правовому аспекті людини і держави. Щоб забезпечити принцип рівності, необхідно створити реальні можливості забезпечення захисту прав і свобод людини. Права людини – це те, що фактично визначає цивілізаційний рівень розвитку суспільства, бо включає відносини між особистістю і державою, між особистостями, тобто являє собою цілий комплекс політичних, економічних, соціальних, особистих, культурних прав і свобод³.

На доктринальному рівні існують різноманітні концепції прав людини: природно-правова, позитивістська, соціалістична, теологічна та універсальна концепція міждержавного співробітництва

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.

² Там само, с. 199.

Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07: Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004.

³ Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура. Харків, 2016.

у галузі прав людини. Сьогодні найчастіше права людини розглядаються як права, які притаманні кожній людині в силу того, що вона є людиною. Незважаючи на те, що концепція прав людини часто сприймається як така, що відбиває якісь ідеали, до яких необхідно прагнути, або взагалі як утопічна за своєю природою, суть її полягає в тому, що права людини встановлюють той необхідний мінімум, який потрібен, щоб забезпечити людині «людське» існування¹.

Сучасна наука демонструє широкий спектр підходів до систематизації прав і свобод людини. Так, як нами вже було зазначено, не є тотожними поняття «права громадянина» і «права людини». У чому ж полягає вказана відмінність? Вона безпосередньо впливає з розрізнення громадянського суспільства і держави, переборює однобічний розгляд людини у її взаємозв'язку тільки з державою, розширює сферу її самовизначення. Людина як така наділяється автономним полем діяльності, де рушійною силою виступають її індивідуальні інтереси. Реалізація таких інтересів здійснюється в громадянському суспільстві, яке засновується на приватній власності, сім'ї, усіх формах особистого життя, і спирається на природні права людини, що належать їй від народження. Держава, утримуючись від втручання в ці стосунки, покликана захищати їх не тільки від свого, але і від чийого б то не було втручання. Таким чином, у громадянсько-

---

¹ Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ, 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/.pdf>

му суспільстві на основі прав людини створюються умови для самовизначення особистості, забезпечення її автономії і незалежності від будь-якого незаконного втручання¹.

Отже, досліджуючи статус громадянина України ми маємо враховувати, при визначенні вказаного статусу так звану, тріаду – «людина-особа-громадянин», де правовий статус людини є першочерговим і основоположним.

Формування правового статусу людини-особи-громадянина бере свій початок від ідеї загальної рівності людей, яка виникла в стародавні часи, не була реалізована відразу. Її практичне відображення в правових актах мало обмежений характер і становило формальне закріплення соціальних прав і свобод. Разом з тим, сьогодні можна говорити, що це був перспективний напрямок, який вплинув на формування тих юридичних систем щодо прав і свобод людини, з якими пов'язані сучасні уявлення про її права².

Яскравий тому приклад, становлення міжнародного законодавства у сфері захисту прав людини: Велика Хартія вольностей (1215 р.), Петиція про права (1789–1791 рр.), Загальна декларація

---

¹ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

² Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07: Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004.

прав людини (1948 р.). І хоча вказані документи носять рекомендаційний характер але на їх підставі були прийняті документи, що є обов'язковими для держав-членів ООН: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966 р.) і Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.).

Ми погоджуємося із думкою доктора юридичних наук, професора І. Бородіна, що виходячи із змісту перерахованих правових документів, можна прослідкувати шлях та логіку формування юридичних конструкцій у сфері прав і свобод громадян: утвердження норм спочатку в соціально-обмеженому варіанті, послідовний розвиток, збагачення змісту, поступове поширення на інші групи юридичних норм, а тоді визнання досягнень розвинутих, цивілізованих країн у сфері прав громадян іншими країнами¹.

Отже, дослідивши правовий статус громадянина України, з'ясувавши його залежність від правового статусу людини (особи) та виокремивши його основні правові характеристики перейдемо до аналізу права на отримання професійної правничої допомоги.

Професійна правнича допомога нерозривно пов'язана з інститутом представництва, який бере свій початок з давніх часів, але найбільший роз-

---

¹ Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07: Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004.

виток отримав при становлення римського права. В якому ускладнення правового процесу у свою чергу породило ситуацію, коли пересічна людина стає нездатною сама себе захистити через відсутність правових знань. Тому у римському праві формується так зване законне представництво, коли представник отримував мандат, реєструвався, тобто представництво набиало ознак процесуальності. І ось в цей період функції захисту почали виконувати адвокати, оратори, юрисконсульти тощо. Тобто правозахисна діяльність перетворюється на професійну, що проявляється спочатку як благодійна, оскільки здійснення її можливе і без запрошення підсудного. Саме у римському праві сформувався й наступний етап розвитку інституту захисту – інститут патронату. На цьому етапі вже слід вести мову про правовий інститут, оскільки відносини клієнта і патрона (захисника) вже не обмежуються родинними відносинами, а базується на взаємних послугах та їх оплаті¹.

На сучасному етапі свого розвитку професійна правнича допомога в Україні методологічно складається із «правничої допомоги». Згідно чинного законодавства (ст. 15 ЦПК України, ст. 16 ГПК України) «правнича допомога» може бути декількох видів: професійна правнича допомога і інші види правничої допомоги; оплатна правнича допо-

---

¹ Право особи на безоплатну правову допомогу/Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с. URL: http://nbuviap.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Pravo%20osoby%20na%20bezoplatnu%20pravovu%20dopomohu.pdf

мога та безоплатна правнича допомога¹. Таким чином, зміст ст. 15 ЦПК України та ст. 16 ГПК України формує уяву та опосередковано визначає, що «безоплатна правнича допомога» та «професійна правнича допомога» є різновидами і складовими частинами більш загального складного поняття «правнича допомога»².

Термін «правнича допомога» увійшов в українське законодавство з прийняттям Закону України від 02.06.2016 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»³. Вказаним законом у ст. 59 Конституції України були внесені зміни, а саме слово «правову» замінили словами «професійну правничу». Отже, ст. 59 Конституції України має наступний вигляд: «кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»⁴.

---

¹ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>

² Ананьєв Є. Юридична допомога. Правнича чи правова? *Правова група «Юста»*. 2018. URL: <http://justa.com.ua/blog/yuridichna-dopomoga-pravnichna-chi-pravova>

³ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

⁴ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Заміна терміна «правова допомога» на «правничу допомога» обумовлена стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником для позначення особи, яка надає послуги у сфері права (у юридичній сфері), є слово «правник». Отже, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу. Більш того, терміни правовий – правничий – правний – юридичний є родо-видовими синонімами¹.

Зрозуміло, що внесенні зміни в Основний закон України визвало цілу дискусію, в першу чергу серед адвокатів, адже Конституцію змінили, а нормативно-правові акти, в першу чергу Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» не привели до конституційних норм, де використовується попередній термін – «правова допомога». З приводу зазначеного, деякі члени адвокатської спільноти вважають, що при «бажанні» недопустити адвоката до участі в конкретному процесі, представники правоохоронних органів будуть шукати соломинку, за яку можна зачепитися² і такою соломинкою може стати саме термінологічна невідповідність.

---

¹ Єрмаков М. В. Правова допомога або професійна правнича? *Юридичний портал Протокол*. 2018. URL: https://protocol.ua/ua/pravova_dopomoga_abo_profesiyna_pravnichaha/

Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 25.11.2015 р. № 3524. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209

² Єрмаков М. В. Правова допомога або професійна правнича?..

Більш того, деякі цивілісти вважають, що введення внесення змін у Конституцію, Цивільно-процесуальний кодекс України, Господарсько-процесуальний кодекс України, а також в Кодекс України про адміністративне судочинство поняття (і юридичного терміну, який його визначає) «правнича допомога»:

- дало старт обігу та існуванню чергового новоствореного терміну без точного юридичного визначення його змісту;

- створило неоднозначну і суперечливу ситуацію щодо розуміння одночасного існування в законодавстві понять «правнича допомога» та «правова допомога» без роз'яснення розмежування їх змісту, визначення їх точного і логічного місця серед інших правових явищ;

- сформувало дисбаланс між гарантіями, наданими відповідними положеннями процесуальних кодексів, та засадничими гарантіями, задекларованими в Конституції України (ч. 1 ст. 15 ЦПК України і ч. 1 ст. 16 ГПК України містять гарантії щодо прав учасників судових процесів користуватись «правничою допомогою», а ч. 1 ст. 59 Конституції України містить гарантії виключно щодо права особи на «професійну правничу допомогу»);

- внесло плутанину в сталу систему взаємозв'язків між відповідними поняттями профільних законів (ЦПК України, ГПК України, ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» тощо);

- спричинило виникнення невизначеності щодо правомірності законного існування інституту «без-

оплатної правової допомоги», (ч. 1 ст. 59 Конституції України гарантує «безоплатну професійну правничу допомогу», а ч. 3 ст. 15 ЦПК встановлює єдиним законним варіантом існування «безоплатної правничої допомоги». Будь-яких роз'яснень щодо змісту, визначень та механізмів реалізації цих понять – не існує в чинному законодавстві України. Тим не менш, жодним словом в цих чинних нормативних положеннях не згадується про «безоплатну правову допомогу»);

– утворило нове коло проблемних питань в сфері правозастосування та ускладнило розуміння відповідних дефініцій практикуючими юристами¹.

Ми вважаємо, що вказаними змінами законодавці намагалися розширити право на отримання професійної правничої допомоги, створити дійсно професійне правниче суспільство, основною метою якого буде саме відстоювання законних прав та інтересів людини і громадянина². Тому у роботі ми будемо використовувати терміни «правова допомога» та «правнича допомога» як рівнозначні.

Адже, як вказав Конституційний Суд України у своєму Рішенні у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесу-

---

¹ Ананьев Е. Юридична допомога. Правнича чи правова? *Правова група «Юста»*. 2018. URL: <http://justa.com.ua/blog/yuridichna-dopomoga-pravnicha-chi-pravova>

² Ермаков М. В. Правова допомога або професійна правнича? *Юридичний портал Протокол*. 2018. URL: https://protocol.ua/ua/pravova_dopomoga_abo_profesiyna_pavnicha/

ального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000 «правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо. Вибір форми та суб'єкта надання такої допомоги залежить від волі особи, яка бажає її отримати. При цьому у передбачених законом випадках, зокрема для захисту прав і свобод дітей, неповнолітніх батьків та для захисту від обвинувачення, відповідні державні органи, їх посадові та службові особи під час здійснення своїх повноважень зобов'язані забезпечити надання зазначеним особам необхідної правової допомоги. Право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими суб'єктами права»¹.

Таким чином, із проаналізованого Рішення Конституційного Суду України видно, що правова

---

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000. URL: <http://ccu.gov.ua/storinka-knygy/4310-pravo-na-pravovu-dopomogu>

допомога може бути у наступних формах: інформування, консультацій, роз'яснень, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення. Де обрання суб'єкта надання правової допомоги та обсяг допомоги визначається особою яка її потребує.

На сайті Міністерства юстиції України дається відповідь, що таке безоплатна правова допомога, яка поділяється на первинну безоплатну правову допомогу і вторинну. Відповідно Безоплатна первинна правова допомога, суб'єктами права на яку є усі особи, які перебувають під юрисдикцією України, включає такі види правових послуг:

- надання правової інформації;
- надання консультацій і роз'яснень з правових питань;
- складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру);
- надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок;
- надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації¹.

Безоплатна вторинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає у створенні рівних

---

¹ Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

можливостей для доступу осіб до правосуддя, і включає такі види правових послуг, як: – надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації шляхом: а) захисту; б) здійснення представництва інтересів осіб в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; в) складання документів процесуального характеру¹.

Вказані форми можна згрупувати у наступні види: юридичне інформування, юридичне консультування, складання юридичних документів, складання процесуальних документів, професійне юридичне представництво².

Отже, можна стверджувати, що професійна правнича допомога це завжди адресна допомога, яка здійснюється за зверненням особи в разі виникнення в неї якої-небудь життєвої ситуації. І як феномен об'єктивної реальності вона має певні ознаки: наявність двох сторін (особи якій надається допомога і суб'єкта який її надає); існування двох дій (надання і отримання); професійність (суб'єкт який надає допомогу є кваліфікованим фахівцем в галузі права, що підтверджується його освітою та досвідом); наявність об'єкту допомоги (проблемна життєва ситуація); та спеціальної мети (задоволення інтересів особи яка потребує допомоги).

---

¹ Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

² Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

Зміст професійної правничої допомоги включає в себе дії з використанням двох груп засобів юридичного характеру: а) власне правових засобів (встановлення і діяння), можливість використання яких визнається законом за особою як суб'єкта права, і б) засоби, що формують готовність суб'єкта отримання можливості до самостійного використання цих правових засобів-встановлень і правових засобів-діянь¹.

Крім того, професійна правнича допомога не зводиться ні до яких інших гарантій реалізації прав і свобод людини і громадянина (правосуддя, контролю, нагляду і т. д.), це обумовлена тим, що вона являє собою професійну юридичну підтримку правової діяльності конкретної особи по реалізації його прав, свобод, законних інтересів в формах її повного або часткового заміщення або підготовки до неї². Право на отримання професійної правничої допомоги віднесене до категорії прав людини на участь у правовому процесі та визначене як конституційне право людини на отримання гарантованого державою кваліфікованого правового сприяння, у тому числі безоплатного, в реалізації нею, як учасником правового процесу, свого юридичного статусу. Це право передбачає в якості обов'язку держави створення відповідних умов людині для

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

² Там же.

отримання нею кваліфікованого сприяння в реалізації її прав та обов'язків¹.

Професійна правнича допомога є одним із засобів забезпечення прав і свобод людини і громадянина. З положень Конституції України слідує, що вся діяльність органів публічної влади та інших суб'єктів права повинна забезпечувати права і свободи особи, сприяти (в широкому сенсі) їх реалізації. На відміну від інших умов і засобів забезпечення прав громадянина (державного контролю, нагляду, розкриття правопорушень і т. д.), юридична допомога забезпечує саму правову діяльність конкретної особи по реалізації її прав, свобод, законних інтересів, є її «внутрішнє забезпечення», тоді як інші засоби забезпечення прав і свобод є по відношенню до правової діяльності «зовнішніми» умовами і засобами забезпечення. Саме необхідністю професійної правової підтримки, доповнення або заміщення правової діяльності особи з реалізації її прав, свобод, законних інтересів і обумовлено виділення права на отримання професійної правничої допомоги в самостійне конституційне право, що не зводиться за змістом ні до яких інших прав-гарантій (праву на державний захист прав і свобод людини і громадянина, права захи-

---

¹ Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституційне право; муніципальне право/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. URL: http://idpnan.org.ua/files/shramko-yu.t.-konstitutsiyne-pravo-na-pravovu-dopomogu-v-ukrayini-_aktualni-pitannya-zakonodavchogo-regulyuvannya_.pdf

щати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом, праву на судовий захист і іншим) і полегшує приведення в дію інших гарантій прав і свобод людини і громадянина¹.

Розкриваючи зміст конституційної норми ст. 59, необхідно її деталізувати через таку її характерну ознаку допомоги як «професійність», де ступінь і рівень професійної підготовленості до будь-якого виду праці, професії чи спеціальності², розглядається, як певний рівень кваліфікації.

Зазначена ознака правничої допомоги, як кваліфікованість, характеризує її якість, тобто відповідність належному рівню професіоналізму і ступеня придатності. Нами з'ясовано, що Конституція України не містить вказівки на будь-які критерії, дотримання яких свідчить про належний рівень кваліфікації осіб, що надають правничу допомогу, в тому числі в сфері різних видів судочинства реалізації та захисту інших конституційних прав і свобод людини і громадянина³.

Отже, професійна правнича допомога – це діяльність суб'єкта надання такої допомоги, який

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 422.

³ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

використовуючи різні правові засоби і способи здійснює персоніфіковане професійне невласне і організоване сприяння у вирішенні проблемної життєвої ситуації з метою задоволення прав свобод та законних інтересів людини і громадянина.

Таким чином, дослідивши наявні теоретичні напрацювання у сфері прав людини і громадянина, а також чинне та ретроспективне вітчизняне і міжнародне законодавство, що регулює питання їх правового статусу, дало змогу виокремити поняття та ознаки права на отримання професійної правничої допомоги та з'ясувати його місце у правовому статусі громадянина України. Враховуючи усе вище зазначене можна констатувати, що:

1) право на отримання правничої професійної допомоги, є той самою гарантією забезпечення та реалізації усіх інших прав, свобод та законних інтересів людини і громадянина;

2) правовий статус громадянина України – це сукупність встановлених національними та міжнародними нормами правових основ його взаємовідносин з державою (встановлюють порядок володіння та користування громадянином правами, а також виконання ним обов'язків);

3) становлення і розвиток статусу громадянина тісно пов'язаний із статусом людини (особи), поєднуючи дві основних компонента: біологічного і соціального, отже, досліджуючи статус громадянина України ми маємо враховувати, при визначенні вказаного статусу так звану, тріаду – «людина-особа-громадянин», де правовий статус людини є першочерговим і основоположним;

4) професійна правнича допомога – це діяльність суб'єкта надання такої допомоги, який використовуючи різні правові засоби і способи з персоніфікованого професійного невластного і організованого сприяння у вирішенні проблемної життєвої ситуації з метою задоволення прав свобод та законних інтересів людини і громадянина;

5) правова допомога може бути у наступних формах: інформування, консультацій, роз'яснень, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення. Де обрання суб'єкта надання правової допомоги та обсяг допомоги визначається особою яка її потребує.

Отже, право на отримання професійної правничої допомоги є самостійним складником структури правового статусу громадянина України та одним із основних засобів забезпечення реалізації конституційних прав громадян, адже являє собою професійну правничу підтримку конкретної особи у реалізації його прав, свобод, законних інтересів та виконанні обов'язків перед державою у різних формах. Де професійна правнича допомога це завжди персоніфіковане допомога, яка здійснюється за зверненням особи в разі виникнення в неї якої-небудь життєвої ситуації і яка має наступні характерні ознаки: наявність декількох сторін (особи якій надається допомога і особи (осіб) яка її надає); існування двох дій (надання і отримання); професійність (особа яка надає допомогу є кваліфікованим фахівцем, що підтверджується державними вимогами до його освіти та досвіду); наявність

об'єкту допомоги (проблемна життєва ситуація); та наявність спеціальної мети (правнича підтримка у вирішенні проблемної життєвої ситуації та задоволенні інтересів особи яка потребує допомоги).

1.2. Сучасний стан нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правової допомоги в Україні

Як нами вже було визначено у попередньому підрозділі, професійна правнича допомога виступає одним з важливих юридичних засобів, необхідним елементом механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Об'єктивні труднощі пересічного громадянина, який не має спеціальних юридичних знань та навичок, щоб ефективно використовувати правові засоби для реалізації і захисту своїх інтересів, породжують потребу в допомозі з боку юриста-професіонала¹.

Особлива значимість професійної правової допомоги в сучасних умовах викликана чинниками як позитивного, так і негативного характеру, серед яких: а) зростання ролі права в суспільних відносинах, юридичних механізмів задоволення суб'єктами різноманітних економічних, політичних, духовних та інших інтересів; б) недостатній рівень

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

розвитку правової свідомості та правової культури громадян, часто вже не дозволяє їм використувати в тій чи іншій життєвій ситуації навіть елементарні правові засоби для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів; в) недостатньо ефективна робота правоохоронної, в тому числі судової системи, коли без професійного правового сприяння громадяни не можуть відстояти свої права, свободи і законні інтереси, захиститися від свавілля з боку правоохоронних органів та ін. Крім того, мають місце проблеми і в самій системі правової допомоги, яка далека від необхідного для правової держави рівня. Тому необхідно підвищити рівень доступності правової допомоги для населення, шляхом вдосконалення її якості, через прийняття нормативно-правових актів належного рівня¹.

Зрозуміло, що без нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні не можливо громадянам реалізувати вказане право. Адже лише шляхом встановлення зрозумілих «правил гри», які ґрунтуються на світових стандартах дотримання прав людини і громадянина можливо побудувати демократичне громадянське суспільство.

Перед тим як розкрити сучасний стан нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні необхідно зазначити, що юридичне закріплення

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

вказаного права у відповідні норми пройшло дуже тривалий час. Як вірно відзначив В. Горбаль, права різняться не тільки щодо сфер життєдіяльності, але і за часом виникнення. Звідси – поява поняття «покоління прав людини»¹. За його дослідженням, існує три покоління прав людини.

Засновником теорії поділу прав людини на три покоління був французький правознавець чеського походження Карел Васак. У 1969 року він став першим генеральним секретарем в Міжнародному інституті прав людини в Страсбурзі, а вже у 1979-му запропонував свою теорію «покоління прав людини», яка на його думку узгоджуються з трьома положеннями Французької революції: свобода, рівність та братерство².

Першим поколінням прав людини визнаються ті традиційні ліберальні цінності, які були сформульовані в процесі здійснення буржуазних революцій, а потім конкретизовані і втілені в практиці та законодавстві демократичних держав³. «Першопрохідцем» в цій області була Англія, яка видала в період формування буржуазного ладу Петицію про право (1628), Habeas Corpus Act (1679), Білль про права (1689). Подальший розвиток ідеалів свободи

---

¹ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

² Three Generations of Human Rights. *The Levin Institute*. 2017. URL: <https://www.globalization101.org/three-generations-of-rights/>

³ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України...

і прав людини отримало втілення в великих історичних документах США: Декларації незалежності (1776), Конституції США (1787), Білль про права (1791). У період буржуазної революції у Франції була прийнята Декларація прав людини і громадянина (1789), кожна стаття якої донині звучить сучасно і актуально. В Преамбулі зазначається: «... невігластво, забуття прав людини або зневага ними є єдиною причиною суспільних лих і зіпсованості урядів»¹.

Друге покоління прав людини сформувалося в процесі боротьби народів за поліпшення свого економічного становища, підвищення культурного статусу (так звані «позитивні права»). Реалізація цієї категорії прав можлива лише за умови досягнення високого рівня організаційної, планової й інших форм діяльності держави щодо забезпечення зазначених прав². Як вірно зазначає Л. Глухарєва, позитивування державою прав і свобод «першого покоління», що здійснювався на засадах ліберальної концепції має надзвичайно важливе значення, оскільки це сприяло згортанню традиційного суспільства й створювало сприятливі умови для становлення громадянського суспільства, за умов якого державна влада змушена була стати на шлях упорядкування своїх відносин з громадянами

---

¹ Права человека. *Большая российская энциклопедия*. 2020. URL: <https://bigenc.ru/law/text/3164669>

² Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

на правових засадах»¹. Яскравим прикладом нормативного закріплення позитивних права, можна назвати Маніфест кайзера Німеччини (1881 р.), яким запроваджувалася єдина система соціального забезпечення в країні (так звана бісмаркська соціальна політика)², що потім лягло в основу багатьох конституцій різних країн.

«Громадянсько-політичні» права першого покоління прав людини були легітимізовані та отримали статус у міжнародному праві вже у середині ХХ ст. у Загальній декларації прав людини та Міжнародному пакті про громадянські та політичні права (1966 р.).

Друге покоління прав людини сформувалося в процесі боротьби народів за поліпшення свого економічного становища, підвищення культурного статусу (так звані «позитивні права»). Реалізація цієї категорії прав можлива лише за умови досягнення високого рівня організаційної, планової й інших форм діяльності держави щодо забезпечення зазначених прав³. Як вірно зазначає Л. Глухарєва,

---

¹ Глухарєва Л. Теория прав человека: предмет, методология, этапы развития. *Право и жизнь*. 2004. № 67 (3). URL: <http://www.law-n-life.ru/arch/n67.aspx>

Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 16–24.

² Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини...

³ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця ХVІІІ – початку ХХ століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

позитивування державою прав і свобод «першого покоління», що здійснювався на засадах ліберальної концепції має надзвичайно важливе значення, оскільки це сприяло згортанню традиційного суспільства й створювало сприятливі умови для становлення громадянського суспільства, за умов якого державна влада змушена була стати на шлях упорядкування своїх відносин з громадянами на правових засадах»¹. Яскравим прикладом нормативного закріплення позитивних права, можна назвати Маніфест кайзера Німеччини (1881 р.), яким запроваджувалася єдина система соціального забезпечення в країні (так звана бісмаркська соціальна політика)², що потім лягло в основу багатьох конституцій різних країн.

Отже, «соціально-економічні» права людини другого покоління гарантують рівні умови та режим їх дотримання. Вони не є правами, якими безпосередньо володіють особи, але становлять позитивні обов'язки уряду поважати та виконувати їх.

У період після Другої світової війни стало формуватися третє покоління прав людини. Вченим К. Васаком, який до третього покоління відносить тільки колективні права, засновані на солідар-

---

¹ Глухарева Л. Теория прав человека: предмет, методология, этапы развития. *Право и жизнь*. 2004. № 67 (3). URL: [http:// www.law-n-life.ru/ arch/ n67.aspx](http://www.law-n-life.ru/arch/n67.aspx)

Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 16–24.

² Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини...

ності, так звані «права солідарності» – право на розвиток, на мирне співіснування, на здорове довкілля, на загальну спадщину людства, а також право на комунікацію, пов'язане з концепцією нового міжнародного інформаційного порядку¹.

Права людини щодо «колективного розвитку», узгоджуються з третім принципом поділу на три покоління прав – «братством». Вони становлять широкий клас прав, які отримали визнання в міжнародних угодах та договорах, але є найбільш суперечливими, ніж попередні групи. Вони значною мірою знайшли своє вираження в документах, які в міжнародному праві відносяться до так званого «м'якого права», до таких документів, наприклад, відносяться: Декларація про навколишнє середовище та його розвиток (1992 р.) та Проект декларації прав корінних народів (1994 р.).

Таким чином, теорія трьох поколінь дуже цінна у розумінні становлення нормативного забезпечення прав людини, однак містить у собі низку ключових позицій які приводять до дискусій про природу прав. Це також заохочує нас критично підходити до критичного осмислення власних припущень щодо прав, коли ми починаємо думати про деякі реальні проблеми, пов'язані із застосуванням прав людини. Так на сьогодні існує чимала дискусія з приводу переходу до четвертого періоду покоління прав.

---

¹ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

Можна сказати, що сьогодні наукові дослідження в галузі прав людини знову відкриваються завдяки розвитку науки, техніки, виробництва. Однак науково-технічний прогрес має свої позитивні і негативні риси. З одного боку, розвиток науки і техніки принесли поліпшення рівня життя, нові робочі місця, але з іншого боку, досягнення медицини, генетики, біології та хімії поставили суспільство в якісно інший стан¹. Тобто людство опинилося на новій стадії розвитку, у зв'язку з чим вже давно виникла необхідність опрацювання нового – четвертого – покоління прав, які стануть викликом XXI ст., коли йтиметься мова «про виживання людства як біологічного виду, про збереження цивілізації, про космічну соціалізацію людства»² та космізацію права³.

Отже, ми погоджуємося з думкою тих авторів, що «покоління прав людини» вступило у четвертий свій період, де уявленню про права, свободи та обов'язки людини і громадянина притаманний світогляд екосоціогуманізму. Образно кажучи, «пер-

---

¹ Абашидзе А. А., Солнцев А. М. Новое поколение прав человека: соматические права. *Московский журнал международного права*. 2009. № 1 С. 69.

² Несинова С. В., Князева Ю. С. Нове покоління прав людини: сучасні проблеми класифікації. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 2 (7). С. 37–38.

Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 730.

³ Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: теорія і практика. Київ: ФОП Чалчинська Н. В., 2020. 366 с.

соціалізм» прав людини вмонтовується в контекст соціалізованого та колективізованого суспільства; ідея конституційної держави як держави правової, соціальної супроводжується принципами соціально орієнтованої ринкової економіки, соціальної солідарності, поєднанням прав із обов'язками, відповідальністю держави перед людиною – ось, власне, такою є наукова картина світоглядної основи еко-соціогуманізму – «нового» гуманізму, нової філософської та світоглядної основи прав людини у ХХІ ст. Характерною ознакою цієї філософії прав людини є вихід за межі чисто юридичного контексту розуміння прав людини. На наш погляд, це і характеризує вектор сучасної теорії прав людини як морально-правового феномена (а не лише політико-правового, як це притаманно для класичного або соціального феномена прав людини в некласичному розумінні)¹.

Таким чином, нормативне забезпечення реалізації прав людини пройшло умовно три «покоління прав» і перейшло у четвертий період, якому характерна нова світоглядна основа – людино-

---

¹ Глухарева Л. Теория прав человека: предмет, методология, этапы развития. *Право и жизнь*. 2004. № 67 (3). URL: <http://www.law-n-life.ru/arch/n67.aspx>

Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 16–24.

Несинова С. В., Князева Ю. С. Нове покоління прав людини: сучасні проблеми класифікації. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 2 (7). С. 36–42.

центризм, а також вектор на вихід за межі розуміння прав як чисто політико-правового феномена і перетворення його на екосоціогуманістичне явище із орієнтацією на стійкий та інклюзивний розвиток людства.

Доктор юридичних наук О. Поляков зазначив, що «права людини існують не самі по собі, а пов'язані з правовими обов'язками, з правовими нормами та правовими текстами держави в рамках рекурсивної системи правових комунікацій»¹.

Отже, нам необхідно проаналізувати, як на сьогоднішній день, реалізується право на отримання професійної правничої допомоги в Україні та які правові норми забезпечують реалізацію вказаного права.

Відомий філософ Д. Локк, автор ідеї суспільного договору вважав, що «Незважаючи на всілякі неправдиві тлумачення – метою закону є не знищення і не обмеження, а зберігання і розширення свободи. ... Там, де немає законів, там немає і свободи»². Тим самим вказуючи на необхідність внутрішнього зв'язку між свободою і законом. Визнання, захист і реалізація невідчужуваних прав і свобод людини в громадянському становищі, за Локком, можливі, таким чином, лише за певних умов і гарантій. Серед таких умов – і правова якість закону (вираження і захист у законі прав і

---

¹ Поляков А. В. Коммуникативный подход в общей теории права. *Проблеми філософії права*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 60–67.

² Локк Дж. Два трактата о правлении. *Реформатский взгляд*. 2020. URL: <https://www.reformed.org.ua/2/86/Locke>

свобод індивідів), і належний устрій самої державності (шляхом поділу влади)¹.

Як нами вже зазначалось на попередньому етапі нашого дослідження, поняття права відображає правове явище, яке характеризується універсальністю: право на професійну правничу допомогу поряд з іншими правами людини входить в правовий статус особистості, має конституційне закріплення, конкретизується і розвивається в галузевому законодавстві, особливо процесуальному. Першим поняттям, з яким пов'язана право на отримання професійної правничої допомоги, є право. Існування юридичних норм, правової сфери життя суспільства уможливило виділення досліджуваного різновиду професійної правничої допомоги, цінність якого як невід'ємного права особистості, найважливішою гарантії реалізації інших прав і свобод особистості в повній мірі проявляється при людиноцентристського розумінні права, що базується на визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю².

Нормативне закріплення права на отримання кваліфікованої правової допомоги було закріплено в Основному Законі України. Перша редакція Конституції України від 28.06.1996 р. (ст. 59) встановила, що «Кожен має право на правову допомогу.

---

¹ Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.

² Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура»¹.

І вже через чотири роки після прийняття Основного Закону України, Конституційним Судом України (далі – КСУ) 16 листопада 2000 р. було прийняте рішення визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення частини першої ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК), за яким обмежується право на вільний вибір підозрюваним, обвинуваченим і підсудним як захисника своїх прав, крім адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи².

---

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Скрябін О. М. Захисник у кримінальному процесі: нормативно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09: Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність/Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2017. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss%20Skriabin_1.pdf

Справа про право вільного вибору захисника: рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00/ed20120419>

Також КСУ в аналізованому рішенні визначив, що «положення частини першої ст. 59 Конституції України гарантує кожному право на вільний вибір захисника своїх прав. Визначення поняття «захисник» у чинному законодавстві України відсутнє. У Конституції України це поняття вживається також у частині четвертій ст. 29, положення якої гарантують кожному заарештованому чи затриманому можливість користуватися правовою допомогою захисника». Щодо права на захист, то воно стосується не лише підозрюваного, обвинуваченого чи підсудного, а й інших фізичних осіб, яким гарантується право вільного вибору захисника з метою захисту своїх прав та законних інтересів, що виникають з кримінальних, цивільних, трудових, сімейних, адміністративних та інших правовідносин. Крім того, право на захист, разом із зазначеним вище правом на правову допомогу, може бути реалізовано особою в цивільному, арбітражному, адміністративному та кримінальному судочинстві¹.

На підставі вищевикладеного рішення КСУ законодавцем 29 червня 2001 р. було змінено редакцію ст. 44 КПК. У новій редакції ч. 1 ст. 44 вказано, що захисником є особа, яка в порядку, встановленому законом, уповноважена здійснювати захист

---

¹ Справа про право вільного вибору захисника: рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00/ed20120419>

прав і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого та надавати їм необхідну юридичну допомогу при провадженні у кримінальній справі¹. Частина 2 ст. 44 КПК визначила перелік суб'єктів, які мали право допускатися як захисники. Такими було визнано осіб, які мали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, та інших фахівців у галузі права, які за законом мали право на надання правової допомоги, особисто чи за дорученням юридичної особи. Характерним положенням нової редакції ст. 44 КПК стало те, що захисника допускали до участі в кримінальному провадженні на будь-якій стадії кримінального процесу. Близьких родичів обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікунів або піклувальників допускали як захисників з моменту пред'явлення обвинуваченому для ознайомлення матеріалів досудового розслідування².

Вказані зміни, зрозуміло, що викликали дискусію серед науковців та практиків, при цьому

---

¹ Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21.06.2001 р. № 2533-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+44#w2_1

² Скрябін О. М. Захисник у кримінальному процесі: нормативно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09: Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність/Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2017. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss%20Skriabin_1.pdf

Смирнов Є. В. Поняття та сутність захисту у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2015. № 3. С. 77–83.

одні стверджували, що вони будуть корисними для правозастосовної діяльності, інші, навпаки – вважали, що якість захисту буде низькою.

Так, Пленум Верховного Суду України у Постанові від 24.10.2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» зазначив, що при вирішенні питання про наявність у фахівців у галузі права повноважень на здійснення захисту в кримінальній справі належить також з'ясувати, яким саме законом їм надано право брати участь у кримінальному судочинстві як захисникам; варто визнати правильною практику тих судів, які за відсутності спеціального закону не допускають таких фахівців до здійснення захисту в кримінальних справах. Крім того, судам необхідно мати на увазі, що, згідно із ч. 4 ст. 44 КПК, у випадках, коли, відповідно до вимог ст. 45 вказаного Кодексу, участь захисника є обов'язковою, близькі родичі обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, його опікуни або піклувальники можуть брати участь у справі як захисники лише одночасно із захисником-адвокатом чи іншим фахівцем у галузі права¹.

Як слушно зауважив Є. Смирнов «вирішуючи справу, КСУ виходив з логічного та системного

---

¹ Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>

Смирнов Є. В. Поняття та сутність захисту у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2015. № 3. С. 77–83.

тлумачення положень Конституції та законодавства України. Суд вказав, що положення ч. 1 ст. 59 Конституції України в аспекті конституційного звернення громадянина Солдатова Г. І. треба розуміти як конституційне право підозрюваного, обвинуваченого й підсудного при захисті від обвинувачення та особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, з метою отримання правової допомоги вибирати захисником своїх прав особу, яка є фахівцем у галузі права й за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи»¹.

Наступний законодавчий акт, що врегулював питання забезпечення реалізації права на отримання одного із видів кваліфікованої правової допомоги – безоплатної правової допомоги, Верховна Рада України прийняла 2 червня 2011 року. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» № 3460-VI, визначив зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги².

Правова допомога була визначена через надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. В свою чергу, правові послуги – це надання правової інформації, консультацій і роз'яс-

---

¹ Смирнов Є. В. Поняття та сутність захисту у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2015. № 3. С. 77–83.

² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

нень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації¹.

Таким чином, на законодавчому рівні було визначено та деталізовано поняття «безоплатної правової допомоги», а також був закріплений порядок надання такого виду допомоги, тобто була визначена процедура надання правової допомоги на безоплатній основі.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» основними принципами її надання, що гарантується державою, є доступність (ч. 3 ст. 5) і забезпечення якості безоплатної правової допомоги (ч. 4 ст. 5). Визначальним у цьому аспекті є те, що вказаний закон передбачає надання певних видів безоплатної правової допомоги – первинної та вторинної. Таким чином, законодавець диференціює поняття «доступ до права» (англ. *access to law*, фр. *acces au droit*) та «доступ до правосуддя» (англ. *access to justice*, фр. *acces au justice*) як правові категорії, що є різними як за своєю формою й змістом, так і за способом реалізації².

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

² Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: основні положення та підходи до впровадження: роз'яснення Міністерства юстиції України від 9 квітня 2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>

Безоплатною первинною допомогою прийнято вважати вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Безоплатна вторинна правова допомога (БВПД) є видом державної гарантії, що полягає у створенні різних можливостей для доступу осіб до правосуддя. Отже, безоплатна первинна правова допомога по суті охоплюється обов'язком органів державної влади і органів місцевого самоврядування надавати послуги з державного управління, а вторинна – передбачається для незахищених верств населення і надається адвокатами та фахівцями в галузі права¹.

Наступним логічним кроком реалізації судово-правової реформи було прийняття Закону України від 14.10.2014 р. № 1697-VII «Про прокуратуру», яким значно було звужено повноваження прокурора щодо представництва інтересів громадянина в суді. В результаті наступного етапу реформування, пов'язаного із ухваленням Закону України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»²,

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 110. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

² Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

прокуратуру взагалі позбавлено повноважень щодо здійснення представництва інтересів громадян.

Отже, надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченій категорії населення, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» є обов'язком для органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які для надання послуг могли залучати: фізичних та юридичних осіб приватного права; спеціалізовані установи; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

З прийняттям Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка була схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, розпочався наступний етап судової реформи. Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., що схвалена Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276, визначено, що судова реформа включатиме як оновлення законодавства, так і прийняття змін до Конституції України.

Таким чином, вказаним вже Законом України від 2 червня 2016 р. № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)»¹ були внесені зміни і в Конституцію України, а саме у ст. 59, замінивши поняття «правова допомога» на «професійну правничу допомогу», викликавши тим самим знову дискусію з приводу того, хто може надавати таку допомогу та у якій формі.

---

¹ Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>

У Пояснювальній записці до Проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» визначалось, що право на професійну правничу допомогу – це гарантована Основним Законом держави можливість особи отримати високоякісні правничі послуги, які може забезпечити лише професійний адвокат, який пройшов спеціальну підготовку, а не будь-яка інша особа. При цьому запропонована формула не заперечує права на правничу допомогу загалом, у тому числі й безоплатну, яку можуть надавати інші, крім професійних адвокатів, фахівці-правники. Проте наголос робиться саме на гарантованому отриманні особою саме професійної допомоги¹.

Отже, увесь масив нормативно-правових актів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги в Україні умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні. До загальних нормативно-правових актів відносяться положення Конституції України, КПК, ЦПК, ГПК та інших кодексів, в яких гарантується дотримання права на отримання правової допомоги; Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру», «Про соціальні послуги».

До спеціальних відносяться акти, спрямовані на врегулювання окремого, спеціалізованого питання, такі, які безпосередньо стосуються права на отримання правничої допомоги, а також діяльності

---

¹ Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 25.11.2015 р. № 3524. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209

суб'єктів, що покликані забезпечити реалізацію вказаного права. До таких відносяться: Рішення Конституційного Суду України: у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника); Висновок Конституційного суду України від 31.10.2019 № 4-в/2019 «Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України»; Законів України: від 21.06.2001 р. № 2533-III «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»; від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів»; від 02.06 2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу»; Постанова Верховної Ради України від 14.01.2020 р. № 434-IX «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)»; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допо-

моги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції»; наказ Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5 «Про затвердження Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» тощо.

Крім зазначених документів існує ще ціла низка окремих думок суддів Конституційного Суду України¹, а також розпорядчі акти, тобто такі, що мають окрему вказівку на застосування конкретним суб'єктом інструмента для виконання окремого повноваження, а також акти-роз'яснення, які мають рекомендаційний, методологічний чи інформаційний характер².

---

¹ Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О. О. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nl04d710-19#Text>

Окрема думка судді Конституційного Суду України Литвинова О. М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України, від 31.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nk04d710-19#Text>

² Замрига А. В. Особливості форми зовнішнього вираження дій публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5.

Ми погоджуємося з думкою Ю. Шрамко, який вказував, що на законодавчому рівні досі не знайшло свого нормативного закріплення поняття «професійна правнича допомога», яке використовується в ст. 59 Конституції України. Законодавче регулювання права на правову допомогу в Україні не ґрунтується на єдиній концепції чи основоположному законодавчому акті. Змісту ст. 59 Конституції України недостатньо для конституційно-правового визначення системи правової допомоги, а також законодавчого регулювання конституційного права на правову допомогу. Немає базового закону, в якому були б встановлені основні параметри правового регулювання даної сфери суспільних відносин і який нормативно встановив би загальне поняття правової допомоги, її види, форми тощо. Натомість положення, що регулюють відносини з надання громадянам правової допомоги, містяться в багатьох різноманітних актах чинного законодавства; а це створює умови для численних колізій законодавства і обумовлює необхідність внесення суттєвих змін до чинного законодавства¹.

Ми приєднуємося до вказаної позиції і вважаємо, що необхідно прийняти окремий спеціальний Закон України «Про правничу допомогу в Україні» в якому визначити термінологічний апарат, прин-

---

¹ Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституційне право; муніципальне право/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. URL: http://idpnan.org.ua/files/shramko-yu.t.-konstitutsiyne-pravo-na-pravovu-dopomogu-v-ukrayini_aktualni-pitannya-zakonodavchogo-regulyuvannya_.pdf

цпи надання такої допомоги, види правничої допомоги та процедури їх отримання, повноваження суб'єктів забезпечення і надання професійної правничої допомоги.

Таким чином, аналіз нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні дозволив з'ясувати сучасний стан вказаного забезпечення та дійти до наступних висновків:

1) об'єктивні труднощі пересічного громадянина, який не має спеціальних юридичних знань та навичок, щоб ефективно використовувати правові засоби для реалізації і захисту своїх інтересів, породжують потребу в допомозі з боку юриста-професіонала. Тому необхідно підвищити рівень доступності правової допомоги для населення, шляхом вдосконалення її якості, через прийняття нормативно-правових актів належного рівня, адже лише шляхом встановлення зрозумілих «правил гри», які ґрунтуються на світових стандартах дотримання прав людини і громадянина можливо побудувати демократичне громадянське суспільство;

2) нормативне забезпечення реалізації прав людини пройшло умовно три «покоління прав» і перейшло у четвертий період, якому характерна нова світоглядна основа – людиноцентризм, а також вектор на вихід за межі розуміння прав як чисто політико-правового феномена і перетворення його на екосоціогуманістичне явище с орієнтацією на стійкий та інклюзивний розвиток людства;

3) право на отримання професійної правничої допомоги в Україні має конституційні основи (за-

кріплено у ст. 59 Конституції України), однак відсутнє детальне регламентація вказаного права в інших законодавчих актах;

4) в різних актах одночасно використовується наступні терміни: «професійна правнича допомога» (Конституція України), «правнича допомога» (ЦПК, ГПК), «правова допомога» (Закон України «Про безоплатну правову допомогу»), що створює юридичні колізії та утруднення у забезпеченні реалізації права на отримання професійної правничої допомоги. На законодавчому рівні визначено та деталізовано тільки поняття «безоплатної правової допомоги», а також закріплений порядок надання такого виду допомоги, тобто була визначена процедура надання правової допомоги на безоплатній основі;

5) надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченій категорії населення, відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» є обов'язком для органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які для надання послуг могли залучати: фізичних та юридичних осіб приватного права; спеціалізовані установи; центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги;

6) увесь масив нормативно-правових актів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги в Україні умовно можна поділити на дві групи: загальні та спеціальні;

7) до загальних нормативно-правових актів відносяться положення Конституції України, КПК, ЦПК, ГПК та інших кодексів, в яких гарантується

дотримання права на отримання правової допомоги; Закони України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», «Про прокуратуру», «Про соціальні послуги»;

8) до спеціальних відносяться акти, спрямовані на врегулювання окремого, спеціалізованого питання, такі, які безпосередньо стосуються права на отримання правничої допомоги, а також діяльності суб'єктів, що покликані забезпечити реалізацію вказаного права. До таких відносяться: Рішення Конституційного Суду України: у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень ст. 59 Конституції України, ст. 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору захисника); Висновок Конституційного суду України від 31.10.2019 № 4-в/2019 «Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України»; Законів України: від 21.06.2001 р. № 2533-III «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України»; від 03.10.2017 р. № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих ак-

тів»; від 02.06 2011 р. № 3460-VI «Про безоплатну правову допомогу»; Постанова Верховної Ради України від 14.01.2020 р. № 434-IX «Про попереднє схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії)»; Постанова Кабінету Міністрів України від 06.06.2012 р. № 504 «Про утворення Координаційного центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції»; наказ Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5 «Про затвердження Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги»; Постанова Пленуму Верховного Суду України від 24.10.2003 р. № 8 «Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві» тощо.

Отже, з метою уніфікації і стандартизації законодавчих вимог щодо реалізації конституційного права на отримання професійної правничої допомоги запропоновано прийняти окремий спеціальний Закон України «Про правничу допомогу в Україні», в якому визначити термінологічний апарат, принципи надання такої допомоги, види правничої допомоги та процедури їх отримання, повноваження суб'єктів забезпечення і надання професійної правничої допомоги. А також, виявлено необхідність розроблення та введення в дію Державної соціальної програми надання безоплатної правничої допомоги на період до 2035 р., в якій має бути закріплено загальнодержавний підхід до вирішення питань з надання вказаної допомоги.

1.3. Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги

Після Другої світової війни, створення ООН, мета якої полягає в тому, щоб позбавити людство від лих війни, затвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, були прийняті Декларація прав людини (1948), Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966) і інші найважливіші правові акти по права людини і громадянина, що носили універсальний характер. Універсальні міжнародні правові акти встановили планку, що не дозволяє державам обмежувати права і свободи, посиляючись на цивілізаційні, національні, регіональні, релігійні та інші особливості держав. Вони були визнані міжнародною спільнотою. Однак, з огляду на відмінності світових цивілізацій, були прийняті регіональні акти по правам людини і громадянина, Мета яких – поєднання універсальності прав людини із цивілізаційними цінностями і традиціями: Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (1950), Американська конвенція про права людини (1969), Африканська хартія прав людини і народів (1981), Ісламська декларація прав людини (1990), Конвенція СНД про права та основні свободи людини (1995)¹.

---

¹ Права человека. *Большая российская энциклопедия*. 2020. URL: <https://bigenc.ru/law/text/3164669>

Система правової допомоги існує у всіх державах-членах Європейського Союзу (далі – ЄС) як у цивільному, так і у кримінальному судочинстві. Якщо виникає спір з компанією, публічною особою, роботодавцем чи іншою особою в країні проживання, а у людини немає достатніх фінансових ресурсів для розгляду судової справи, вона може подати заявку на правову допомогу відповідно до існуючих національних норм. Право на правову допомогу дозволяє тим, хто не має достатніх фінансових ресурсів, покрити витрати на судову справу або юридичне представництво. Право на правову допомогу закріплено:

Європейська конвенція з прав людини (ЄКПЛ, 1950 р.) – ст. 6 (3) (с) ЄКПЛ гарантує право на правову допомогу, якщо відповідач не має достатньо коштів для оплати правової допомоги та отримати безкоштовну правову допомогу, коли інтереси справедливості того вимагають¹;

Хартія основних прав Європейського Союзу (2016 р.) – ст. 47 якої передбачає, що правова допомога надається тим, хто не має достатніх ресурсів, настільки, наскільки така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя².

З метою полегшення доступу до правової допомоги у цивільних та комерційних справах було

---

¹ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 04.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf

² Charter of Fundamental Rights. 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:I33501>

прийнято Директиву про правову допомогу у транс-кордонних питаннях (2003 р.)¹. Вона охоплює досудові консультації з метою досягнення врегулювання досудового провадження; юридичну допомогу у передачі справи до суду, представництво адвоката у суді та допомога або звільнення від судових витрат. Для отримання правової допомоги у транскордонних питаннях ви повинні заповнити відповідну форму заявок на правову допомогу. Директива передбачає дві форми: одну для подання заявок на правову допомогу та одну для передачі заявок на правову допомогу. Вони доступні тут усіма мовами ЄС².

Щодо правової допомоги у кримінальному процесі то держави-члени мають своє власне законодавство, яке встановлює способи надання правової допомоги у кримінальних провадженнях під їх юрисдикцією³. Але всі вони будують свою систему надання правової допомоги на підставі нормативно-правових актах Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН). Так, Генеральна Асамблея ООН прийняла перший у світі міжнародний документ, присвячений наданню правової допомоги – «Принципи та

---

¹ Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003L0008>

² Legal Aid, 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_legal_aid-37141-en.do#:~:text=The%20right%20to%20legal%20aid%20is%20enshrined%20by%3A,interest%20of%20justice%20so%20requires

³ Criminal Legal Aid. *Citizens information*. 2020.

настанови ООН щодо доступу до правової допомоги в системах кримінального судочинства (2012 р.)¹.

Вони запроваджують загальносвітові стандарти щодо правової допомоги та рекомендують державам прийняти та посилити заходи для забезпечення ефективного надання правової допомоги у всьому світі: «Визнаючи, що правова допомога є важливим елементом функціонуючої системи кримінального судочинства, яка базується на законі, основою для користування іншими правами, включаючи право на справедливий судовий розгляд, та важливим захисним механізмом, що забезпечує основну справедливість та довіру громадськості до процесу кримінального судочинства, держави повинні гарантувати право на правову допомогу у своїх національних правових системах найвищий можливий рівень, включаючи, де це можливо, конституцію»².

Враховуючи важливість адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги Науково-дослідний інститут Міністерства безпеки та юстиції Нідерландів (WODC) замовив порівняльне дослідження щодо правової допомоги у дев'яти країнах: Франції, Німеччині, Бельгії, Англії та Уельсі, Шотландії, Ірландії, Польщі, Нідерландах та Фінляндії. Цей звіт стосується двох питань: 1) Як організовані в цих країнах системи правової допо-

---

¹ The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System. 3 October 2012. UN Doc. A/C.3/67/L.6. URL: http://www.uanet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf

² Ibid.

моги, що фінансуються державою? 2) Які мінімальні вимоги до правової допомоги, що фінансується державою, та чи відповідають вони вимогам викладеним у Європейській конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ)? Так згідно із вказаним дослідженням Англія та Уельс, Шотландія, Ірландія, Фінляндія та Нідерланди мають централізовані системи правової допомоги. Франція, Німеччина, Бельгія та Польща мають більш децентралізовані системи. У Шотландії, Ірландії та Нідерландах існують незалежні ради правової допомоги. У Франції та Бельгії – ради з питань правової допомоги, розташовані при судах і приймають рішення про правову допомогу. У Німеччині та Польщі суди вирішують надавати допомогу чи ні. Витрати на системи правової допомоги несе центральний урядовий орган, за винятком Німеччини, де 16 земель/штатів самі відповідають за витрати¹.

Юридична допомога, як правило, доступна, але для окремих категорій осіб. Усі країни застосовують фінансові критерії та критерії важливості і складності справи для отримання правової допомоги. Як правило, існує широкий спектр послуг, що субсидуються державою, для надання інформації та консультацій². В усіх аналізованих країнах є безліч інших джерел правової інформації та кон-

---

¹ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

² Criminal Legal Aid. *Citizens information*. 2020.

сультування, що не входять до системи державної правової допомоги. Для переговорів та взаємодії з іншою стороною, як правило, пропонуються (субсидовані) послуги юристів та посередників (з низькою оплатою). Процесуальна допомога адвоката під час судових процесів у судах та трибуналах також доступна скрізь. У Франції, Німеччині, Великобританії, Шотландії та Фінляндії перед отримання правової допомоги обов'язково використовувати інші засоби допомоги. Страхування судових витрат є найбільш відомим у Німеччині, за ним слідує Нідерланди, Бельгія, Франція, Фінляндія та Польща¹.

Як показав аналіз, правова допомога – це лише один із способів гарантування доступу до правосуддя. ЄКПЛ відкрита для різних альтернатив, таких як спрощення процедури надання правової допомоги, електронний суд, медіація тощо. Крім того, право на безоплатну правову допомогу відрізняється за обсягом її надання в залежності від виду судочинства. Так, у цивільному процесі право на правову допомогу не є абсолютним і може підлягати законному та пропорційному обмеженню. Визначальними факторами є інтереси особи, складність процедур та важливість проблем, а також скрутне матеріальне становище заявника.

У Франції, Німеччині, Англії та Уельсі, Шотландії та Фінляндії спочатку необхідно викорис-

---

¹ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

товувати інші джерела правової допомоги, щоб отримати право на безоплатну правову допомогу. Польща та Нідерланди не мають таких зобов'язань. Найпоширеніші інші джерела правової допомоги, перелічені у нормативно-правових актах, що регулюють безоплатну правову допомогу розташовані першими (наприклад, страхування судових витрат або членство в профспілці)¹.

Як нами вже зазначалось, в Україні досить тривалий час йде дискусія з приводу так званої «адвокатської монополії» на надання професійної правничої допомоги, отже нами прийнято рішення проаналізувати досвід зарубіжних країн у вирішенні вказаного питання.

Аналіз нормативно-правових актів, що регулюють порядок надання правової допомоги країн-членів ЄС дав змогу прийти до наступного: фактично повну монополію мають Австрія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Угорщина; в іншій численній групі країн монополія існує лише на здійснення представництва в судах (Бельгія, Литва, Норвегія, Португалія), і лише Фінляндія та Швеція не практикують монополізації для адвокатів. У той же час відбувається лібералізація ринку правових послуг, однак не в сенсі скасування монополій. Власне, у 17-ти країнах ЄС існує монополізація на надання правової допомоги, а також здійснення представництва в судах. При цьому помітної кореляції із середнім

---

¹ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/В. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

рівнем доходу умовних споживачів послуг не спостерігається, проте вказується на відсутність достатніх даних, які підтверджували б зростання якості судового представництва після монополізування його лише адвокатами¹.

На прикладі досвіду окремих країн здійснимо спробу виявити основні тенденції та аспекти адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійну правову допомоги, які можуть бути актуальними і для України.

У Великій Британії чітко розподілено, що таке юридична послуга і юридична допомога. Офіційна безкоштовна юридична консультація у цій країні називається «юридична допомога» (відповідно до Закону про правову допомогу й консультації 1949 р.)², а «юридична послуга» – це площина бізнес-індустрії. Також існують так звані державні юридичні послуги, які надаються суб'єктам публічного статусу спеціальними юристами – службовцями державної юридичної професії. Законодавством країни передбачено, що тільки фізичні і юридичні особи, уповноважені регулювальним органом, або ті, які звільнені від вимоги бути уповноваженим, мають право здійснювати юридичну діяльність. Як тільки

---

¹ Власюк В. Чесний аналіз аргументів «за» і «проти» адвокатської монополії. *Рада адвокатів Київської області*. URL: <https://radako.com.ua/news/chesniy-analiz-argumentiv-za-i-proti-advokatskoyi-monopolii>

Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.

² Community legal services. *Contactlaw*. URL: <https://www.contactlaw.co.uk/community-legal-services.html>

фізичні та юридичні особи отримують дозвіл на провадження діяльності у сфері права від публічної адміністрації, вони стають об'єктом регулювання.

Такими суб'єктами зокрема є:

– юрисконсульти, які складають більшу частину юридичної професії й часто мають прямий контакт зі своїми клієнтами, надаючи юридичні консультації та допомогу з низки питань. Вони особисто представляють клієнтів у судах нижчої інстанції (магістратські суди, окружні суди і трибунали). Вони також можуть представляти клієнтів у вищих судах (Королівський суд, Високий суд, Апеляційний суд і Верховний суд). Регулювальним органом щодо них є Управління з регулювання соліситорів (SRA);

– адвокатура, що складає другу за величиною частину юридичної професії. Адвокати уповноважені проводити зарезервовану юридичну діяльність як юридичні консультанти та безпосередньо адвокати в залі суду. Регулювальним органом щодо них є Рада зі стандартів адвокатів (BSB);

– юридичні особи, тобто юристи-практики, робота яких аналогічна роботі адвоката. Регулювальним органом щодо них є CILEx;

– професійні юристи, що займаються операціями з нерухомістю. Для провадження зазначеної діяльності потрібна ліцензія, яку видає спеціальна Рада (Council for Licensed Conveyancers);

– патентні повірені – фахівці з патентів й інтелектуальної власності. Регулювальним органом щодо них є Рада з регулювання інтелектуальної власності;

– особи, що мають право надавати послуг у сфері товарних знаків і дизайну. Регулювальним органом щодо них є Рада з регулювання інтелектуальної власності;

– фінансові юристи, які представляють клієнтів у суді, коли виникає проблема вирішення витратних питань. Регулювальним органом щодо них є Рада зі стандартів адвокатських витрат.

– нотаріуси – юристи, які призначаються архієпископом Кентерберійським. Вони завіряють і засвідчують підписи й документи. Регулювальним органом щодо них є магістр факультетів;

– дипломовані бухгалтери. Назва «дипломований бухгалтер» вказує на те, що людина пройшла як мінімум трирічне поглиблене навчання, здала серію іспитів з фінансового менеджменту, аудиту, бізнес-стратегії та оподаткування й вирішила продовжити професійний розвиток, щоб зберегти свої навички та розвивати їх надалі. Регулювальним органом щодо них є Інститут дипломованих бухгалтерів у Великобританії (ICAEW)¹.

Але не зважаючи на низку позитивних моментів у Великобританії й досі триває реформа правової допомоги, яка була розпочата Законом LASPO

---

¹ Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/ Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.

Rab S. Regulation of the legal profession in the UK (England and Wales): overview. *Practicallaw*. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-7078?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633-7078?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1)

від 2012 р.¹ Створення нового законодавства про правову допомогу було політично складним процесом. Адже Уряд країни прийняв рішення на економію бюджетних ресурсів, а отже ввів далекосяжні обмеження, стверджуючи, що витрати на правову допомогу є надто високими. Зрозуміло, що такі обмеження вплинуть, як на одержувачів правової допомоги, так і сферу застосування. З багатьох проблем вони більше не отримують правової допомоги, якщо не мають дуже серйозних фінансових проблем. Реформа вступила в дію у квітні 2013 р. і, як очікувалося, кількість учасників судового процесу, що будуть самостійно представляти себе, зросте. Були побоювання, що це збільшення призведе до неефективних, повільніших та більш дорогих процесів. Неурядові організації також стурбовані обмеженнями сфери застосування, оскільки їм доведеться відмовити багатьом заявникам у доступі до їхніх послуг. Подібно до Франції, Бельгії та Нідерландів, адвокати, що надають правову допомогу виступають проти запропонованого зниження їх гонорару².

Для вирішення вказаної проблеми були створенні комунальні організації з надання правових послуг, це унікальний вид професійних правових послуг і консультацій, доступних у громадах по

---

¹ Guidance Parole and the LASPO Act 2012. *GOV.UK*. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/parole-and-the-laspo-act-2012>

² Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

всій території Великобританії. Правові послуги доступні для будь-кого, але в першу чергу орієнтовані на тих, хто має низький дохід або отримує пільги. Існують різні структури, що надають комунальні юридичні послуги, наприклад, Бюро консультацій для громадян – це благодійна організація, яка фінансується за рахунок пожертв приватних осіб та компаній, а також за рахунок фінансування з бюджету Комісії з юридичних послуг та Національної лотереї¹.

Юридична служба громади – це ще одна структура, діяльність якої фінансується урядом, що пропонує безкоштовні юридичні послуги для членів громади. Юридичні послуги громади надаються у різні способи, включаючи телефонні лінії та Інтернет. Мета таких послуг – надати належну професійну юридичну консультацію всім². Адже, доступ правової допомоги у Великобританії – є важливою особливістю державної політики, а отримання якісної юридичної консультації – це право, яке має бути доступним для всіх, а не лише для тих, хто може собі це дозволити.

Наступна країна в якій створена дієва система правової допомоги і щодо якої ми проведемо аналіз – це Фінляндія. Витоки фінської системи правової допомоги сягають у 50-ті роки ХХ ст. У 1956 р. у Фінляндії набув чинності закон про безкоштовну правову допомогу, його метою було надати громадянам правову допомогу, у вигляді представництва

---

¹ Community legal services. *Contactlaw*. URL: <https://www.contactlaw.co.uk/community-legal-services.html>

² *Ibid.*

їх інтересів в судах приватними адвокатами, але за державний рахунок¹. Наступний Закон Фінляндії про право на безкоштовний судовий розгляд та перший муніципальний закон про правову допомогу набули чинності в 1973 р., розширили сферу безоплатної процедури та створили комунальні бюро правової допомоги². Ця реформа створила діючу змішану модель, за якою правову допомогу стали надавати і адвокати з питань державної правової допомоги, що працювали у державних бюро правової допомоги (Public Legal Aid (PLA)), а також приватні адвокати послуги який у вказаній сфері сплачувала держава. Головною причиною створення комунальних бюро правової допомоги було надання безоплатної правової допомоги по всій країні.

Наприкінці 1980-х років Закон про правову допомогу Фінляндії був переглянутий, зміни, що були в нього внесені, розширили право на безоплатну правову допомогу, охопивши багато позасудових цивільних справ, особливо тих, які стосувалися розлучення та опіки над дітьми, а також попереднього розслідування кримінальних справ.

У Фінляндії державна правова допомога регулюється низкою нормативно-правових актів, крім Закону про правову допомогу ще Законом про державні органи правової допомоги та трьома урядовими постановами: одна про правову допомогу,

---

¹ Jokela A. Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1995.

² Rosti H., Niemi J., Lasola M. Legal Aid and Legal Services in Finland. *Research report 237*. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy, 2008.

друга про критерії плати за юридичну допомогу та третя про державні бюро правової допомоги¹. Правова допомога здійснюється Міністерством юстиції та надається переважно через державні органи правової допомоги або за рішеннями судів. У службах правової допомоги у Фінляндії працюють як державні, так і приватні адвокати.

Адвокатів, зайнятих у відділах державної правової допомоги, називають адвокатами з питань державної правової допомоги. Вимоги до участі в посаді адвоката з питань державної правової допомоги – це ступінь магістра права та належний досвід адвокатської діяльності чи судового розгляду. Більшість адвокатів з питань державної правової допомоги мають звання заступника судді (*of varatuomari*), що означає, що вони пройшли стажування в окружному суді та отримали кваліфікацію судді. Адвокати з питань державної правової допомоги призначаються провідним адвокатом з питань державної правової допомоги. Провідні державні адвокати з питань правової допомоги призначаються міністром юстиції².

Офіси державної правової допомоги працюють однаково незалежно від їх географічного розташування і їх головним завданням є надання широкого спектру юридичних послуг, починаючи від юридичного консультування і закінчуючи судовим представництвом. Відповідно до системи правової допо-

---

¹ Ministry of Justice Finnish. 2020. URL: <https://oikeusministerio.fi/en/search?q=legal%20aid>

² Public Legal Aid Attorney. *Ministry of Justice*. 2013 URL: <https://oikeus.fi/oikeusapu/en/index/oikeusavustaja/publiclegalaiddattorney.html>

моги, адвокати з питань державної правової допомоги, які працюють в офісах державної правової допомоги, надають усі види правової допомоги, від представництва в судах до позасудових процедур, таких як складання документів та юридичних консультацій, тоді як приватні адвокати можуть представляти клієнтів в рамках правової допомоги лише під час судового розгляду.

Надання правової допомоги приватними юристами повинна бути спочатку схвалена рішенням про надання правової допомоги від офісу державної правової допомоги, після чого вони виплачуються з державних коштів. Правова допомога надається в основному у всіх випадках, коли існує потреба у правовій допомозі, за винятком випадків незначного значення, таких як безспірні розлучення, або кримінальних справ, де передбачається лише штраф. Юридична допомога або безкоштовна, або частково субсидується державою і не доступна компаніям або корпораціям¹.

Система правової допомоги у Фінляндії на сучасному етапі зазнає серйозних структурних змін. Частково це спричинено збільшенням міграції із сільської місцевості до міст, а частково бажанням зробити систему ще ефективнішою. Незважаючи на те, що кількість служб правової допомоги в останні роки скоротилася, більшість із них були не ліквідовані, а реорганізовані у відділення інших

---

¹ Rissanen A. Legal Aid in Finland. *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States*/R. O. Halvorsen, O. Hammerslev (eds.). Cham: Palgrave Macmillan, 2018. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-46684-2_4

служб. Однак така реформа не позбавлена недоліків. Одна служба правової допомоги може представляти лише одну сторону у спорі. Іншому одержувачу правової допомоги може бути важко знайти інший офіс або приватного спеціаліста в розумній близькості для розгляду справи. Сільські райони не є привабливими місцями для проживання молодих юристів тому сільські об'єднання фахівців з правової допомоги починають страждати від недостатньої кількості молодих спеціалістів¹.

Таким чином, однією з фінських проблем є те, як надати правову допомогу у більш віддалених сільських районах.

Крім вказаного, з 1 січня 2014 року для юридичної діяльності в Фінляндії були встановлені додаткові обмеження, так приватні адвокати, які не є членами адвокатських спілок, повинні будуть отримати спеціальний дозвіл на надання правової допомоги, зрозуміло, що такі обмеження негативно відобразились на процес надання правової допомоги. В державних службах правової допомоги створилися великі черги і хоча вони мають фактичну монополію на позасудовий режим з консультування та допомоги, кількість розглянутих справ з боку служб правової допомоги зменшується².

Спектр ініціатив щодо правової допомоги у Фінляндії є дещо вузьким. Немає юридичних клі-

---

¹ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

² Ibid.

нік чи параюристів, які пропонують допомогу у вирішенні юридичних проблем заявників. Однак багато профспілок пропонують своїм членам послуги з надання правової допомоги з питань трудового законодавства, включаючи це у вартість членського внеску. Профспілки надають юридичну допомогу своїм членам, якщо між працівниками та роботодавцями виникають суперечки. Роль профспілок у справах про трудове право може бути досить значною, оскільки близько трьох з чотирьох фінів працездатного віку належать до профспілок¹. У Фінляндії правову допомогу надають різні омбудсмени. Сюди входять парламентський омбудсмен, омбудсмен з питань меншин, омбудсмен з питань рівності, омбудсмен з питань захисту прав споживачів, омбудсмен із захисту даних, омбудсмен з питань пацієнтів та омбудсмен із соціального забезпечення. Вважаємо, що інститут омбудсмена з надання професійної правничої допомоги необхідно ввести і в Україні, з огляду на її важливість та конституційне закріплення.

Отже, у Фінляндії правова допомога передбачає надання фізичним особам можливості отримати допомогу з юридичних питань повністю або частково за рахунок держави. Однак правова допомога, як правило, не надається, якщо заявник має поліс страхування судових витрат, що охоплює розгля-

---

¹ Johnsen J. T. How do the private professions in Finland and Norway impact on legal aid delivery? *The landscape of legal professions in Europe and the USA: Continuity and change/A. Uzelac, C. H. van Rhee (eds.)*. Cambridge: Intersentia, 2011.

нуте питання. У кримінальному провадженні підсудний за певних обставин забезпечується державним захисником за рахунок держави, незалежно від його матеріального стану. Потерпілому від тяжких насильницьких злочинів або статевих злочинів може бути наданий судовий захист за рахунок держави, незалежно від його матеріального стану. Правова допомога не доступна компаніям або корпораціям – тільки людина може її отримати.

Загалом, фінська система відрізняється своєю залежністю від служб державної правової допомоги та ліберальних критеріїв прийнятності. Офіси державної правової допомоги доповнюються юристами судової системи за змішаною моделлю правової допомоги. Модель забезпечує доступ до правової допомоги цілісним та квазіуніверсальним способом. Однак також фінська модель має певні проблеми такі, як скорочення фінансування та критика щодо відсутності незалежності.

Щоб вирішити вищезазначені проблеми, Міністерство юстиції Фінляндії дедалі більше інвестує в електронні послуги та віддалені послуги. Реформа підкреслює, що, з точки зору громадянина, поточною проблемою є пошук правильної послуги та можливість оцінки її якості та надійності¹. Особлива увага приділяється своєчасному наданню послуг з надання правової допомоги та запобіганню ескалації правових проблем, що саме є важливою складо-

---

¹ Oikeusavun kokonaissuunnitelma. *Ministry of Justice*. Finland, 2015. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76608/omso_41_2015_oik_avun_kokonaiss_66s.pdf

вою зусиль держави щодо стримування витрат¹. У першій хвилі цих нетрадиційних моделей обслуговування було згадане вище загальнонаціональне телефонне консультування, запроваджене в 2009 р. Зараз акцент робиться на відеоконсультуванні, онлайн-бронюванні зворотних дзвінків юристів державних бюро правової допомоги, допомозі клієнтам через онлайн-чати та запуску електронна система подання заявок².

Згідно з планами Міністерства юстиції Фінляндії, в майбутньому більша частина витрат на правову допомогу буде покриватися за рахунок внесків клієнтів. Хоча для цього немає конкретного плану, це, по суті, означало б підвищення поточного збору за юридичну допомогу (в даний час 70 євро на клієнта) або зміна сфер в яких передбачена правова допомога³. Міністерство юстиції Фінляндії також періодично переглядає критерії розгляду справ про правову допомогу, щоб визначити, чи не можуть деякі правові проблеми більше не мати права на правову допомогу.

Отже, досвід Фінляндії показав, що надання права на професійну правничу допомогу це динамічний процес, де критерії надання постійно переглядаються та узгоджується із сучасними вимога-

---

¹ Buck A., Pleasence P., Balmer N. J. Do citizens know how to deal with issues? Some empirical insights. *Journal of Social Policy*. 2008. October. № 37 (4). P. 661–681.

² Oikeusavun kokonaissuunnitelma. *Ministry of Justice*. Finland, 2015. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76608/omso_41_2015_oik_avun_kokonaiss_66s.pdf

³ Ibid.

ми. Цікавим для України є практика залучення до досудового вирішення спорів ресурси профспілок, а також використання полісів страхування судових витрат, існування інституту омбудсменів з різних питань. Також, на нашу думку, використання цифрових технологій та нетрадиційних моделей обслуговування (наприклад, відеоконсультації, онлайн-зворотні дзвінки юристів державних бюро правової допомоги, онлайн-чати, електронна система подання заявок) покращить доступність до правосуддя взагалі та вказаного права – зокрема.

Наступна країна – це Білорусія у якій досить чітко розмежовано сферу діяльності адвокатів та осіб, що на професійній основі надають послуги у сфері права. Державне регулювання, зокрема, здійснюється за допомогою: атестації юристів, які надають юридичні послуги; ліцензування діяльності юридичних осіб і індивідуальних підприємців, що надають юридичні послуги; розмежування сфер діяльності юристів і адвокатів; видання Правил професійної етики юристів; реєстрації цін на надані юридичні послуги місцевим клієнтам¹.

Які ж вимоги пред'являються державою до осіб, які можуть займатися на території Білорусі наданням юридичних послуг? До таких вимог належить: наявність свідоцтва про атестацію юриста, яке видається тільки громадянам Республіки Білорусь; вища юридична освіта; трирічний стаж роботи за фахом. Надавати послуги, тобто представ-

---

¹ Степановский А. Практика. *Юридический бизнес*. 2020. № 01-2008. URL: <http://www.legal-business.ru/panorama/biznes/612-gosudarstvennoe-regulirovanie-yuridicheskogo-biznesa-v-belarusi>

ляти інтереси клієнтів в господарських судах, давати висновки, надавати консультації клієнтам, проводити юридичну експертизу документів можуть тільки юристи, які мають відповідне свідоцтво про атестацію юриста. Юридичне співтовариство позитивно сприймає цю вимогу законодавства, тому що таким чином держава ефективно впливає на професійний рівень осіб, які надають юридичні послуги. Крім того, з ринку витісняються «сірі» юристи, які нелегально надають клієнтам послуги¹.

Отже, в Білорусії створенні законодавчі умови для надання професійної правової допомоги, а також дієві умови для державного регулювання з метою ефективного впливу на професійний рівень осіб, які надають правову допомогу.

Враховуючи, що у своїй більшості право на отримання професійної правничої допомоги це конституційне положення, проаналізуємо конституції різних країн світу, для того щоб виокремити спільні та відмінні характеристики забезпечення вказаного права.

Стаття 92 Конституції Латвійської Республіки встановлює право на справедливий суд і в рамках вказаної норми гарантує, що кожен має право на допомогу адвоката². Держава зобов'язана надати безкоштовного адвоката малозахищеній групі сус-

---

¹ Степановский А. Практика. *Юридический бизнес*. 2020. № 01-2008. URL: <http://www.legal-business.ru/panorama/biznes/612-gosudarstvennoe-regulirovanie-yuridicheskogo-biznesa-v-belarusi>

² Конституция Латвийской Республики. В редакции закона от 19 июня 2014 г. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0>

пільства, а також здійснювати всі необхідні заходи для того, щоб малозабезпечені особи могли повністю реалізувати своє право на справедливий суд. Аналогічна норма є і в Конституції Литовської Республіки, так ст. 31 визначила, що «особі, яка підозрюється у вчиненні злочину, або обвинуваченій особі з моменту їх затримання або з першого допиту гарантується право на захист, а також право мати адвоката»¹.

Деяко інший підхід до забезпечення права на правову допомогу існує в Республіці Білорусь. У ст. 61 її Конституції вказується, що «кожен має право на юридичну допомогу для здійснення і захисту прав і свобод, в тому числі право користуватися в будь-який момент допомогою адвокатів та інших своїх представників в суді, інших державних органах, органах місцевого управління, на підприємствах, в установах, організаціях, громадські об'єднання та у відносинах з посадовими особами та громадянами. У випадках, передбачених законом, юридична допомога надається за рахунок державних коштів»².

Стаття 61 Конституції Азербайджанської Республіки гарантує право на отримання правової допомоги і визначає, що «I. Кожен має право на отримання кваліфікованої правової допомоги. II. У пе-

---

¹ Конституция Литовской Республики от 25 октября 1992 г. URL: https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm

² Конституция Республики Беларусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.) URL: <https://pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>

редбачених законом випадках правова допомога надається безкоштовно, за рахунок держави. III. У будь-якої людини з моменту затримання, арешту, пред'явлення звинувачення в скоєнні злочину з боку компетентних державних органів є право користуватися допомогою захисника»¹.

Порівняльний аналіз визначення права на правову допомогу в різних конституціях дає підстави для висновку, що право на правову допомогу не зводиться до права на допомогу адвоката в кримінальному процесі і навіть до правової допомоги в судовому процесі, а є більш широким за своїм змістом. Також адвокатуру не можна визнати формою надання правової допомоги, це – особливий суспільний інститут, функцією якого є надання професійної правової допомоги. Крім професійної правової допомоги, яку надають адвокати, існує ще й такий вид як непрофесійна (ексклюзивна) правова допомога, що її надають не професійні суб'єкти, які зобов'язані надавати правову допомогу іншим суб'єктам, а інші особи – це, наприклад, параюристи. Разом з тим, аналіз практики конституювання права на правову допомогу в різних країнах СНД і країнах Балтії засвідчує, що ця практика була неоднаковою, навіть щодо використання термінології стосовно одного і того самого права на правову допомогу. Ця обставина пояснюється, зокрема, відсутністю єдиного конституційно-правового ви-

---

¹ Конституція Азербайджанской Республики от 12 ноября 1995 г. URL: https://www.caa.gov.az/index.php?option=com_k2&view=item&id=93:constitution-of-the-republic-of-&lang=ru

значення права на правову допомогу, віднесення його до різних категорій прав людини¹.

Таким чином, процедурні параметри та доступність юридичних послуг на ринку є одними з тих які постійно змінюються, на які політики можуть впливати, щоб гарантувати доступ до правосуддя. Тому необхідно впроваджувати більш стійкі та інклюзивні системи шляхом покращення взаємодії з іншими елементами системи правосуддя, завдяки чому доступ до правосуддя стає меншим дорогим для громадян та урядів та приведе до кращих результатів в цілому.

Аналіз адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої дороги у країнах-членах ЄС, а також деяких країн пострадянського табору, дозволив з'ясувати особливості реалізації вказаного права та виокремити деякий позитивний досвід аналізованих країн:

1) порівняння національних схем надання правової допомоги виявляє, що існують принципові відмінності у філософії, організації та управлінні системами правової допомоги в державах-членах, що стосується філософії систем, то загальною метою в одних державах є зробити загальнодоступними юридичні послуги та доступ до правосуддя (Велика

---

¹ Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституційне право; муніципальне право/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. URL: <http://idpnan.org.ua/files/shramko-yu.t.-konstitutsiyne-pravo-na-pravovu-dopomogu-v-ukrayini-aktualni-pitannya-zakonodavchogo-regulyuvannya.pdf>

Британія, Фінляндія, Білорусія, Азейрбаджан), тоді як в інших юридична допомога може бути доступна лише найбіднішим (Латвія, Литва);

2) правова допомога в країнах ЄС – це лише один із способів гарантування доступу до правосуддя. ЄКПЛ відкрита для різних альтернатив, таких як спрощення процедури надання правової допомоги, електронний суд, медіація тощо. Крім того, право на безоплатну правову допомогу відрізняється за обсягом її надання в залежності від виду судочинства. Так, у цивільному процесі право на правову допомогу не є абсолютним і може підлягати законному та пропорційному обмеженню. Визначальними факторами є інтереси особи, складність процедур та важливість проблем, а також скрутне матеріальне становище заявника;

3) в країнах-членах ЄС, останнє десятиліття відбувається реформування правової допомоги: а) більшість змін поступові та орієнтовані на вартість надання правової допомоги, так при наданні допомоги застосовують критерії доходу та серйозність ситуації, зазвичай правова допомога у кримінальних справах та діяльність комунальних юридичних служб щодо отримання інформації та консультацій є широкодоступною; б) створюється широкий спектр державних дотаційних інформаційно-консультаційних послуг де традиційно правову допомогу надають юристи, але все частіше і фахівці з юридичних центрів, такі як Juridische Loketten у Нідерландах та через веб-сайти; в) у деяких країнах менше консультативних послуг, що фінансуються

урядом, або взагалі відсутні (Польща), але всі країни мають безліч інших суб'єктів, що надають юридичну інформацію та консультацію поза державної системою правової допомоги; г) приватні та державні сектори розробляють інноваційні способи надання інформації та консультацій; г) правова допомога адвоката під час провадження у судах доступна в усіх країнах-членах ЄС, в усіх країнах, крім Польщі, одержувачі юридичної допомоги можуть вільно вибирати власного адвоката, який потім отримуватиме компенсацію від уряду; д) у Франції, Німеччині, Великобританії, Шотландії та Фінляндії спочатку необхідно використовувати інші джерела правової допомоги, щоб отримати право на безоплатну правову допомогу, Польща та Нідерланди не мають таких зобов'язань; е) державна правова допомога замінюється іншими джерелами, які закріплюються у нормативно-правових актах, що регулюють вказану допомогу і зазвичай перелічені першими (наприклад, страхування судових витрат або членство в профспілці); е) адвокатська монополія на правову допомогу існує майже в половині країн (Австрія, Кіпр, Чехія, Німеччина, Угорщина), але поступово від вказаної монополії відмовляються, в деяких країнах вона взагалі відсутня (Фінляндія та Швеція);

4) позитивним для України є досвід Великобританії і Фінляндії, а саме: Великобританія, яка створила комунальні юридичні служби, що забезпечують якісну і доступну правову допомогу членам громади, забезпечуючи тим самим реалізацію права

кожного громадянина на отримання професійної правничої допомоги; Фінляндія запровадила: інститут омбудсмена з надання правової допомоги; практику залучення до досудового вирішення спорів ресурси профспілок; використання полісів страхування судових витрат; використання цифрових технологій та нетрадиційних моделей обслуговування (наприклад, відео консультування, онлайн-зворотні дзвінки юристів державних бюро правової допомоги, онлайн-чати, електронна система подання заявок) для покращення доступності до правосуддя взагалі та вказаного права – зокрема;

5) адміністративно-правове регулювання надання професійної правничої допомоги в аналізованих країнах здійснюється шляхом: ліцензування юридичної діяльності; атестації юристів; фіксування цін на надання послуг адвокатами; затвердження Правил професійної етики юристів; розроблення різних процедур з надання правової дороги. Процедурні параметри та доступність юридичних послуг на ринку є одними з тих які постійно змінюються, на які політики можуть впливати, щоб гарантувати доступ до правосуддя. Тому необхідно впроваджувати більш стійкі та інклюзивні системи шляхом покращення взаємодії з іншими елементами системи правосуддя, завдяки чому доступ до правосуддя стає меншим дорогим для громадян та урядів та приведе до кращих результатів в цілому.

Отже, в результаті компаративістичного аналізу адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допо-

моги виокремлено такий позитивний досвід зарубіжних країн: 1) спрощення процедур на отримання допомоги; 2) подальша розробка спеціалізованих процедур для частих і нагальних проблем; 3) розроблення послуг, що інтегрують юридичну допомогу з іншими видами допомоги; 4) скорочення послуг, які є монополією адвокатури; 5) вдосконалення юридичної інформації/консультацій через створені веб-сайти; 6) фіксована плата замість погодинної плати адвокатів за юридичну допомогу; 7) фіксовані збори на ринку юридичних послуг; 8) наявність страхування судових витрат; 9) медіація; 10) повернення грошей за правову допомогу від заявників, відповідачів чи з інших джерел фінансування (наприклад, від Національної лотереї) у бюджет.

Контрольні запитання та завдання

1. Що таке правовий статус громадянина України? Охарактеризуйте його зміст.
2. Охарактеризуйте стан нормативно-правового забезпечення реалізації конституційного права на отримання професійної правничої допомоги.
3. Надайте нормативно-правову регламентацію права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.
4. Яким чином здійснюється адміністративно-правове регулювання надання професійної правничої допомоги в зарубіжних країнах?
5. Охарактеризуйте форми професійної правничої допомоги?

6. Надайте класифікацію нормативно-правових актів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.

7. В яких формах може здійснюватись професійна правнича допомога? Охарактеризуйте кожну з них.

8. Проаналізуйте право на отримання професійної правничої допомоги в Україні.

9. Здійсніть класифікацію нормативно-правових актів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.

10. Дайте визначення та охарактеризуйте поняття професійної правничої допомоги.

Розділ 2

Адміністративно-правовий механізм забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги

Основні поняття: забезпечення права на правову допомогу; державна політика забезпечення права на правову допомогу; суб'єкти забезпечення реалізації права на правову допомогу; доступ до правосуддя; адміністративні процедури; юридичні гарантії; конституційні гарантії.

2.1. Суб'єкти забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги та їх адміністративно-правовий статус

Механізм реалізації державної політики забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги в Україні представляє собою системне утворення юридичних засобів, закріплених у нормах права, за допомогою яких досягається упорядкованість суспільних відносин в аналізованій сфері. Ключовий аспект у забезпеченні права на отримання правничої правової допомоги полягає в соціальному балансі між задоволенням особистих інтересів і підвищенням колективного благополуччя, зумовлений тими законами, в яких людина, її права і

свободи проголошуються вищою цінністю, а певні обмеження прав і свобод людини та громадянина виправдані станом безпеки. Досягнення такого балансу в Україні можливе шляхом ефективного адміністративно-правового регулювання відносин, пов'язаних із забезпеченням права на отримання правничої правової допомоги державною владою, суб'єкти якої потребують систематизації та чіткого законодавчого визначення правового статусу¹.

Отже, визначення місця та особливостей діяльності суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги можливе за умови аналізу їх правового статусу.

Серед науковців, зокрема й вчених-адміністративістів, відсутня загальноприйнята думка щодо сутності правового статусу та його елементів. І саме віднесення певних елементів до структури правового статусу (правового положення, становища) чи адміністративно-правового статусу, породжує різні його тлумачення. У юридичній енциклопедії поняття «правовий статус» (латин. *status* – «становище») визначено як «сукупність прав і обов'язків фізичних та юридичних осіб. В Україні воно визначається Конституцією, законами та іншими нормативно-правовими актами, міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою України. Правовий статус фізичної особи визначають насам-

---

¹ Кобко Є. В. Система суб'єктів публічної адміністрації в механізмі реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 2. С. 84. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2018/20.pdf

перед конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина. Правовий статус юридичних осіб визначається через їх компетенцію, тобто права і обов'язки цих осіб, зафіксовані в чинному законодавстві. Від повноти юридичної фіксації повноважень даних юридичних осіб залежить ефективність їхньої діяльності»¹.

Адміністративно-правовий статус, як категорія адміністративно-правової науки, характеризується з поміж іншого, саме прив'язкою до вказаної галузі права. Нам здається влучною позиція тих вчених, які категорію «адміністративно-правовий статус» описують як абстрактне поняття, яким представники доктрини адміністративного права намагаються означити сукупність необхідних передумов, за допомогою яких з'являється можливість описати практичне значення конкретного уповноваженого суб'єкта в певному публічно забезпечувальному процесі². Вони акцентують увагу, що адміністративно-правовий статус визначає правове положення суб'єкта в певній ієрархічній структурі. Фактично в такому розумінні домінує змістове означення ка-

---

¹ Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.

Чумак О. О. Адміністративно-правовий статус державного виконавця. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 108.

Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енцикл., 1998.

² Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. С. 182.

тегорії «статус» із доданням галузевого правового чинника – адміністративних норм, де й слід шукати відповідні елементи, що формують його зміст¹.

Отже, здебільшого науковці адміністративісти у своєї більшості поняття «статус» розглядають через сукупність елементів, що входять до його структури і з приводу цих елементів йде найбільша дискусія, однастайними вони є тільки в тому, що вони повинні бути визначені у адміністративних нормах.

Ми приєднуємося до позиції тих авторів, які розглядають адміністративно-правовий статус суб'єктів через сукупність визначених у адміністративно-правових нормах прав, обов'язків, мети створення та завдань їх діяльності, повноважень, а також відповідальності за не виконання покладених на них державою функцій, або порушення встановлених норми.

Отже, як нами було визначено, ключовою ланкою в механізмі реалізації права на отримання професійної правничої допомоги відіграють саме суб'єкти забезпечення вказаного права в рамках їх адміністративно-правового статусу.

Конституція України у ст. 59 закріпила право на отримання професійної правничої допомоги, але не містить спеціальних норм, які би уточнювали компетенцію суб'єктів, що повинні забезпечувати

---

¹ Буравльов С. І. Категорійно-понятійне розуміння адміністративно-правового статусу господарських судів України. *Sciences of Europe*. 2020. Вип. 2. № 55. С. 59–63.

Савицький Я. Ф. Адміністративно-правовий статус апеляційних господарських судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2019. С. 54.

реалізацію вказане право. Стаття 131-2 Конституції України лише вказує, що для надання професійної правничої допомоги – діє адвокатура.

Великий тлумачний словник української мови наступним чином трактує поняття «забезпечувати», – це постачати щось у достатній кількості, задовольнити кого-, що-небудь у якихось потребах. Створювати надійні умови для здійснення чого-небудь, гарантувати щось, захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки¹. В свою чергу І. Патерило визначив, що суб'єкти забезпечення, це ті які на підставі національних нормативних документів або адміністративних актів (договорів) про делегування повноважень виконують публічні функції державного або місцевого значення, реалізуючи при цьому власні або делеговані повноваження у сфері управлінської діяльності².

Отже, під суб'єктами забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги ми розуміємо органи державної влади, а також інші недержавні органи з делегованими повноваженнями, що покликані створювати надійні умови для реалізації вказаного права, захищати та охороняти конституційне право на отримання професійної правничої допомоги.

Враховуючи, що в Україні на сьогодні правову допомогу надає значна кількість суб'єктів, для

---

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 281.

² Патерило І. Адміністративно-правові інструменти діяльності публічної адміністрації України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. С. 18.

кращого розуміння їх статусу, згрупуємо їх у дві великі групи – державних і недержавних суб'єктів.

На підставі чинних нормативно-правових актів, до першої групи суб'єктів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги ми відносимо: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України; Уповноваженого з прав людини та його апарат; Міністерство юстиції України та його уповноважені територіальні органи; суди; органи прокуратури; органи виконавчої влади та місцевого самоврядування; Координаційний центр з надання правової допомоги; Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги та Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

До недержавних суб'єктів відносяться: міжнародні організації та фонди; громадські організації; юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації.

До суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги можна віднести тих, діяльність яких лише частково стосується реалізації права на отримання правової допомоги, це видавництва юридичної літератури, організації, що поширюють юридичні бази даних, правові програми в засобах масової інформації¹.

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

Тепер коротко проаналізуємо повноваження і компетенції зазначених суб'єктів.

1. Для органів державної влади як суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги характерні наступні ознаки:

а) забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги (правової допомоги) повинно входити в компетенцію конкретного органу (може бути і не основним його завданням). Наприклад, Конституцією України встановлено, що до повноважень Верховної Ради України входить прийняття законів України і виключно законами України визначаються права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; громадянство, правосуб'єктність громадян, статус іноземців та осіб без громадянства¹. Крім зазначеного, парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини². У Положенні про Міністерство юстиції України затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 228 поряд із іншими завданнями зазна-

---

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/776/97-%D0%B2%D1%80>

чено, що вказане міністерство «здійснює загальне управління у сфері надання безоплатної первинної правової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги»¹. Отже, забезпечення реалізації права на правову допомогу в державних органах влади входить в їх компетенцію, однак не є основною, вказана компетенція визначена у спеціальних адміністративно-правових нормах і реалізується тільки у тих формах, які визначені у законодавстві;

б) діяльність органів державної влади у сфері забезпечення реалізації права на отримання правової допомоги найчастіше вказується в нормативно-правових актах, які регулюють їх статус. Наприклад, у Законі України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР «Про місцеве самоврядування в Україні» у ст. 26 визначається, що до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад відноситься: «створення відповідно до закону за рахунок коштів місцевого бюджету установ з надання безоплатної первинної правової допомоги, призначення і звільнення керівників цих установ, залучення в установленому законом порядку фізичних чи юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги»²;

в) якщо йде мова про забезпечення права на правову допомогу у вигляді професійного юридичного

---

¹ Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>

² Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>

представництва то така діяльність здійснюється органами державної влади від свого імені, але в інтересах конкретної особи. Наприклад, ч. 1 ст. 53 Кодекс адміністративного судочинства України встановлює, що «у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до адміністративного суду із позовними заявами в інтересах інших осіб і брати участь у цих справах»¹;

г) наявність державновладних повноважень. Необхідно зазначити, що забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги може визнаватися не будь-яка діяльність органів державної влади, а лише та, яка здійснюється правовими засобами, використання яких входить в зміст правоздатності особи як суб'єкта права. При забезпеченні реалізації вказаного права, органи державної влади, залишаючись суб'єктами, наділеними державновладними повноваженнями, реалізуючи свої завдання і функції, використовують свої владні повноваження, приймають юридично обов'язкових владні рішення². Наприклад, Міністерство юстиції України своїм Наказом від 02.07.2012 р. № 967/5

---

¹ Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>

² Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

«Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги» прийняло владно розпорядче рішення про те, що «Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги утворюються, реорганізуються та ліквідовуються Міністерством юстиції України за пропозицією Координаційного центру з надання правової допомоги з урахуванням потреб відповідної адміністративно-територіальної одиниці та забезпечення доступу осіб до безоплатної правової допомоги і є територіальними відділеннями Координаційного центру»¹ та визначила адміністративно-правовий статус вказаного Центра.

В нашій роботі ми не будемо аналізувати адміністративно-правовий статус усіх органів державної влади, які прямо або дотично мають відношення до сфери правової допомоги, а дослідимо саме тих, які забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги поряд із іншими своїми функціями, а також тих, які створювалися саме з метою забезпечення реалізації вказаного права.

Першим в нашому списку – це Кабінет Міністрів України, який у сфері забезпечення реалізації права на отримання правової допомоги має наступні повноваження: 1) затверджує порядок і умови проведення конкурсу та вимоги до професійного рівня адвокатів, які залучаються до надання без-

---

¹ Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#n15>

оплатної вторинної правової допомоги; 2) встановлює порядок і умови укладення контрактів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на постійній основі; 3) встановлює порядок і умови укладення договорів з адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій основі; 4) встановлює порядок інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання осіб; 5) встановлює розмір та порядок оплати діяльності суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги; 6) затверджує положення про Координаційний центр з надання правової допомоги¹.

Отже, Кабінет Міністрів України в першу чергу створює умови для реалізації конституційного права – права на отримання професійної правничої допомоги та забезпечує організаційно-правові основи шляхом встановлення і затвердження порядку його реалізації.

Наступний державний орган, який також є головним органом у забезпеченні реалізації права на правову допомогу – це Міністерство юстиції України. Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» він має наступні повноваження: 1) забезпечує координацію діяльності центральних органів виконавчої влади щодо реалізації політики держави у сфері надання безоплатної правової допомоги; 2) здійснює загальне управління у сфері надання безоплатної первинної пра-

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

вової допомоги та безоплатної вторинної правової допомоги; 3) відповідає за впровадження та функціонування системи безоплатної вторинної правової допомоги; 4) утворює центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 5) подає до Кабінету Міністрів України проекти законів та інших нормативно-правових актів у сфері надання безоплатної правової допомоги; 6) надає методичну допомогу органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань, що стосуються надання безоплатної первинної правової допомоги; 7) встановлює порядок ведення Координаційним центром з надання правової допомоги Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу; 8) забезпечує проведення конкурсів головними управліннями юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі для залучення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги; 9) аналізує практику застосування вказаного Закону; 10) затверджує стандарти якості надання безоплатної правової допомоги; 11) співпрацює з центральними органами виконавчої влади з питань реалізації цього Закону; 12) затверджує Типове положення про установи з надання безоплатної первинної правової допомоги; 13) затверджує порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги; 14) затверджує Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 15) виконує інші функ-

ції у сфері надання безоплатної правової допомоги, встановлені законами та міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України¹.

Міністерство юстиції України для реалізації вказаних вище повноважень створило Координаційний центр з надання правової допомоги.

Координаційний центр з надання правової допомоги (далі – Координаційний центр) був утворений урядом 6 червня 2012 р. – це перша установа з системи безоплатної правової допомоги. Вже з 1 січня 2013 р. розпочали працювати регіональні центри з надання безоплатної правової допомоги, на які покладено функцію надання безоплатної вторинної правової допомоги підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, затриманим, заарештованим та засудженим. З 1 липня 2015 р. 100 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги розпочали роботу у всіх регіонах України і завершується інституційний розвиток системи безоплатної правової допомоги створенням понад 400 бюро правової допомоги у районних центрах та малих містах з 1 вересня 2016 р.²

І вже станом на 2019 р. в Україні було створено: 23 регіональні центри та 84 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги; 428 бюро правової допомоги; 5 правових клубів

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

² Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

«Pravokator»; 6760 адвокатів було залучено до надання безоплатної вторинної правової допомоги; близько 1500 штатних юристів системи безоплатної правової допомоги; бюджет на забезпечення формування та функціонування системи безоплатної правової допомоги у 2019 р. складає 390,5 млн грн; бюджет на оплату послуг та відшкодування витрат адвокатів з надання безоплатної вторинної правової допомоги – 337,7 млн грн¹.

Що стосується адміністративно-правового статусу Координаційного центру, то він визначений у «Положенні про Координаційний центр з надання правової допомоги» (далі – Положення) затвердженого Постановою КМУ від 6 червня 2012 р. № 504².

Координаційний центр є державною установою, яка має статус юридичної особи, з офіційним найменуванням, печаткою, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства. Він був утворений Мін'юстом, а отже входить до сфери його дії. Хоча умови оплати праці працівників Координаційного центру затверджуються КМУ, створювався він саме з метою формування та забезпечення функціонування в Україні ефективної системи безоплатної правової допомоги, забезпечення її доступності та якості³.

Хотілось би зупинитися на порядку формування майна і надходження коштів для забезпечення

---

¹ Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

² Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#n17>

³ Там само.

діяльності Координаційного центру. Так, у ст. 6 аналізованого Положення визначаються джерела з яких може формуватися майно Координаційного центру та надходити кошти, до таких джерел відносяться кошти та майно, які отримані від: Мін'юсту; підприємств, установ та організації незалежно від форми власності; державного бюджету; укладених цивільно-правових договорів; міжнародної технічної допомоги¹.

Враховуючі, що витрати на надання безоплатної правової допомоги є високими, більшість країн-членів ЄС вели серйозні обмеження, але для того щоб право на безоплатну правову допомогу від цього не постраждало, почали застосовувати альтернативні процедури та шукати додаткові джерела фінансування. Так, на прикладі зарубіжного досвіду, вважаємо, що необхідно у ст. 6 «Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504 внести зміни і доповнити перелік джерел, 5 пунктом, який викласти у наступній редакції «майно Координаційного центру утворюється за рахунок коштів від Національної лотереї».

Українська система надання безоплатної правової допомоги – найбільша в Європі та один із найуспішніших соціальних проектів Мін'юсту, Уряду та міжнародних партнерів. Разом з тим, система

---

¹ Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#n17>

безоплатної правової допомоги продовжує розвиватися, прагнучи якнайкраще відповідати сучасним викликам. З метою забезпечення незалежності управління системою безоплатної правової допомоги, прозорості її діяльності та ефективної реалізації державної політики у сфері безоплатної правової допомоги була створена Наглядова рада Координаційного центру з надання правової допомоги (далі – Наглядова рада). Наглядова рада – це нова модель управління системою безоплатної правової допомоги. Її діяльність спрямована на забезпечення рівного доступу до правосуддя, щоб громадяни могли реалізувати своє право на захист та правову допомогу. Це сприятиме зростанню довіри до системи безоплатної правової допомоги¹.

Адміністративно-правовий статус Наглядової ради закріплений у «Положенні про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги»², що затверджене наказом Мініюсту від 14.08.2019 р. № 2551/5. Відповідно до нього, до її складу входять дев'ять осіб, які представлятимуть різні фахові спеціалізації. Вони працюватимуть на громадських засадах. Строк повноважень – максимум п'ять років. Членів Наглядової ради обиратиме на конкурсній основі комісія. До складу конкурсної комісії входитимуть представники ключо-

---

¹ Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

² Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text>

вих партнерів та зацікавлених сторін системи безоплатної правової допомоги. Наглядова рада має широкі повноваження. У тому числі: здійснює нагляд за діяльністю системи безоплатної правової допомоги, готує подання щодо призначення та звільнення керівника Координаційного центру, заслуховує щорічний звіт щодо функціонування системи безоплатної правової допомоги, зокрема фінансовий. Крім того, Наглядова рада ідентифікуватиме та оцінюватиме політичні, фінансові та інші ризики, надаватиме рекомендації щодо їх запобігання або вирішення¹.

Наступний державний орган на якого покладено обов'язок забезпечення реалізації права на правову допомогу – це Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Центри). В Положенні про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 24.05.2016 р. № 1487/5) прямо зазначено, що вони «забезпечують доступ осіб до безоплатної правової допомоги»².

---

¹ Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid

Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text>

² Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#n15>

Центри діють на підставі положення, яке розробляється відповідно до вказаного Положення і затверджується Координаційним центром. Діяльність центрів поширюється на територію відповідної адміністративно-територіальної одиниці (відповідних адміністративно-територіальних одиниць). Центри є неприбутковими організаціями, користуються правами юридичної особи, мають печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням, власні бланки, самостійний баланс, рахунки в органах Казначейства¹.

К. Струкова, досліджуючи адміністративно-правові засади діяльності мережі центрів безоплатної правової допомоги в системі юстиції приходить до висновку, що для приведення у відповідність нормативно-правових актів щодо визначення суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, вважаємо за доцільне внести зміни до вищезазначених нормативно-правових актів: 1) пункти 2, 7 Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги сформулювати у наступній редакції: «Основними завданнями центрів є організація надання безоплатної первинної правової допомоги і безоплатної вторинної правової допомоги»; 2) у ст. 17 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» слово «забезпечення» замінити на «організація»².

¹ Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#n15>

² Пструкова К. Адміністративно-правові засади діяльності мережі центрів безоплатної правової допомоги в системі юстиції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/117>

Ми не погоджуємося із вказаним висновком, так як нами вказувалось на попередніх етапах нашого дослідження, що забезпечити реалізацію права на професійну правничу допомогу – необхідно створити надійні умови для здійснення особою свого права на професійну правничу допомогу та гарантувати що це право буде реалізовано та надано на відповідному рівні.

2. Наступна група суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги – це недержавні органи, які традиційно мають назву «неурядові організації» або «громадські організації», та можуть бути в різних організаційно-правових формах. До вказаної групи ми віднесли міжнародні організації та фонди; громадські організації; юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Коротко розберемо їх адміністративно-правовий статус.

Відносини між двома міжнародними міжурядовими організаціями або між державою та міжурядовою організацією підпадають під регулювання норм публічного права. Певною специфікою вирізняється регулювання правовідносин за участю деяких міжнародних неурядових організацій. Міжнародні організації є основним різновидом міжнародних юридичних осіб. Саме поняття «міжнародна організація» охоплює як міжнародні міжурядові, так і міжнародні неурядові організації. І перші, і другі є особливими суб'єктами права, вони можуть брати участь тільки в тих правовідносинах, що визначені цілями і завданнями, заради яких вони

створені, та відповідають статуту. Міжнародні юридичні особи створюються шляхом укладення міжнародної угоди, а саме міждержавного, міжурядового, міжвідомчого договору, а також відповідно до національного законодавства однієї або більше держав, яке визначено згідно із міжнародною угодою. Регулювання правового статусу міжнародних міжурядових організацій відбувається згідно із Віденськими конвенціями про представництво держав в їх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру (1975), про право міжнародних договорів (1986), Конвенцією про правовий статус, привілеї та імунітети міждержавних організацій, що діють у визначених галузях співробітництва (1980). У свою чергу, особливим міжнародним договором, укладеним між державами-учасниками міжнародної міжурядової організації є її Статут, який може закріплювати статус організації як юридичної особи (ст. 104 Статуту ООН)¹.

Серед багатьох багатосторонніх універсальних, регіональних та галузевих міжнародних форумів за участю держави доцільно відзначити кілька організацій, які провадять значну роботу безпосередньо в Україні. Специфіка статутних завдань їхніх органів та керованих ними програм передбачає істотний цілеспрямований вплив на соціальні та політичні процеси в суспільствах країн-учасниць. Це насамперед ООН та її спеціалізовані установи, а також ОБСЄ, Рада Європи. Власні програми та

---

¹ Чевичалова Ж. В. Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_52

проекти в Україні здійснюють представництво ЄС, низка міжнародних економічних організацій, що є асоційованими організаціями ООН (учасники Групи Світового банку та місія МВФ), а також недержавні міжнародні фонди та іноземні урядові й неурядові організації¹.

Отже, всі вони тим чи іншим чином сприяють забезпеченню реалізації права на правову допомогу та доступу до правосуддя в Україні.

Так, за сприяння ПРООН надається поточна консультативна та технічна допомога секретаріату Уповноваженого Верховної Ради з прав людини. У поточній діяльності ПРООН істотна увага приділяється поширенню обізнаності громадян щодо їх політичних і майнових прав та поліпшенню надання правової допомоги, яка має сприяти полегшенню умов життя людей. ПРООН сприяла організації навчання співробітників 742 державних центрів правової допомоги, представників 55 неурядових організацій – надавачів правової допомоги й чотири «юридичних клініки» з питань земельного і майнового права та його застосування на практиці. В партнерстві з неурядовими організаціями, Інститутом відкритого суспільства і Міжнародним фондом «Відродження» ПРООН підготувала посібник з кращих практик для передових організацій, котрі надають правову допомогу².

Як і проекти під патронатом ПРООН, проекти ОБСЄ в Україні мають багатоцільовий і різноплано-

---

¹ Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. *Віче*. 2015. № 4. URL: www.viche.info

² Там само.

вий характер. Упродовж останніх років офіс ОБСЄ організував низку проектів у галузі правової реформи та освіти в сфері прав людини. Офіс сприяє вдосконаленню рівня юридичної освіти з метою поліпшення обізнаності українців про права людини. Так за сприяння Координатора проектів ОБСЄ в Україні був розроблений проект «Гарантування дотримання прав людини при здійсненні правосуддя»¹, який спільно з Національною школою суддів України, Верховним Судом України та Вищим адміністративним судом України за фінансової підтримки Уряду Канади був реалізований протягом 2014–2015 рр.

Тобто як видно із аналізу діяльності різних міжнародних неурядових організацій їх проекти та ініціативи у сфері забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в основному носять просвітницько-навчальний характер.

Поняття «громадська організація» є традиційним для української наукової літератури і практики, натомість в іноземній правовій літературі та нормативних актах застосовують термін «неурядова організація». Неурядові організації (від англ. *Non-governmental organizations* – NGO's) – об'єднання людей в організації з метою задоволення їхніх різноманітних інтересів. Ініціатива створення НУО належить самим громадянам і не має на меті отримання прибутку. Їх існування виражає

---

¹ Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. *Віче*. 2015. № 4. URL: www.viche.info

Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>

прагнення людей самим впливати на своє життя й на оточення. Неурядові організації створюють для людей можливість брати безпосередню участь у вирішенні тих проблем, які хвилюють найбільше. Наявність неурядових організацій, які реалізують різноманітні ініціативи громадян, вважається ознакою розвиненого громадянського суспільства¹.

Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН від 23.05.1968 р. № 1296 (XIV) міжнародна неурядова організація – це будь-яка міжнародна організація, не створена на основі міждержавної угоди. Велика кількість неурядових організацій веде активне співробітництво із міждержавними організаціями, основною формою такої співпраці є консультативний статус. Правила надання такого статусу індивідуальні у кожній міждержавній організації [136].

Виділяють декілька критеріїв, якими повинні відповідати міжнародні неурядові організації. По-перше, організація повинна мати некомерційний характер. В ООН під некомерційним характером розуміється вимога про фінансування організації самими членами або добровільними внесками. По-друге, організація не повинна використовувати або пропагувати насильницькі методи. Відповідно, не признаються міжнародні неурядові організації вільного руху, воюючі або повсталі сторони й

---

¹ Хариш М. С. Недержавні громадські організації як складова частина суб'єктів адміністративного права України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 29–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_11_9

інші озброєні угруповання, навіть якщо їх дії легітимні по міжнародному праву. І, нарешті, організація не повинна брати участь в політичній діяльності з метою досягнення влади. Даний критерій виключає з числа міжнародних неурядових організацій будь-які політичні партії і їх опозиційні об'єднання¹.

Так, Норвезька рада у справах біженців (NRC) є міжнародною, гуманітарною, неурядовою організацією, яка надає допомогу, захищає права та сприяє розв'язанню проблем внутрішньо переміщених та інших осіб, які постраждали внаслідок збройного конфлікту. NRC є одним із найбільших міжнародних неурядових надавачів послуг з правової допомоги на Сході України. NRC надає безоплатну правову допомогу з таких питань: доступ до пенсій та інших соціальних виплат; невивплачена заробітна плата, проблеми з трудовими книжками, пільги при працевлаштуванні ВПО; отримання свідоцтва про народження або смерть, які сталися на невідконтрольній Уряду України території; оформлення та відновлення документів, втрачених або пошкоджених внаслідок конфлікту на Сході України; постановка на облік ВПО, отримання та повторне оформлення довідки ВПО; правові питання

---

¹ Войціховський А. В. Міжнародні неурядові організації у боротьбі зі злочинністю. 2020. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2249/mizhnarodni_neuryadovi_organizaciyi_u_bo.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Кузнецова Е. Эволюция консультативного статуса международных неправительственных организаций при Экономическом и Социальном Совете ООН. Москва, 2004. С. 34.

перетину лінії зіткнення; спадщина, приватизація, житлові субсидії, щомісячна адресна допомога ВПО, реєстрація/зняття з реєстрації місця проживання¹.

Отже, як міжнародні міжурядові організації так і міжнародні неурядові організації діють на території України на підставі міжнародного та національного законодавства. Їх місії в основному направленні на розбудову громадянського суспільства та створення надійних механізмів у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина. Не останню роль вони також відіграють у сфері забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги.

Адміністративно-правовий статус вітчизняних неурядових (недержавних) організацій закріплено у Законі України від 22.03.2012 р. № 4572-VI «Про об'єднання громадян», який визначив, що громадське об'єднання – це добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів. Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. Громадська організація – це громадське об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи. Громадська спілка – це громадське об'єднання, засновниками якого є юридичні особи приватного права, а члена-

---

¹ NRC надає безоплатну правову допомогу. *Новгородівська Міська рада: офіційний сайт*. 2020. URL: <https://novogradovka-rada.gov.ua/novyny/3942-nrc-nadae-bezoplatnu-pravovu-dopomogu>

ми (учасниками) можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадське об'єднання може здійснювати діяльність зі статусом юридичної особи або без такого статусу. Громадське об'єднання зі статусом юридичної особи є неприємницьким товариством, основною метою якого не є одержання прибутку¹.

Українська Гельсінська спілка з прав людини (далі – Спілка) є яскравим прикладом діяльності недержавних вітчизняних організацій, яка сприяє розвитку гуманного суспільства, що базується на повазі до людського життя, гідності та гармонійних стосунків між людиною, державою і природою через створення платформи для співпраці між членами Спілки та іншими учасниками правозахисного руху².

Спілка здійснює такі основні напрями діяльності: захист прав людини та основоположних свобод у судах, органах державної влади та місцевого самоврядування; надання правової допомоги особам у захисті своїх прав і свобод; здійснення постійного моніторингу дотримання прав людини та основоположних свобод в Україні й інформування про факти порушень прав і свобод; здійснення досліджень з прав людини та основоположних свобод, у тому числі, постійний моніторинг проектів законів та інших правових актів, протидія прийняттю

---

¹ Про об'єднання громадян: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4572-17>

² Місія та історія Спілки. Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Наші проекти. Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2020. URL: <https://helsinki.org.ua/nashi-proekty/>

нормативних актів, що погіршують забезпеченість прав і свобод, громадське обговорення проектів нормативних актів, підготовка власних пропозицій; навчання правам людини: проведення освітніх заходів і кампаній, семінарів, тренінгів, конференцій, шкіл тощо; розвиток і підтримка мережі правозахисних організацій¹.

Юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації – є суб'єктом недержавної системи безоплатної правової допомоги. Вони діють на підставі Положення про неї та Статуту вищого навчального закладу затвердженого його керівником.

Юридична клініка не є юридичною особою так як є структурним підрозділом вищого навчального закладу, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право» і створюється як база для практичного навчання та проведення навчальної практики студентів старших курсів. Вона як структурний підрозділ, може мати відповідні штампи і бланки з власним найменуванням².

Загальне керівництво юридичною клінікою вищого навчального здійснює його керівник – ректор (президент), начальник, директор тощо. Керівник

---

¹ Місія та історія Спільки. Українська Гельсінська спілка з прав людини. *Наші проекти. Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2020. URL: <https://helsinki.org.ua/nashi-proekty/>

² Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

юридичної клініки призначається на посаду рішенням керівника вищого навчального закладу, що здійснює підготовку фахівців за напрямом «Право», за поданням керівника факультету, інституту, філії тощо. Структуру та чисельність співробітників юридичної клініки визначає керівник вищого навчального закладу. Консультантами юридичної клініки є студенти старших курсів, що навчаються за напрямом «Право» та надають правову допомогу під керівництвом викладачів-кураторів. Порядок і строк їх участі роботі юридичної клініки, кількість студентів-консультантів визначається відповідним Положенням про юридичну клініку вищого навчального закладу¹.

Вищий навчальний заклад де створена і діє юридична клініка зобов'язаний створити та забезпечити належні умови для її роботи. Для цього виділяється окреме приміщення на території закладу, куди повинен бути вільний доступ для клієнтів, інформація про роботу юридичної клініки розміщують на офіційному сайті закладу, а також про часи роботи.

Юридична допомога, як правило, надається безпосередньо при розгляді звернення. З причин неможливості вирішення питання відразу під час приймання та у разі потреби додаткового вивчення порушеного питання працівниками юридичної клініки може встановлюватись інший строк і порядок

---

¹ Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

розгляду звернення громадянина. Також клієнту повинна бути забезпечена можливість подати керівнику юридичної клініки свій відгук про якість наданої йому правової допомоги¹.

Юридичні клініки є унікальним елементом у розгалуженій системі безоплатної правової допомоги, які з одного боку покликані надавати професійну правничу допомогу незахищеним верствам населення, а з іншого бути базою для отримання професійних навичок та умінь студентами правниками.

Таким чином, законодавче закріплення прав та обов'язків суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання правової правничої допомоги свідчить про наявність у них адміністративно-правового статусу, який, як вбачається, є не просто здатністю мати права і обов'язки, а комплексом реально визначених прав і обов'язків суб'єкта адміністративного права в сфері публічного управління, що передбачені конкретними нормами адміністративного права. Тому кожен суб'єкт адміністративного права, права і обов'язки якого передбачені адміністративно-правовими нормами має свій варіант притаманного йому адміністративно-правового статусу. У повній мірі це стосується вказаних суб'єктів. Ці норми і визначають адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання правової правничої допомоги в якості

---

¹ Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>

суб'єктів відносин, що мають адміністративно-правовий зміст. Їх діяльність за своєю сутністю та призначенням спрямована на захист прав, свобод та законних інтересів громадян та надання якісної професійної правничої допомоги при реалізації ними своїх прав та законних інтересів¹.

Проаналізувавши адміністративно-правовий статус суб'єктів забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги можна зробити наступні висновки:

1) науковці адміністративісти у своїй більшості поняття «статус» розглядають через сукупність елементів, що входять до його структури і з приводу цих елементів йде найбільша дискусія, однак стайними вони є тільки в тому, що вони повинні бути визначені у адміністративних нормах;

2) адміністративно-правовий статус суб'єктів ми розглядаємо через сукупність визначених у адміністративно-правових нормах прав, обов'язків, мети створення та завдань їх діяльності, повноважень, а також відповідальності за не виконання покладених на них державою функцій, або порушення встановлених норми;

3) Конституція України закріпила право на отримання професійної правничої допомоги, але не

---

¹ Хариш М. С. Недержавні громадські організації як складова частина суб'єктів адміністративного права України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 29–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzlubp_2013_11_9

Цьвок М. С. Інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016.

встановила спеціальних норм, які би уточнювали компетенцію суб'єктів, що повинні забезпечувати реалізацію вказане право;

4) вперше доведено, що для органів державної влади як суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги характерні наступні ознаки: а) забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги (правової допомоги) повинно входити в компетенцію конкретного органу (може бути і не основним його завданням); б) діяльність органів державної влади у сфері забезпечення реалізації права на отримання правової допомоги найчастіше вказується в нормативно-правових актах, які регулюють їх статус; в) якщо йде мова про забезпечення права на правову допомогу у вигляді професійного юридичного представництва то така діяльність здійснюється органами державної влади від свого імені, але в інтересах конкретної особи; г) наявність державновладних повноважень. В свою чергу, недержавні організації, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги – це добровільні об'єднання громадян, які не наділені владними повноваженнями, некомерційні, не використовують насильницькі методи та є аполітичними, які діють на підставі статуту та створюються з метою захисту прав та свобод людини та громадянина;

5) Кабінет Міністрів України як провідний суб'єкт у системі державних органів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, в першу чергу створює умови

для реалізації вказаного конституційного права шляхом встановлення і затвердження порядку та умов його реалізації;

6) витрати на надання безоплатної правової допомоги є високими, більшість країн-членів ЄС вели серйозні обмеження, але для того щоб право на безоплатну правову допомогу від цього не постраждало, почали застосовувати альтернативні процедури та шукати додаткові джерела фінансування. Використовуючи позитивний зарубіжний досвід, запропоновано, що необхідно у ст. 6 «Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504 внести зміни і доповнити перелік джерел, 5 пунктом, який викласти у наступній редакції «майно Координаційного центру утворюється за рахунок коштів від Національної лотереї»;

7) до групи суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги відносяться недержавні органи, які традиційно мають назву «неурядові організації» або «громадські організації». До вказаної групи віднесено: міжнародні організації та фонди; громадські організації; юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації;

8) різні міжнародні неурядові організації діють на території України на підставі міжнародного та національного законодавства. Їх місії в основному направлені на розбудову громадянського суспільства та створення надійних механізмів у сфері за-

хисту прав і свобод людини і громадянина. Не останню роль вони також відіграють у сфері забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, однак їх проекти та ініціативи у сфері забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в основному носять просвітницько-навчальний характер;

9) юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації – є суб'єктом недержавної системи безоплатної правової допомоги. Вони діють на підставі Положення про неї та Статуту вищого навчального закладу затвердженого його керівником. Юридичні клініки є унікальним елементом у розгалуженій системі суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання безоплатної правової допомоги, які з одного боку покликані надавати професійну правничу допомогу незахищеним верствам населення, а з іншого бути базою для отримання професійних навичок та умінь студентами правниками.

Отже, під суб'єктами забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги розуміти органи державної влади, а також інші недержавні органи з делегованими повноваженнями, що покликані створювати надійні умови для реалізації вказаного права, захищати та охороняти конституційне право на отримання професійної правничої допомоги. До першої групи суб'єктів, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги ми відносимо: Президента України, Верховну Раду України, Кабінет

Міністрів України; Уповноваженого з прав людини та його апарат; Міністерство юстиції України та його уповноважені територіальні органи; суди; органи прокуратури; органи виконавчої влади та місцевого самоврядування; Координаційний центр з надання правової допомоги; Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги та Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги. До недержавних суб'єктів відносяться: міжнародні організації та фонди; громадські організації; юридичні клініки, які створюються при юридичних факультетах вищих навчальних закладів III–IV рівнів акредитації. Їх адміністративно-правовий статус встановлений в нормативно-правових актах, що закріплюють сукупність їх адміністративних прав та обов'язків та притаманні кожному із них методи і форми їх діяльності у сфері забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги.

2.2. Адміністративні процедури як елемент механізму забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу

На попередніх етапах нашого дослідження ми вказували, що міжнародні стандарти у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина заклали основи для забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу, які національні держави повинні дотримуватися при створенні власної нормативно-правової бази у вказаній сфері.

Крім того, відповідні норми, що приймаються національними державами повинні відповідати сучасним уявленням про правову державу і права людини способи взаємодії юристів з тими, хто потребує їхньої допомоги, способи участі держави в підготовці кваліфікованих юридичних кадрів, надання правової допомоги незаможним. Причому в міжнародних договорах та інших правових актах йдеться не тільки про безкоштовну правову допомогу в кримінальних справах, а й про те, що ніхто не може бути позбавлений в силу перешкод економічного характеру можливості використання або захисту своїх прав в будь-яких судах, які мають право виносити рішення у будь-яких¹.

Отже, міжнародні правові акти є не тільки стандартами, яких повинні дотримуватися, а також вони спрямовані на реалізацію ефективної процедури, як один із елементів у механізмі забезпечення права на професійну правничу допомогу кожному кому вона потрібна не залежно від фінансових можливостей і виду вирішуваних проблем.

Перед тим як розглянути адміністративні процедури, як елемент механізму забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу, необхідно здійснити логіко-методологічний аналіз дефініції «адміністративна процедура».

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

Термін «процедура» вживається в багатьох науках. Він походить своїм корінням від латинського *procedo* – просуваю, проходжу¹. Великий тлумачний словник сучасної української мови дає наступне визначення, що таке «процедура» – це офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання чого-небудь², або «процедура» взагалі визначається, як «всяка тривала, послідовна справа, порядок, обряд»³.

У правовій науці процедура – це регламентований юридичною нормою порядок вчинення дій або прийняття рішень у сфері правозастосування. Ключовою у цьому визначенні є категорія «порядок», під яким розуміють сукупність послідовно вчинюваних дій та прийнятих рішень, логічно поєднаних і спрямованих на досягнення певного результату⁴. Дану тезу підтверджують і інші науковці, так Н. В. Галіцина визначає, що незважаючи на

¹ Перекладаємо слово процедура. 2020. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/protsedura>

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 997.

³ Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка: в 4 т. Москва: Рус. яз., 1980. Т. 3. С. 526.

Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020.

⁴ Бойко І. В., Зима О. Т., Соловійова О. М. Адміністративна процедура. *Право*. 2017. 132 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/292/1-19.pdf>

Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України...

термінологічну тавтологію, всі ці визначення мають низку спільних сутнісних рис: 1) це ряд послідовних дій; 2) всі вони спрямовані на досягнення певного результату¹.

В. Желінський, який розглядаючи процедури в реєстраційній діяльності Міністерства юстиції України вказав, що поняття «процедура» має характерні ознаки, а саме: 1) впорядкованість (дії кимось встановлені, санкціоновані); 2) послідовність (дії виконуються одна за одною); 3) наявність кінцевої мети (провести обряд, виконати або здійснити щось на підставі усталених правил)².

Що стосується юридичної (правової) процедури, то їй притаманні вище зазначенні ознаки, але вона також має певні особливості, так як з одного боку вона повинна регулюватися правовими нормами, а з іншого виступає засобом реалізації правових приписів.

На те, що роль юридичної процедури в сучасній державі суттєво зростає, вказує багато науковців, оскільки правовий режим в державі має, насамперед, визначатися технологією реалізації юридичних приписів. Найважливіше визначитись не в тому, що потрібно робити, а в тому яким чином це робити. Відповідь на це питання має надати конструкція юридичного процесу, що поєднує різноманітні

---

¹ Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 166.

² Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020.

правові процедури та судочинство¹. Одним з найважливіших призначень процедурного порядку в праві є забезпечення та захист прав, свобод та законних інтересів людини, гарантування уникнення необґрунтованого свавілля державно-владних структур. Саме тому визначення чітких критеріїв «належності» юридичної процедури має надзвичайно важливе значення для практичної реалізації нормативно-правових приписів².

Адміністративна процедура в теорії адміністративного права та процесі досі не має однозначного визначення, що породжує труднощі у правозастосовчій практиці і тому потребує уточнення, як на теоретичному рівні так і на законодавчому. Адже, станом на початок жовтня 2020 р., в Україні так досі і неприйнятий Закон «Про адміністративні процедури», який почали розробляти ще на початку ХХ ст. Так, Верховна Рада України винесла Постанову від 02.09.2020 р. № 842-IX «Про прийняття за основу проекту Закону України про адміністративну процедуру», розроблений Міністерством юстиції України³. Вказаний законопроект був представлений на громадське обговорення ще у 2014 р.,

---

¹ Зайцев И. М. Правовые процедуры и судебные процессы. *Теория государства и права*/под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юрист, 2001. С. 448.

Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 94. С. 44–46.

² Николина К. Належна юридична процедура...

³ Про прийняття за основу проекту Закону України про адміністративну процедуру: постанова Верховної Ради України від 02.09.2020 р. № 842-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-20#Text>

навіть назва і структура його була інша, попередня назва вказаного нормативно-правового акту була «Адміністративно-процедурний кодекс України»¹, але з часом його назва була змінена².

Відповідно до вказаного проекту Закону України «Про адміністративну процедуру» під адміністративною процедурою розуміють визначений законодавством порядок здійснення адміністративного провадження³. Тобто в основі лежить те, що для здійснення адміністративного провадження законодавець повинен визначити порядок його здійснення.

Деякі науковці розглядаючи поняття «адміністративна процедура» та «адміністративне провадження» розглядають поняття «процедура» і «провадження», як тотожні⁴, інші вважають, що адміністративні процедури «червоною ниткою» пронизують усю діяльність суб'єктів публічної адміністрації і надають більш широке трактування, не пов'язуючи адміністративну процедуру тільки із

---

¹ Звіт про оприлюднення проекту закону України «Про адміністративну процедуру» 30.01.2015. *Міністерство юстиції України*. 2016. URL: <https://minjust.gov.ua/m/30012015-zvit-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukraini-pro-administrativnu-protseduru>

² Малуська Д. Законопроект «Про адміністративну процедуру» врегулює відносини держави з фізичними та юридичними особами. *Міністерство юстиції України*. 2020. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-zakonoproekt-pro-administrativnu-protseduru-vregulovue-vidnosini-derjavi-z-fizichnimi-ta-yuridichnimi-osobami>

³ Проект Закону про адміністративну процедуру: від 14.05.2020 р. № 3475. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3475&skl=10

⁴ Шакарупа В. К., Лагода О. С. Адміністративна процедура та її значення та місце в адміністративно-процесуальній діяльності. *Право України*. 2006. № 4. С. 12–14.

процесом і провадженням. Так, авторський колектив підручника «Адміністративне право України. Повний курс» під адміністративними процедурами розуміє встановлений чинним законодавством порядок розгляду суб'єктами публічного адміністрування індивідуальних адміністративних щодо реалізації та захисту прав, свобод та законних інтересів окремої фізичної і юридичної особи, що завершується ухваленням адміністративного акта¹.

Також не має одностайної думки і серед зарубіжних науковців щодо співвідношення «адміністративної процедури» та «адміністративного процесу». Наприклад, в другій половині ХХ ст. в США почала формуватися концепція «адміністративної належної правової процедури», що формально знайшло свій прояв в створенні адміністративного процедурного законодавства. Пізніше в американській юриспруденції з'являється концепція «матеріальної належної процедури», критерієм належності якої виступають не процесуальні права, а безпосередньо основні права і свободи людини. Так, У. Бернам зазначає, що «матеріальна належна процедура» передбачає існування визначених прав, що включаються до поняття «свобода», які держава не може порушувати незалежно від того, яку б процедуру вона не встановлювала².

Отже, враховуючи усі вище зазначенні думки та позиції науковців і практиків, адміністративні

---

¹ Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Вид. друге. Херсон: Олді-плюс, 2019. 520 с.

² Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 94. С. 44–46.

процедури ми можемо визначити як послідовність дій та операцій, проведених або виконаних адміністративним органом за власною ініціативою або за запитом, для того, щоб винести рішення про права, інтереси та обов'язки сторін процедури або прийняти рішення, засноване на громадських інтересах, відповідно до чинних адміністративно-правових актів.

Важливим напрямом державної політики є реалізація закріплених у Конституції, законах України, ратифікованих міжнародних договорах норм і принципів у галузі прав людини, зокрема створення відповідних органів формування певних механізмів, які б забезпечували їх реалізацію. Рівень забезпеченості прав і свобод людини свідчить про культурний, соціальний рівень розвитку суспільства і держави загалом. Забезпечення реалізації прав і свобод людини – це основна ознака сучасного демократичного, цивілізованого суспільства. Ця специфічна діяльність держави передбачає створення необхідних юридичних умов, за яких реалізація цих прав і свобод є максимально ефективною. Основною умовою є законодавче закріплення прав і свобод людини, що сукупно становить правовий статус громадян і є передумовою їх забезпечення¹.

Механізми забезпечення реалізації прав і свобод людини та процес їх формування почало цікавити науковців ще з середини ХХ ст., коли почали розробляти Міжнародний пакт про економічні,

---

¹ Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf

соціальні і культурні права (1966) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966).

З тих пір досліджувався механізм правового регулювання, механізм дії права, механізм забезпечення прав¹. Термін «механізм» найчастіше використовується технічними науками адже під ним розуміється, «пристрій, що передає або перетворює рух»², однак враховуючи, що під «механізмом» ще розуміють, «внутрішня будова, система чого-небудь»³, цей термін також став широко використовуватися і в юридичній галузі.

Так, низка авторів (С. Алексеєв, О. Малько, С. Рабінович, Т. Фалькіна та ін.) визначають механізм реалізації прав як блок регулятивних та охоронних правових засобів різного рівня, сукупність юридичних засобів, за допомогою яких втілюється об'єктивне і суб'єктивне право, реалізуючись у фактичній поведінці суб'єктів. На їх думку, вирішальна роль у механізмі реалізації належить правовим засобам, які, власне, і становлять його зміст. Від правильності їх вибору залежить результат досягнення мети правового регулювання, забезпеченість ефективності права загалом. До правових засобів відносять норми і принципи права, правозастосовні акти, юридичні факти, суб'єктивні права, юридичні

---

¹ Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf

² Словник української мови. *Академічний тлумачний словник, 1970–1980*. URL: <http://sum.in.ua>

³ Там само.

обов'язки, заборони, пільги, заходи заохочення і покарання¹.

На нашу думку, більш перспективним є визначення механізму забезпечення реалізації прав і свобод людини використовуючи діяльнісний підхід. Так, наприклад, вказаний механізм розглядається через обопільну діяльність людини і державних органів, яка спрямована на досягнення остаточної мети механізму – ефективну реалізацію прав і свобод. Причому діяльність людини – носія права, характеризується як правомірна, часто активна (при безпосередній реалізації прав і свобод). А діяльність держави проявляється через здійснення функцій – охорони, захисту, контрольної, правозастосовної функції тощо².

Більшість авторів до елементів механізму забезпечення реалізації прав і свобод людини відносять різні системи: а) гарантій; б) охорони і захисту; в) правозастосування; в) юридичних процедур; г) юридичної відповідальності.

Отже, як видно із вище зазначеного, в механізмі забезпечення реалізації прав і свобод людини самостійним елементом, який відображає сутність цього механізму, є юридичні процедури, які органи публічної адміністрації повинні розробити і прийняти для того щоб особа змогла сама організувати їх здійснення або скористатися послугами профе-

---

¹ Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf

² Там само.

сіоналів. З означеного можна зробити висновок, що органи публічної адміністрації, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, через юридичні процедури взагалі та через адміністративні – зокрема, створюють стандартні умови та правила для охорони захисту і відновлення прав і свобод людини і громадянина.

Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» було започаткований механізм забезпечення та реалізації конституційного права кожного на отримання професійної правничої допомоги через розроблення системи адміністративних процедур надання вказаної допомоги.

Вказаний закон встановив порядок надання безоплатної правової допомоги суб'єктами, які в ньому наділені такими повноваженнями. Що стосується інших суб'єктів, а саме фізичними та юридичними особами, які займаються благодійною діяльністю самостійно або спільно з відповідними благодійними організаціями, то порядок надання ними безоплатної правової допомоги фізичним особам на благодійних засадах регулюється відповідним законодавством і статутами цих організацій¹.

Аналізований закон встановив два види правової допомоги (первинна і вторинна), а отже існує дві групи адміністративних процедур – у сфері забезпечення та надання первинної правової допомоги та вторинної.

Порядок надання первинної правової допомоги закріплений у Розділі II Закону України «Про без-

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

оплатну правову допомогу», деталізується у Наказі Міністерства юстиції України 15.06.2012 р. № 891/5 «Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги»¹ (далі – Порядок 1).

Адміністративні процедури у сфері первинної правової допомоги складаються із адміністративної процедури забезпечення реалізації первинної правової допомоги та із адміністративної процедури її надання. В межах нашого дослідження ми проаналізуємо перший вид процедури.

Будь-які адміністративні процедури складаються із учасників, стадій та підсумкового результату.

Суб'єктами забезпечення реалізації права на отримання первинної правової допомоги є органи місцевого самоврядування, адже саме вони приймають рішення про залучення юридичних осіб приватного права до надання первинної безоплатної допомоги. З цією метою створюється конкурсна комісія у складі не менше семи осіб, при чому до неї повинні входити як представники організаторів конкурсу. В нормі, що регламентує склад комісії на нашу думку є суттєві протиріччя, адже в п. 1.2 Порядку 1 визначений організатор – це орган місцевого самоврядування. Пункт 4.2 Порядку 1 вказує, що «до складу комісії включаються представ-

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

ники організатора конкурсу, відповідного Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, органу (установи) з надання безоплатної правової допомоги та представники громадських організацій у відповідній сфері (за їх згодою)»¹. Тобто, в загальних положеннях відсутнє визначення «представник організатора конкурсу», хоча основний склад комісії формується саме із представників Міністерства юстиції України, а представника органу самоврядування відводиться роль «спостерігача» та номінального організатора (затверджує склад конкурсної комісії (п. 4.2), але не формує).

На те, що у розбудові системи забезпечення реалізації правової допомоги важливе місце займають саме органи місцевого самоврядування. На це вказує і Закон України «Про безоплатну правову допомогу» в якому вказується, що обов'язок забезпечити населення первинною правовою допомогою покладено на органи місцевого самоврядування².

Ухвалюючи рішення про створення у громаді системи безоплатної первинної правової допомоги, органи місцевого самоврядування можуть обирати одну з двох запропонованих моделей – створення

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

комунальної установи чи залучення суб'єктів приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги через проведення відкритого конкурсу, керуючись положеннями «Типового положення про установу з надання первинної правової допомоги» або «Порядком і критеріями залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права»¹.

Таким чином у Порядок 1 необхідно внести зміни та визначити статус організатора конкурсу – органу місцевого самоврядування, та представника організатора – Міністерства юстиції України та його територіальних органів та центрів надання правової допомоги.

З метою забезпечення висококваліфікованої правової допомоги проводиться конкурс. Адміністративна процедура залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги складається із двох основних стадій кожна із яких може складатися із декількох етапів та однієї – факультативної.

Перша стадія – підготовка проведення конкурсу складається із двох етапів: з оголошення конкурсу та подання конкурсних пропозицій.

На першому етапі аналізованої стадії відбуваються наступні дії: на офіційному сайті органу місцевого самоврядування або в інших місцевих

---

¹ Конкурс «Розбудова сталої системи надання безоплатної первинної правової допомоги». Міжнародний фонд «Відродження». 2014. URL: https://www.irf.ua/contest/konkurs_rozbudova_stalooi_systemy_nadannya_bezoplatnoii_pervynnoii_pravovoi_dopomogi/

засобах інформації, організатор конкурсу розміщує інформацію про умови та порядок його проведення, перелік документів, які зазначені у Порядку, така інформація повинна бути розміщена за місяць до дати проведення конкурсу.

Крім вказаного, протягом усього терміну підготовки до проведення конкурсу організатори зобов'язані надавати роз'яснення щодо конкурсних документів та інших умов його проведення. Для цього роз'яснення надаються або на письмові звернення, які учасники конкурсу можуть подати не пізніше чим за 7 днів до дня проведення конкурсу, або організатори проводять збори його учасників де надають усні пояснення, підчас таких зборів ведеться протокол.

Після ознайомлення з умовами та порядком конкурсу при необхідності отримання роз'яснення, учасники подають конкурсні пропозиції. Даний етап деталізується у пунктах 3.1–3.5 Порядку¹. Зміст вказаного етапу полягає у тому, що дотримуючись усіх встановлених у Порядку формальностей учасники надали конкурсну пропозицію, а організатори конкурсу перевірили їх відповідність і прийняли рішення їх прийняти або відхилити в разі якщо вони надійшли після закінчення строку їх подання. В такому випадку конверт з конкурсними пропозиціями не розкривається і повертається учаснику конкурсу.

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

Учасники конкурсу також можуть відкликати свою конкурсну пропозицію або внести до неї зміни чи додати необхідні документи до закінчення строку подання конкурсної пропозиції¹.

Конкурсна пропозиція разом з документами, що передбачені конкурсною документацією, подається уповноваженою особою учасника конкурсу у запечатаному конверті особисто або надсилається поштою організатору конкурсу у порядку та у строк, визначені в оголошенні про проведення конкурсу. На конверті зазначаються найменування та місцезнаходження організатора та учасника конкурсу, а також назва проекту (програми), для реалізації якого (якої) подається пропозиція. Конкурсні пропозиції реєструються секретарем конкурсної комісії в журналі обліку конкурсних пропозицій. На запит учасника конкурсу організатор конкурсу підтверджує надходження його конкурсної пропозиції із зазначенням реєстраційного номера, дати та часу. Організатор конкурсу може прийняти до закінчення строку подання конкурсних пропозицій рішення щодо його продовження. Про таке рішення, а також про зміну місця, дати та часу розкриття конвертів організатор конкурсу повинен повідомити протягом трьох робочих днів усіх учасників конкурсу, яким надіслана конкурсна документація².

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

² Там само.

Підготовка до конкурсу закінчується винесенням підсумкового рішення без ознайомленні із фактичним змістом із конкурсною пропозицією прийняти заявку разом із поданими документами до участі у конкурсі чи ні. Про будь яке рішення учасників конкурсу повідомляють письмово.

Наступна стадія – проведення конкурсу, складається із наступних етапів: розгляд конкурсної пропозиції та винесення рішення.

Етап розгляду конкурсної пропозиції розпочинається із розкриття конвертів з конкурсними пропозиціями. Він проводиться на наступний день після дня закінчення строку їх подання у місці та час, передбачених конкурсною документацією та оголошенням про проведення конкурсу. Під час розкриття конвертів та розгляду конкурсних пропозицій можуть бути присутні учасники конкурсу. Під час розкриття конвертів з конкурсними пропозиціями секретар комісії виголошує інформацію про найменування та місцезнаходження учасника конкурсу, перелік документів, що містяться в конкурсній пропозиції, та перевіряє правильність оформлення конкурсної пропозиції. Під час розгляду конкурсних пропозицій комісія може звернутися до учасників конкурсу, які присутні на засіданні, за роз'ясненням щодо їх змісту¹.

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

Даний етап закінчується винесенням рішення про якість і відповідність поданої конкурсної пропозиції вимогам Порядку – прийняття конкурсної пропозиції учасника або про його відхилення. Необхідно відзначити, що порядок відхилення пропозиції прописаний, а порядок прийняття і що слідує після прийняття конкурсної пропозиції не зазначено. На нашу думку, це необхідно також врегулювати і визначити у Порядку.

Конкурсна пропозиція відхиляється у разі: відсутності документів (документа), що передбачені(ий) конкурсною документацією; невідповідності учасника конкурсу кваліфікаційним вимогам, передбаченим конкурсною документацією; невідповідності конкурсної пропозиції конкурсній документації; наявності інформації про ліквідацію учасника конкурсу, визнання його банкрутом або порушення проти нього справи про банкрутство; встановлення факту подання учасником конкурсу завідомо недостовірної інформації¹.

Далі розпочинається наступний етап – винесення рішення по результатам конкурсу. На даному етапі приймається рішення про успішність конкурсу або він визнається таким, що не відбувся.

Конкурс визнається таким, що не відбувся, у разі: неподання конкурсних пропозицій або подання конкурсних пропозицій менше ніж двома учасни-

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

ками конкурсу; відхилення всіх конкурсних пропозицій з причин, передбачених п. 4.6 Порядку. У разі прийняття конкурсною комісією рішення про визнання конкурсу таким, що не відбувся, організатор конкурсу письмово повідомляє про це протягом трьох робочих днів з дня прийняття відповідного рішення всіх учасників конкурсу, які не були присутні під час засідання конкурсної комісії. Оголошення нового конкурсу здійснюється відповідно до Порядку у десятиденний строк з дня прийняття рішення про визнання конкурсу таким, що не відбувся¹.

На будь-якій стадії результати та рішення конкурсної комісії можуть бути оскаржені в суді. Однак ми вважаємо, що у розділ VI «Порядок оскарження результатів конкурсу» аналізованого нами Порядку необхідно внести зміни, адже будь-яка адміністративна процедура містить факультативну стадію – оскарження дій та рішень органів публічної адміністрації в нашому випадку результати проведення конкурсу. Отже, необхідно створити позасудовий, адміністративний механізм оскарження рішень.

Крім того, сучасний світ інформаційних технологій вимагає розвитку електронних сервісів. Йдеться як про автоматизацію процесів у системі, так і про діджиталізацію правових послуг. Оксана Гречко, спеціалістка з місцевого врядування та

---

¹ Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>

прозорості ПРООН, коротко презентувала цифрові рішення для надання правової допомоги. Зокрема, був представлений проєкт «Права людини для України», компонентом якого є ініціатива щодо цифрових рішень для покращення доступу до правової допомоги. Проєкт реалізується за підтримки Міністерства закордонних справ Данії та має на меті зміцнювати процеси інклюзивності та сталого людського розвитку в Україні та надалі сприяти демократичним змінам у країні, фокусуючись на правах людини та доступі до правосуддя для всіх. Експертка визначила такі критерії оцінювання правових послуг для подальшої цифровізації: запитуваність; цифрова адаптивність; сталість; регламентованість цифровізації. «На відміну від адміністративних чи соціальних, правові послуги є більш складними, варіативними та комплексними, а також значною мірою персоніфікованими. Тож перевести їх в електронний формат видається досить складним завданням, і далеко не всі послуги підлягають цифровізації», – підбила підсумки Оксана Гречко¹. Ми погоджуємося з експерткою Оксана Гречко, що дуже складно перевести всі послуги у цифровий формат, однак ми вважаємо, що в сучасних реаліях розповсюдження пандемії та перехід органів державної влади та недержавних структур на он-лайн режим, необхідно переглянути усю процедуру проведення конкурсу в бік його цифровізації

---

¹ Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>

та існування поряд с оф-лайн формою, розробити он-лайн.

Отже, адміністративна процедура залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги складається із двох основних стадій та однієї факультативної, кожна з яких може складатися із декількох етапів. Перша стадія – підготовка проведення конкурсу складається із двох етапів: з оголошення конкурсу та подання конкурсних пропозицій. Друга стадія – проведення конкурсу складається із наступних етапів: розгляд конкурсної пропозиції та винесення рішення. Підсумковим результатом аналізованої адміністративної процедури є винесення рішення про укладання договору органу місцевого самоврядування (організатор конкурсу) із переможцем конкурсу (юридична особа приватного права) на надання безоплатної первинної правової допомоги. Факультативна стадія – оскарження в судовому порядку дії і рішення комісії конкурсу.

Наступна адміністративна процедура яку ми проаналізуємо – це процедура проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» Центри з надання вторинної безоплатної правової допомоги повинні забезпечити участь захисника у судовому процесі якщо його допомога є необхідною або обов’язковою. На виконання вимог Конституції України та Кримінально-процесуального кодексу України для захисту або

представництва в суді залучаються адвокати, які відповідають вимогам вказаного закону та пройшли конкурсний відбір.

Постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги»¹ та Наказ Міністерства юстиції України від 13.11.2017 р. № 3552/5 «Про затвердження Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, та форм документів, що використовуються під час його проведення» (далі – Порядок 2)² встановлюється адміністративна процедура проведення конкурсу для відбору адвокатів, що будуть потім залучені для надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Суб'єктами забезпечення адміністративної процедури з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, є органи Міністерства юстиції України в тому числі і Координаційний центр.

---

¹ Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>

² Про затвердження Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, та форм документів, що використовуються під час його проведення: наказ Міністерства юстиції України від 13.11.2017 р. № 3552/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1387-17#Text>

Відповідно до вказаних нормативно-правових актів адміністративна процедура проведення конкурсу складається із декількох стадій та етапів. Зміст процедури полягає у тому, що на підставі встановлених критеріїв (і моральних і професійних) відібрати з конкурсантів тільки тих адвокатів, що зможуть надати професійну та якісну правничу допомогу.

Перша стадія – підготовка до проведення конкурсу, яка складається із наступних етапів: оголошення про проведення конкурсу, реєстрації учасників конкурсу та участі адвокатів у дистанційному курсі.

Перший етап вказаної стадії розпочинається із рішення про проведення конкурсу, яке приймається Мін'юстом за поданням Координаційного центру про що видається наказ, який розміщується на офіційних сайтах указаних державних органів не пізніше 30 днів до дня проведення Конкурсу. В наказі зазначається: найменування адміністративно-територіальної одиниці (одиниць), на території якої (яких) проводиться конкурс; період його проведення; назву дистанційного курсу, що має пройти адвокат до початку першого етапу конкурсу; посилення на адресу веб-сторінки, створеної для реєстрації адвокатів для участі у конкурсі (далі – веб-сторінка реєстрації); а також мінімальні оцінки за кожним етапом конкурсу та підсумкову оцінку адвоката, достатні для його включення до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу (далі – Реєстр адвокатів), іншу необ-

хідну інформацію (наприклад, план-графік проведення конкурсу)¹.

Одночасно з прийняттям рішення про проведення Конкурсу, створюється комісія для його проведення. Комісія утворюється на території адміністративно-територіальної одиниці, в якій оголошено конкурс, у складі не менш як семи та не більш як дев'яти осіб. Персональний склад комісії затверджується відповідним головним територіальним управлінням юстиції в Автономній Республіці Крим, областях, мм. Києві та Севастополі (далі – головне територіальне управління юстиції) за поданням директора відповідного регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або особи, яка виконує його обов'язки. Головою комісії визначається директор відповідного регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги або особа, яка виконує його обов'язки (у виняткових випадках – заступник директора регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги), секретарем – інший працівник зазначеного центру, який має право голосу².

Для збільшення прозорості та об'єктивності проведення конкурсу можуть бути залученні спостерігачі, але їх статус та повноваження під час

---

¹ Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>

² Там само.

проведення конкурсу нормативно-правовими актами не встановлюється. У Порядку 2 вказується лише те, що вони можуть бути присутніми під час проведення конкурсу та бути представниками іноземних держав та міжнародних організацій. Відповідно до зазначеного, вважаємо, що в Порядок 2 необхідно внести зміни і прописати права та обов'язки спостерігачів конкурсу.

Після оприлюднення рішення про проведення конкурсу та створення комісії відбувається наступний етап – реєстрація учасників. Реєстрація адвокатів проходить в електронній формі. Посилання на реєстраційну форму надається в оголошенні про проведення конкурсу.

На веб-сторінці реєстрації адвокат заповнює анкету та біографічну довідку, форми яких встановлені Мін'юстом, зазначає адресу електронної пошти для отримання інформації у зв'язку з конкурсом і завантажує скановані та посвідчені адвокатом копії: згоди на обробку персональних даних, форма якої встановлена Мін'юстом; заяви, форма якої встановлена Мін'юстом; усіх заповнених сторінок паспорта громадянина України або іншого документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство України, визначеного Законом України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», чи паспортного документа іноземця; свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю; мотиваційного листа (до 500 слів), складеного у довільній формі. За достовірність відомостей, що міс-

тяться у надісланих сканованих та посвідчених адвокатом копіях документів, відповідає адвокат¹.

Після електронної реєстрації, відбувається наступний етап – перевірка Координаційним центром надісланих адвокатом відсканованих документів. Перевірку здійснюють лише на відповідність їх формам та кількості, яка зазначена у п. 16 Порядку 2. Даний етап закінчується прийняттям одному із двох рішень: запрошення адвоката на другий тур або не запрошення.

Так, у разі їх відповідності вимогам, установленим п. 16 Порядку 2 і умов, – запрошує адвоката для проходження дистанційного курсу шляхом надіслання на відповідну адресу електронної пошти адвоката повідомлення, в якому зазначаються посилання на адресу веб-сторінки такого курсу, ідентифікатори доступу (логін та пароль) та дата і час відкриття доступу до проходження курсу; у разі їх невідповідності зазначеним вимогам – надсилає на відповідну адресу електронної пошти адвоката відповідне повідомлення. При цьому до моменту завершення строку реєстрації, зазначеного в оголошенні про проведення конкурсу, адвокат може повторно пройти процедуру реєстрації для участі у конкурсі².

Учать у дистанційному курсі – це останній етап аналізованої стадії.

---

¹ Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>

² Там само.

Дистанційний курс містить перевірочні тестові завдання, оцінювання яких здійснюється автоматично з використанням засобів системи управління контентом відповідного дистанційного курсу. Результат проходження курсу формується автоматично. Після закінчення встановленого строку проходження дистанційного курсу Координаційний центр у строк, визначений у плані-графіку, надсилає голові та секретарю відповідної комісії з використанням засобів електронного зв'язку скановані та посвідчені адвокатом копії документів, поданих адвокатом, та результати проходження дистанційного курсу за формою, встановленою Мін'юстом. У разі коли адвокат не зареєструвався для проходження дистанційного курсу або не повністю пройшов його, внаслідок чого результат проходження курсу не було сформовано, Координаційний центр зазначає таку інформацію під час надіслання копій документів відповідній комісії¹.

Таким чином, перша стадія адміністративної процедури – підготовка до проведення конкурсу, закінчується направленням справ учасників конкурсу комісії (справа складається із пакета надісланих та перевічених документів та результатів проходження дистанційного курсу).

Друга стадія – проведення конкурсу, складається із наступних етапів: перевірка надісланих

---

¹ Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>

Координаційним центром документів на учасника конкурсу; оцінка адвоката за поданою в документах інформацією, відповідно встановленим критеріям і винесення рішення (оцінюється адвокатський стаж, наявність чи відсутність дисциплінарних стягнень, результати дистанційного курсу). Комісія може прийняти одне із наступних рішень: допустити до участі у другий тур конкурсу або не допустити.

У разі якщо підсумкова оцінка за результатами першого етапу конкурсу: є нижчою за мінімальну оцінку, встановлену у прийнятому Міністерством юстиції рішенні про проведення конкурсу, – за рішенням комісії такий адвокат не допускається до участі у другому етапі конкурсу; якщо відповідає або є вищою за мінімальну оцінку, встановлену у прийнятому Міністерством юстиції рішенні про проведення конкурсу, – за рішенням комісії такий адвокат допускається до участі у другому турі конкурсу¹.

Другий тур конкурсу проводиться у формі індивідуальної співбесіди членів комісії із адвокатом. Під час співбесіди оцінюється комунікабельність, емоційна врівноваженість адвоката та вміння представити приклади надання ним правової допомоги. Оцінювання адвоката за кожним критерієм під час проведення співбесіди здійснюється членами комі-

---

¹ Про затвердження Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, та форм документів, що використовуються під час його проведення: наказ Міністерства юстиції України від 13.11.2017 р. № 3552/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1387-17#Text>

сії індивідуально після обговорення рівня відповідності критерію на засіданні комісії. Оцінка виставляється у балах, виходячи з таких рівнів відповідності критерію: 5 балів – повна відповідність критерію; 4 бали – високий рівень; 3 бали – середній рівень; 2 бали – низький рівень; 1 бал – дуже низький рівень¹.

Після винесення підсумкової оцінки за результатом співбесіди, даний етап закінчується винесенням одного із двох рішень: адвокат відповідає встановленим критеріям і вважається таким, що пройшов другий тур або не пройшов другий тур. Рішення комісії оформлюється протоколом.

Протоколи рішень комісії, оціночні форми адвокатів, заяви членів комісії та інші документи, створені під час проведення конкурсу, зберігаються у відповідних регіональних центрах з надання безоплатної вторинної правової допомоги, керівники яких є головами комісій, протягом шести місяців².

Цікаво, що на відміну від процедури конкурсу із залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги, результати конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги

---

¹ Про затвердження Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, та форм документів, що використовуються під час його проведення: наказ Міністерства юстиції України від 13.11.2017 р. № 3552/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1387-17#Text>

² Там само.

можна оскаржити і в судовому і в адміністративному порядку – звернувшись зі скаргою до Міністерства юстиції України.

Отже, адміністративна процедура проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги закінчується оприлюдненням результату та винесенням рішення про включення до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу адвоката, який успішно пройшов відбір.

Як виключення, Мін'юст за поданням Координаційного центру може прийняти рішення про повторне проведення конкурсу (окремих етапів конкурсу) у разі: відсутності претендентів для участі у конкурсі; коли не відібрано жодного з адвокатів за результатами проведення конкурсу; порушення порядку проведення конкурсу¹.

Адміністративна процедура з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги складається із двох основних стадій і однієї факультативної. Перша стадія – підготовка до проведення конкурсу, складається із наступних етапів: оголошення про проведення конкурсу, реєстрації учасників конкурсу та участі адвокатів у дистанційному курсі. Друга стадія – проведення конкурсу, складається із наступних етапів: перевірка надісланих Координаційним цен-

---

¹ Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>

тром документів на учасника конкурсу; оцінка адвоката за поданою в документах інформацію, відповідно встановленим критеріям і винесення рішення. Суб'єктами забезпечення вказаної процедури, є органи Міністерства юстиції України в тому числі і Координаційний центр. Підсумковим рішенням аналізованої адміністративної процедури є відповідність адвокатів, що прийняли участь у конкурсі для включення їх до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу.

Таким чином, проведений нами аналіз механізму забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, та місця і ролі адміністративних процедур у вказаному механізмі дозволили прийти до наступних висновків:

1) міжнародні правові акти є не тільки стандартами, яких повинні дотримуватися, а також вони спрямовані на реалізацію ефективної процедури, як один із елементів у механізмі забезпечення права на професійну правничу допомогу кожному кому вона потрібна не залежно від фінансових можливостей і виду вирішуваних проблем;

2) адміністративні процедури – це послідовність дій та операцій, проведених або виконаних адміністративним органом за власною ініціативою або за запитом, для того, щоб винести рішення про права, інтереси та обов'язки сторін правовідносин або прийняти рішення, засноване на публічних інтересах, відповідно до чинних адміністративно-правових актів;

3) в механізмі забезпечення реалізації прав і свобод людини самостійним елементом, який відо-

бражає сутність цього механізму, є юридичні процедури, які органи публічної адміністрації повинні розробити і прийняти для того щоб особа змогла сама організувати їх здійснення або скористатися послугами професіоналів. Де органи державної влади, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, через юридичні процедури взагалі та через адміністративні – зокрема, створюють стандартні умови та правила для охорони захисту і відновлення прав і свобод людини і громадянина;

4) більшість авторів до елементів механізму забезпечення реалізації прав і свобод людини відносять різні системи: а) гарантій; б) охорони і захисту; в) правозастосування; в) юридичних процедур; г) юридичної відповідальності;

б) на сучасному етапі розроблені адміністративні процедури із забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги та із надання професійної правничої допомоги та проаналізовано адміністративні процедури, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, які складаються із двох видів в залежності від сфер застосування: у сфері первинної правової допомоги та у вторинній;

б) до адміністративних процедур у сфері первинної правової допомоги, що забезпечують право на отримання вказаної допомоги відноситься процедура залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги, а до адміністративних процедур у сфері вторинній пра-

вової допомоги – процедура з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги;

7) адміністративна процедура залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги складається із двох основних стадій та однієї факультативної, кожна з яких може складатися із декількох етапів. Перша стадія – підготовка проведення конкурсу складається із двох етапів: з оголошення конкурсу та подання конкурсних пропозицій. Друга стадія – проведення конкурсу складається із наступних етапів: розгляд конкурсної пропозиції та винесення рішення. Підсумковим результатом аналізованої адміністративної процедури є винесення рішення про укладання договору органу місцевого самоврядування (організатор конкурсу) із переможцем конкурсу (юридична особа приватного права) на надання безоплатної первинної правової допомоги. Факультативна стадія – оскарження в судовому порядку дії і рішення комісії конкурсу. Суб'єктами забезпечення реалізації права на отримання первинної правової допомоги є органи місцевого самоврядування, адже саме вони приймають рішення про залучення юридичних осіб приватного права до надання первинної безоплатної допомоги;

8) наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5 «Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги» необхідно удос-

кваліфікації шляхом несення у нього зміни, а саме: порядок прийняття і що слідує після прийняття конкурсної пропозиції; визначити статус організатора конкурсу – органу місцевого самоврядування, та представника організатора – Міністерства юстиції України та його територіальних органів та центрів надання правової допомоги; створити позасудовий, адміністративний механізм оскарження рішень; переглянути усю процедуру проведення конкурсу в бік його цифровізації та існування поряд оф-лайн формою, розробити он-лайн;

9) зміст адміністративної процедури з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги полягає у тому, що на підставі встановлених критеріїв (і моральних і професійних) відібрати з конкурсантів тільки тих адвокатів, що зможуть надати професійну та якісну правничу допомогу.

10) адміністративна процедура з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги складається із двох основних стадій і однієї факультативної. Перша стадія – підготовка до проведення конкурсу, складається із наступних етапів: оголошення про проведення конкурсу, реєстрації учасників конкурсу та участі адвокатів у дистанційному курсі. Друга стадія – проведення конкурсу, складається із наступних етапів: перевірка надісланих Координаційним центром документів на учасника конкурсу; оцінка адвоката за поданою в документах інформацію, відповідно встановленим критеріям і винесення рішення. Суб'єктами забезпечення вказаної

процедури, є органи Міністерства юстиції України в тому числі і Координаційний центр. Підсумковим рішенням аналізованої адміністративної процедури є відповідність адвокатів, що прийняли участь у конкурсі для включення їх до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу;

11) для збільшення прозорості та об'єктивності проведення конкурсу можуть бути залученні спостерігачі, але їх статус та повноваження під час проведення конкурсу нормативно-правовими актами не встановлюється. У Постанові Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362 «Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги» вказується лише те, що вони можуть бути присутніми під час проведення конкурсу та бути представниками іноземних держав та міжнародних організацій. Відповідно до зазначеного, вважаємо, що у вказану Постанову необхідно внести зміни і прописати права та обов'язки спостерігачів конкурсу.

Отже, в механізмі забезпечення реалізації прав і свобод людини самостійним елементом, який відображає сутність цього механізму, є адміністративні процедури, які органи державної влади повинні стандартизувати для того щоб особа змогла самостійно організувати їх здійснення або скористатися послугами професіоналів-правників. Органи державної влади, що забезпечують реалізацію права на отримання професійної правничої допомоги, через юридичні процедури взагалі та через адміні-

стративні – зокрема, створюють стандартні умови та правила для охорони захисту і відновлення прав і свобод людини і громадянина.

2.3. Юридичні гарантії забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги

Механізм реалізації прав і свобод людини покликаний гарантувати фактичну реалізацію прав і свобод, попереджувати їх порушення і сприяти їх поновленню. Одне з основних місць в ньому займають гарантії, під якими розуміють умови і засоби, що забезпечують фактичну реалізацію та всебічну охорону прав і свобод людини. Обов'язок держави – створення правових гарантій для реалізації людьми своїх законних інтересів і цілей¹.

В юридичній літературі не існує єдиного підходу до розуміння терміна «гарантія». Звідси, через неоднозначність тлумачення терміна «гарантія», виникають розбіжності у його розумінні на науково-доктринальному рівні. Так, в юридичній літературі зустрічаються різні ознаки, які покладаються в основу поняття гарантій. Науковці визначають гарантію як «умови», «засоби», «фактори», «заходи», «обов'язки держави», «механізм» тощо. Гарантія вельми об'ємне соціально-політичне та юри-

---

¹ Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf

дичне явище, яке використовується в багатьох галузях юридичної, соціологічної, філософської, політологічної, економічної та інших наук¹. Тлумачний словник української мови визначає поняття «гарантія» як поруку в чомусь, забезпечення чого-небудь; умови, що забезпечують успіх чого-небудь². В основі найбільш поширених визначень загального поняття гарантій лежить методологічне розуміння, що гарантії – це певні засоби забезпечення фактичної можливості користуватися правами й свободами³. Тобто за допомогою гарантій держава створює всі умови для того, щоб людина могла користуватися своїми правами та свободами⁴.

Гарантії прийнято поділяти на загальні (поширюються на будь-які права і свободи) і спеціальні (стосуються окремих прав і свобод). Система загальних гарантій включає: а) інституційні гарантії, пов'язані з функціонуванням органів, діяльність яких спрямована на охорону і захист порушених прав; б) процесуальні гарантії, які реалізуються при здійсненні правосуддя, передусім у межах кримінального процесу; в) матеріальні гаран-

---

¹ Кулініч О. О. Гарантії конституційного права на освіту: поняття та ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 79–80.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 29.

³ Волкова В. В. К вопросу о понятии гарантий в праве. *Вестник Московского ун-та МВД России*. 2008. № 6. С. 71.

⁴ Кулініч О. О. Гарантії конституційного права на освіту... С. 79–80.

Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: теорія і практика. Київ: ФОП Чалчинська Н. В., 2020. 366 с.

тії у вигляді права особи на компенсацію збитків, спричинених порушенням її прав¹.

В. Новіков, В. Боровікова в системі гарантій виокремили гарантії, які спрямовані на створення умов сприятливої обстановки для користування основними правами і свободами, виконання обов'язків і гарантії, які виступають як способи, прийоми і методи охорони та забезпечення прав і свобод. В свою чергу, до сприятливих умов, що сприяють реалізації прав і свобод людини, автори відносять: рівень розвитку демократії, політичний режим, економічний потенціал суспільства, ступінь розвиненості законодавства, рівень правосвідомості, культури, точність механізму попередження порушень прав, їх повне і швидке поновлення². Враховуючи вище зазначене приходять до висновку, що механізм реалізації прав і свобод складається із двох підсистем, що взаємодіють і взаємодоповнюють один одного: підсистема забезпечення реалізації прав і свобод – створює умови, що дозволяють без перешкод користуватися правами і свободами (юридичні, організаційні, правові гарантії, правовий режим, охорона і захист, державний контроль);

---

¹ Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 22. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3235/1/Bogacheva_56.pdf

Право Європейського Союзу: учеб. для вузів/под ред. С. Ю. Кашкина. Москва: Изд-во «Юрайт»: Высшее образование, 2010. С. 460–469.

² Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. С. 174. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsv/nvsv_03_2018/07.pdf

підсистема дій людини з користування благами, правами і свободами (активні правомірні дії людини)¹.

Право на професійну правничу допомогу з однієї сторони входить у систему юридичних гарантій, а з іншої є основоположним правом людини та іманентною складовою права на справедливий суд, що підпадає під юрисдикцію принципу верховенства права (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Гарантування цього права є позитивним зобов'язанням держави².

В юридичній літературі зарубіжних авторів³ професійна правова допомога пов'язується із гарантією доступу до правосуддя. Хоча і не виключають, що вона актуальна не тільки в рамках доступу до правосуддя але і при у вирішенні інших важливих проблем, таких як: утримання під вартою та сімейні проблеми (розлучення або домашнє насильство), проблеми споживачів, біженців та ті, що пов'язані із імміграцією, зайнятості, боргами, заподіяння тілесних ушкоджень, житлові питання або питання соціального забезпечення тощо.

---

¹ Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyky/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf

² Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-monopoliya-kvalifikacii.html>

³ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

Професійна правнича допомога як у кримінальному, так і некримінальному аспектах повинна бути забезпечена відповідними гарантіями її надання та бути ефективною незалежно від того, кому вона надається – фізичній чи юридичній особі, юридичній особі приватного або публічного права. На підставі такого підходу можна стверджувати про дотримання вимог таких складових верховенства права, як доступ до правосуддя і заборона дискримінації та рівність перед законом. Як вже нами зазначалось, право на професійну правничу допомогу належить до конституційних гарантій прав і свобод людини та конституційних гарантій здійснення правосуддя. Невипадково О. Дроздов вказав, що з усіх видів юридичної допомоги саме допомога адвоката регулюється конституційними нормами та нормами міжнародного права, а право на інші види правової допомоги закріплене на рівні законодавства¹.

Таким чином, конституційне право на отримання професійної правничої допомоги кореспондується відповідний обов'язок держави у вигляді системи юридичних гарантій, які ми дослідимо нижче.

Як нами вже зазначалось на попередніх етапах нашого дослідження конституційне право на отримання професійної правничої допомоги має багатоаспектний характер яке складається з комплексу

---

¹ Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-monopoliya-kvalifikacii.html>

механізмів його реалізації, що забезпечують реалізацію інших конституційних гарантій таких як:

– конституційна гарантія забезпечення захисту громадян України, які перебувають за її межами (ч. 2 ст. 25 Конституції України), розуміючи під предметом такого права надання консульськими установами професійної правничої допомоги громадянам України в різних життєвих ситуаціях за межами України;

– конституційна гарантія захисту та надання допомоги іноземцям та особам без громадянства (ст. 26 Конституції України), розуміючи під предметом такого права надання професійної правничої допомоги в різних життєвих обставинах іноземцям та особам без громадянства на тих самих умовах, що і громадянам України, а в разі необхідності і надання притулку. Наприклад, Особи, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», мають право на безоплатну вторинну правову допомогу – складення позовної заяви та інших процесуальних документів, захист та представництво інтересів у суді. Така допомога надається з моменту подання особою заяви про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту в Україні, до прийняття остаточного рішення за заявою, а також іноземці та особи без громадянства, затримані з метою ідентифікації та забезпечення примусового видворення, з моменту затримання. З 1 липня 2015 р. по 31 серпня 2020 р. за вторинною правовою допомогою звернулися 1409 осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про біженців та

осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту»¹;

– конституційна гарантія захисту трудових прав (ч. 5 ст. 43 Конституції України), розуміючи під предметом такого захисту надання професійної правничої допомоги через створенні в Україні профспілкові комітети, центри зайнятості населення тощо). Дана форма забезпечення надання професійної правничої допомоги в країнах-членах ЄС використовується як альтернативна допомога перед тим, як держава повинна підключитися до надання правової допомоги за держані кошти. Наприклад, договір про співпрацю підписали і Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Івано-Франківській області та обласний центр зайнятості. Об'єднання зусиль вказаних органів відбулося з метою удосконалення інформаційно-консультаційної та профорієнтаційної роботи з населенням. Сторони домовились проводити спільні заходи, у т. ч. в онлайн-форматі, для реалізації державної політики у сфері зайнятості населення та розширення можливостей доступу до безоплатної правової допомоги громадянам, зокрема особам, які звертаються до служби зайнятості²;

– конституційна гарантія права кожної людини і громадянина на судовий захист його прав і свобод (ч. 2 ст. 8; частини 1, 2, 3 ст. 55 Конституції України), розуміючи під предметом визначеного права

---

¹ Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>

² Там само.

професійну правничу допомогу, яка надається судом при здійсненні ним своєї діяльності у формі захисту та відновленні прав і свобод людини і громадянина). Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (1966 р.) встановлено, що держава повинна гарантувати кожному, чий права і свободи порушено, ефективний засіб правового захисту, і таке право має встановлюватися судовим або будь-яким іншим компетентним органом, передбаченим правовою системою держави (ст. 2)¹;

– конституційна гарантія права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна якщо національні механізми захисту були використанні (ч. 4 ст. 55 Конституції України), розуміючи під предметом такого права забезпечення реалізації надання професійної правничої допомоги під час звернення до Європейського суду з прав людини чи інших міжнародних організацій та установ;

– комплекс конституційних механізмів захисту людини і громадянина у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 63, ч. 3 ст. 131-2 Конституції України), розуміючи під вказаними механізмами встановленні в законодавстві процесуальні вимоги (забезпечення в разі необхідності підозрюваному чи обвинуваченому безкоштовного захисника, представництво в суді і т. ін.). Верховенство права не

---

¹ Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-монополија-квалifikacii.html>

може існувати без незалежної і професійної судової системи, а остання не може функціонувати без організованої та незалежної адвокатури, яка повинна сумлінно і професійно ставитися до справи. Така теза підтверджується як низкою міжнародних документів, так і законодавством країн ЄС¹. Адвокатська діяльність в конституційно-правовому значенні характеризується як здійснювана на професійній основі кваліфікована юридична допомога, яка виявляється спеціально уповноваженими на те особами, які отримали 1) статус адвоката в відповідно до правових вимог і правовими обмеженнями, що перешкоджають отриманню статусу адвоката і 2) право здійснення діяльності в складі однієї з форм адвокатських утворень, які передбачені чинним законодавством. Разом з тим дані ознаки, покликані підвищити якість і ефективність конституційно гарантованою юридичної допомоги саме як професійної і кваліфікованої, що прямо закріплено в законодавстві України (у вузькому сенсі), обмежують можливість особи на отримання юридичної допомоги від будь-якого суб'єкта на свій розсуд (в широкому сенсі слова)²;

– конституційні гарантії захисту прав потерпілих від правопорушень та злочинів (ч. 1 ст. 19;

---

¹ Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-monopoliya-kvalifikacii.html>

² Потанина М. П. Адвокатура как гарант реализации конституционного права человека и гражданина на юридическую помощь в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституционное право, муниципальное право. Челябинск, 2009.

статті 27–29; ч. 5 ст. 55; ст. 56 Конституції України), предметом визначених конституційних гарантій виступає професійна правнича допомога потерпілим, яка надається державою безкоштовно в разі необхідності. Наприклад, важливим кроком на шляху до захисту прав потерпілих від домашнього насильства стало підписання договору про співпрацю між Регіональним центром з надання БВПД у Дніпропетровській області та благодійним фондом «За дітей». Відтепер громадяни, яким довелось стикнутись з домашнім насиллям і які звернулись за допомогою до БФ «За дітей», мають можливість отримати адвоката за кошт держави. «Налагодження системного перенаправлення між всіма надавачами правової допомоги сприяє розширенню доступу людей до правосуддя», – упевнена директор Регіонального центру з надання БВПД Людмила Яцуба. Благодійна організація також займається захистом прав дітей – однієї з пріоритетних категорій у системі БПД. Адже лише за минулий рік було зареєстровано майже 2,5 тисячі звернень неповнолітніх за правовою допомогою від держави¹.

Таким чином, конституційне право на отримання професійної правничої допомоги виступає в якості спеціально-юридичної гарантії, що забезпечує реалізацію прав, свобод, законних інтересів особистості, сприяє приведення в дію інших правових гарантій їх здійснення, охорони, захисту (су-

---

¹ Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>

дової, адміністративної, контрольної, наглядової і іншої діяльності відповідних органів) і як засіб, забезпечує доступ особи до них¹.

Далі нам необхідно проаналізувати юридичні гарантії забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.

Якщо говорити про юридичні гарантії, то власне юридичними гарантіями ті чи інші «засоби й способи» стають лише через юридичну форму, через їхнє закріплення в нормах права. Сам термін «юридичні гарантії» вказує на їхню нормативно-правову основу² (юридичні гарантії – це законодавчо (в тому числі в конституції) закріпленні засоби охорони прав і свобод громадян, способи їх реалізації, а також засоби охорони правопорядку, інтересів суспільства і держави³).

С. Шило вважає за доцільне виділити у структурі юридичних гарантій законності два елементи: правові норми й діяльність суб'єктів. Так, норма права встановлює для суб'єкта правовідносин конкретні обов'язки, виконання яких (тобто діяльність цього суб'єкта) забезпечуватиме реалізацію прав іншого суб'єкта. Закон же виступає юридичною

---

¹ Потанина М. П. Адвокатура как гарант реализации конституционного права человека и гражданина на юридическую помощь в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституционное право, муниципальное право. Челябинск, 2009.

² Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29 (1). С. 28.

³ Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 173.

підставою правової діяльності, а юридична діяльність є засобом виконання закону¹.

Отже, юридичні гарантії це складний комплекс механізмів, що утворюється із сукупності нормативно закріплених засобів, способів, що забезпечують належні умови захисту прав і свобод людини та громадянина від протиправних посягань та їх відновлення в разі порушення.

Як нами вже зазначалось вище, юридичні гарантії відносяться до спеціальних гарантій за допомогою яких можлива практична реалізація права на отримання професійної правничої допомоги, які можна класифікувати на нормативно-правові та інституційно-організаційні гарантії.

Нормативно-правові гарантії забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, в залежності від виду нормативно-правового акту в якому вони закріплені є конституційними та галузевими. Щодо конституційної гарантії, то як вже вказувалося, ч. 2 ст. 59 Конституції України заклала основу для забезпечення реалізації вказаного права нормами інших галузей.

В свою чергу галузеві гарантії (адміністративні, адміністративно-процесуальні, кримінальні, кримінально-процесуальні та ін.) деталізують забезпе-

---

¹ Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: теорія і практика. Київ: ФОП Чалчинська Н. В., 2020. 366 с.

Шило С. М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності міліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 4. С. 290.

чення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, наприклад визначаючи фундаментальний порядок на отримання безоплатної правової допомоги (Закон України «Про безоплатну правову допомогу»), визначають адміністративно-правовий статус органів та посадових осіб, що забезпечують надання правової допомоги (Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги).

І хоча нормативно-правові гарантії закріпили право на правову допомогу, Конституція України поклала на державу відповідні обов'язки щодо забезпечення особи правовою допомогою належного рівня. Такі обов'язки обумовлюють необхідність визначення в законах України, інших правових актах порядку, умов і способів надання цієї допомоги. Проте, як зазначив КСУ, не всі галузеві закони України, зокрема процесуальні кодекси, містять приписи, спрямовані на реалізацію такого права, що може призвести до обмеження чи звуження змісту та обсягу права кожного на правову допомогу¹.

Гарантії матеріального характеру відображені в матеріальних нормах права, це так звані декларативні норми, що закріплюють принципи правового статусу, правосуб'єктність. Правові обмеження

---

¹ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>

як елемент (наслідок) юридичної відповідальності можна розглядати і як самостійний та ефективний засіб правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Адже шляхом застосування спеціальних нормативно-правових обмежень створюються умови, які спонукають конкретних осіб до неухильного виконання конституційних обов'язків. Крім того, виконання юридичних обов'язків може забезпечуватись шляхом заохочення, матеріального стимулювання тощо¹.

Юридичний обов'язок у сфері забезпечення конституційного права на професійну правничу допомогу можна визначити, як встановлену законодавством обов'язкову поведінку суб'єктів забезпечення вказаного права, спрямовану на реалізацію рівного доступу до кваліфікованої правової допомоги.

Так, наприклад, Координаційний центр забезпечує: впровадження сучасних інформаційних технологій у сфері надання безоплатної правової допомоги; проведення наукових досліджень і прикладних розробок, зокрема підготовку оглядів законодавства України та іноземних держав з питань надання правової допомоги та практики його застосування, словників, довідників, збірок, науково-практичних коментарів, методичних рекомендацій та посібників; заснування друкованих засобів масової інформації, видання та розповсюдження книг,

---

¹ Національний механізм захисту прав та свобод людини. 1. Гарантії прав та свобод людини. *UA Pravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4222&id_book=4221&id_parent=4221&id_vid_res=17

іншої друкованої продукції, у тому числі на платній основі, виготовлення та розміщення соціальної реклами, виготовлення, тиражування і розповсюдження відео- та аудіо продукції тощо¹.

Важливим елементом нормативно-правових гарантій забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги є юридична відповідальність. Так, Законом України «Про безоплатну правову допомогу» встановлено, що особи, які порушили законодавство про безоплатну правову допомогу несуть юридичну відповідальність (ст. 32), а дії та бездіяльність посадових і службових осіб, які порушують порядок та строки розгляду звернень про надання безоплатної правової допомоги, надання неякісної правової допомоги можуть бути оскаржені в установленому законом порядку до суду та в адміністративному порядку (ст. 31)².

Таким чином, нормативно-правові гарантії забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу поділяються на: конституційні і галузеві, матеріальні та процесуальні, крім того структурно до них входять ще юридичні обов'язки та юридична відповідальність. Де матеріальні гарантії встановлюють правовий статус суб'єктів забезпечення права на професійну правничу допомогу; процесуальні – закріплені в процесуальних нормах, які регламентують процедурні питання

---

¹ Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#n17>

² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

забезпечення вказаного права; встановлення на законодавчому рівні обов'язку для суб'єктів забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги також виступає гарантією для своєчасної та професійної допомоги заявникам, якщо ж вказаний обов'язок буде порушений до винних осіб буде застосована юридична відповідальність.

Поряд з нормативно-правовими гарантіями, які містять Конституція і закони України, надзвичайно важливу роль відіграють також інституційно-організаційні гарантії¹. Інституційно-організаційні гарантії – це передбачені в нормативно-правових актах суспільно-політичні інституції, на які покладаються відповідні функції і яким надаються певні повноваження щодо організації і здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту свободи людини і громадянина².

Основними інституційними гарантантами забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, за Конституцією України, є:

- Верховна Рада України, яка виключно законами України визначає права і свободи людини й громадянина, гарантії цих прав і свобод, основні обов'язки громадян (ст. 92);
- Президент України (ст. 102);

---

¹ Національний механізм захисту прав та свобод людини. 1. Гарантії прав та свобод людини. *UA Pravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4222&id_book=4221&id_parent=4221&id_vid_res=17

² Федоренко В. Л. Конституційне право України. До 20-ї річниці Конституції України та 25-щї річниці незалежності України. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.

– Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Зокрема, Кабінет Міністрів України вживає заходи щодо забезпечення прав і свобод людини й громадянина (ст. 116);

– місцеві державні адміністрації, які на відповідній території забезпечують додержання прав і свобод громадян (ст. 119);

– суди, які захищають права і свободи людини й громадянина (ст. 53);

– Уповноважений Верховної Ради України з прав людини (ст. 55);

– прокуратура, яка здійснює представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених законом (ст. 121);

– органи місцевого самоврядування (ст. 143);

– адвокатура, яка діє для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах (ст. 59);

– політичні партії і громадські організації, які здійснюють і захищають права й свободи громадян, що об'єднуються у них (ст. 36);

– міжнародні судові установи та відповідні органи міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна (ст. 55)¹.

---

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Національний механізм захисту прав та свобод людини. 1. Гарантії прав та свобод людини. *UA Pravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4222&id_book=4221&id_parent=4221&id_vid_res=17

У більшості демократичних держав основними механізмами захисту прав людини є суд (США, Канада), конституційна скарга (ФРН, Австрія, Іспанія), омбудсман (Швеція, Норвегія, Фінляндія) тощо¹. Реалізуючи свою правоохоронну функцію, держава створює систему судових та правоохоронних органів, що дозволяє глибше зрозуміти суть державно-правових явищ, усвідомити механізм захисту прав людини та громадянина від протиправних посягань, скласти уявлення щодо реалізації в практичній діяльності відповідних органів правових норм².

Зміст «юридичних гарантій забезпечення органами державної влади України конституційного права людини і громадянина на професійну правничу допомогу» складає діяльність визначених вище інституційних гарантів, а також правоохоронних та контрольно-наглядових органів держави, їхніх службових і посадових осіб, центрів з надання безоплатної правової допомоги; інститути громадянського суспільства; міжнародні та національні спеціалізовані установи, представництва, фонди, які акредитовані в Україні; підприємства, установи і організації державної та приватної форм власності та ін. щодо здійснення своїх функцій із використанням наданих їм законом повноважень з метою створення оптимальних умов для найбільш повної реалізації зазначеного суб'єктивного права,

---

¹ Козлов С. Моральна шкода: соціально-правові аспекти. *Юридична газета*. 2006. 28 лют. № 3 (39).

² Відшкодування моральної шкоди за трудовим законодавством. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00124605_0.html

а в разі порушення – його відновлення та притягнення винних до юридичної відповідальності¹.

Отже, інституційно-організаційні гарантії права на отримання професійної правничої допомоги полягає у діяльності гарантів забезпечення належних умов для реалізації вказаного права в межах та у спосіб визначених законодавством. Організаційна складова полягає у створеній на державному рівні розгалуженої інфраструктури з надання професійної правничої допомоги населенню

Таким чином, здійснивши аналіз юридичних гарантій забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги можна зробити наступні висновки:

1) в юридичній літературі зарубіжних авторів професійна правова допомога пов'язується із гарантією доступу до правосуддя. Хоча і не виключають, що вона актуальна не тільки в рамках доступу до правосуддя але і при у вирішенні інших важливих проблем, таких як: утримання під вартою та сімейні проблеми (розлучення або домашнє насильство), проблеми споживачів, біженців та ті, що пов'язані із імміграцією, зайнятості, боргами, заподіяння

---

¹ Бакірова І. О. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9254

Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Критерії класифікації та види гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 28.02.2020)*. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4366/1/2.pdf>

тілесних ушкоджень, житлові питання або питання соціального забезпечення тощо;

2) конституційне право на отримання професійної правничої допомоги має багатоаспектний характер яке складається з комплексу механізмів його реалізації, що забезпечує реалізацію інших конституційних гарантій: конституційної гарантії забезпечення захисту громадян України, які перебувають за її межами (ч. 2 ст. 25 Конституції України); конституційної гарантії захисту та надання допомоги іноземцям та особам без громадянства (ст. 26 Конституції України); конституційної гарантії захисту трудових прав (ч. 5 ст. 43 Конституції України); конституційної гарантії права кожної людини і громадянина на судовий захист його прав і свобод (ч. 2 ст. 8; частини 1, 2, 3 ст. 55 Конституції України); конституційної гарантії права кожного звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна якщо національні механізми захисту були використанні (ч. 4 ст. 55 Конституції України); комплексу конституційних механізмів захисту людини і громадянина у кримінальному провадженні (ч. 2 ст. 63, ч. 3 ст. 131-2 Конституції України); конституційних гарантій захисту прав потерпілих від правопорушень та злочинів (ч. 1 ст. 19; статті 27–29; ч. 5 ст. 55; ст. 56 Конституції України);

3) юридичні гарантії це складний комплекс механізмів, які утворюється із сукупності нормативно закріплених засобів, способів, що забезпечу-

ють належні умови захисту прав і свобод людини та громадянина від протиправних посягань та їх відновлення в разі порушення. Вони відносяться до спеціальних гарантій за допомогою яких можлива практична реалізація права на отримання професійної правничої допомоги та які можна класифікувати на нормативно-правові та інституційно-організаційні гарантії;

4) нормативно-правові гарантії забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу поділяються на: конституційні і галузеві; матеріальні та процесуальні, крім того структурно до них входять ще юридичні обов'язки та юридична відповідальність;

5) конституційні гарантії закріплені у Конституції України (ч. 2 ст. 59), яка заклала основу для забезпечення реалізації вказаного права нормами інших галузей. В свою чергу галузеві гарантії (адміністративні, адміністративно-процесуальні, кримінальні, кримінально-процесуальні та ін.) деталізують забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги, наприклад визначаючи фундаментальний порядок на отримання безоплатної правової допомоги (Закон України «Про безоплатну правову допомогу»), визначають адміністративно-правовий статус органів та посадових осіб, що забезпечують надання правової допомоги (Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги, Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги);

6) матеріальні гарантії встановлюють правовий статус суб'єктів забезпечення права на професійну

правничу допомогу; процесуальні – закріплені в процесуальних нормах, які регламентують процедурні питання забезпечення вказаного права; встановлення на законодавчому рівні обов'язку для суб'єктів забезпечення права на отримання професійної правничої допомоги також виступає гарантією для своєчасної та професійної допомоги заявникам, якщо ж вказаний обов'язок буде порушений до винних осіб буде застосована юридична відповідальність;

7) інституційно-організаційні гарантії права на отримання професійної правничої допомоги полягає у діяльності гарантів забезпечення належних умов для реалізації вказаного права в межах та у спосіб визначених законодавством. До основних інституційних гарантів відносяться: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суди, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокуратура, адвокатура, громадські інституції, міжнародні судові установи та міжнародні організації. Організаційна складова полягає у створеній на державному рівні розгалуженої інфраструктури з надання професійної правничої допомоги населенню.

Отже, юридичні гарантії забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги – це встановлений на законодавчому рівні комплекс нормативних, економіко-соціальних та політичних механізмів, за допомогою яких у дер-

жаві створюються належні умови для забезпечення реалізації конституційного права людини і громадянина на отримання професійної правничої допомоги. А створення ефективної системи юридичних гарантій (нормативно-правових та інституційно-організаційних) забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні можливо лише шляхом гармонізації вказаних складових у напрямі сталого та інклюзивного розвитку.

Контрольні запитання та завдання

1. Визначте характерні ознаки для органів державної влади як суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги.

2. Охарактеризуйте недержавні органи, як суб'єкти забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги.

3. Надайте ознаки адміністративної процедури залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги.

4. З яких стадій складається адміністративна процедура з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги? Надайте їх характеристику.

5. Що являють собою юридичні гарантії?

6. В чому полягають інституційно-організаційні гарантії права на отримання професійної правничої допомоги?

7. Що являють собою юридичні клініки як елемент системи суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання безоплатної правової допомоги?

8. Яке місце посідають міжнародні правові акти у механізмі забезпечення права на професійну правничу допомогу?

9. Що передбачає адміністративна процедура проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги?

10. Назвіть суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання первинної правової допомоги.

Розділ 3

Основні напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги

Основні поняття: якість надання професійної правничої допомоги; удосконалення адміністративно-правового забезпечення; професійне правниче представництво; ефективний доступ до правосуддя; ефективна юридична допомога; ефективний судовий захист.

3.1. Адміністративно-правове регулювання якості надання професійної правничої допомоги в Україні

Конституційне право кожного на отримання професійної правничої допомоги вимагає певного рівня її організованості – наявності системи формальних, офіційних соціальних інститутів правової допомоги (соціальної інфраструктури правової допомоги, нормативно-правової бази), більш-менш деталізованих, в залежності від виду юридичної допомоги, правового регулювання відносин, що виникають у сфері її надання¹. Таким чином, ми

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

будемо досліджувати правову допомогу в аспекті професійного та організаційного регулювання органами державної влади у напрямі її належної якості.

Існує два підходи щодо якості надання професійної правничої допомоги. Перший підхід – вузький, розглядається через якість правової допомоги, яка фактично надається особам, які мають право на безоплатну правову допомогу. При такому підході мають значення наступні питання: Чи достатня допомога, яку надають? Чи була вирішена проблема внаслідок надання цієї допомоги? Чи задоволений одержувач допомоги?

Інший підхід – широкий, розглядається через доступ до правосуддя. Тоді вирішується наступне питання: Чи отримав судовий процес належну процедуру, яка дасть змогу отримати справедливий результат? Тоді мова йде не лише про особисту правову допомогу, яка надається, а й про якість інших елементів процесу, що забезпечують доступ до правосуддя. При такому підході мають значення, і якість судових проваджень, і законів, що впливають на результати.

Два вказані підходи можуть призвести до різних результатів. Наприклад, висококваліфікований адвокат надає правову допомогу учаснику судового процесу, але він при цьому потрапляє в дуже складну процедуру на десять років, стикається з багатьма незрозумілими законами і отримує досить поганий результат. З іншого боку, учасник судового процесу може отримати хороший результат за допомогою простої та зрозумілої процедури використовуючи послуги медіатора, який має від-

мінні навички вирішення конфліктних ситуацій. Обидва підходи є цінними та перспективними. Правова допомога є засобом отримання ефективного доступу до правосуддя, незалежно від того, надається вона безкоштовно чи ні.

Безоплатна правова допомога може надаватися у грошовій формі або у натурі, шляхом надання адвоката для захисту у кримінальних справах або через центри юридичних консультацій, веб-сайти або телефонні служби. Поки що немає прикладів щодо створення системи використання державно-приватних партнерських відносин, такі як передача певних завдань з правової допомоги сторонам приватні організації, або, наприклад, фінансування за допомогою так званих облігацій соціального захисту¹.

Положення ч. 1 ст. 59 Конституції України встановлює «кожен є вільним у виборі захисника своїх прав»², але при цьому держава повинна гарантувати, якість надання професійної правничої допомоги, незалежно від того чи така допомога надається за її рахунок чи ні.

В нормативно-правових актах термін «якість» використовується при характеристиці продукції чи послуг, використовуючи такі ознаки, як «сту-

---

¹ Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>

² Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

пінь»¹, «сукупність»², «стан»³. Але найчастіше якість визначається через сукупність характеристик продукції або послуги, що стосуються її здатності задовольнити встановлені і передбачувані потреби⁴.

В свою чергу філософське трактування терміну «якість» означає «внутрішню визначеність предмета, яка становить специфіку, що відрізняє його від усіх інших»⁵, якщо якість розглядати через призму економічної науки тоді вона означає «ступінь вартості, цінності, придатності чого-небудь для його використання за призначенням»⁶.

В зарубіжній літературі при характеристиці правової допомоги використовується термін «quality» та похідний від нього термін «qualification» – ква-

---

¹ Про затвердження Авіаційних правил України «Обслуговування аеронавігаційною інформацією»: наказ Державіаероінспекції України від 13.05.2019 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-19#Text>

² Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів, що здійснюють експлуатацію цивільних повітряних суден (літаків) з метою виконання комерційних транспортних перевезень згідно з вимогами OPS 1: наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 05.07.2010 р. № 430. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0558-10#Text>

³ Про затвердження Вимог до системи управління якістю проведення діагностичних та терапевтичних процедур з використанням джерел іонізуючого випромінювання: наказ Держатомрегулювання України від 03.10.2008 р. № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-08#Text>

⁴ Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів: наказ Міністерства транспорту України від 29.05.1998 р. № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-98#Text>

⁵ Словник української мови. *Академічний тлумачний словник, 1970–1980*. URL: <http://sum.in.ua>

⁶ Там само.

ліфікація. В свою чергу термін «кваліфікація» – це «ступінь придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці»¹.

Отже, якість надання професійної правничої допомоги необхідно характеризувати через кваліфікаційні стандарти, що висуваються до юриста чи адвоката взагалі та при здійсненні ними правової допомоги – зокрема.

Міжнародна асоціація юристів (ІВА) виходить з того, що для отримання права професійно надавати платні юридичні послуги особа повинна відповідати певним кваліфікаційним вимогам. Така позиція відображена в багатьох документах ІВА. Про кваліфікований характер правової (юридичної) допомоги ідеться і в Декларації про право і обов'язок окремих осіб, груп та органів суспільства заохочувати і захищати загальновизнані права людини (1998 р.)². Ст. 9 вказаної Декларації визначає: «кожен має право, індивідуально та спільно з іншими, серед іншого: запропонувати та надати професійно кваліфіковану юридичну допомогу чи інші відповідні поради та допомогу в захисті прав людини та основних свобод»³.

---

¹ Словник української мови. *Академічний тлумачний словник, 1970–1980*. URL: <http://sum.in.ua>

² Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-monopolyia-kvalifikacii.html>

³ Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms. *Adopted by General Assembly resolution*. 53/144 of 9 December 1998. URL: <https://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/RightAndResponsibility.aspx>

У прецедентах Європейського суду з прав людини застосовуються терміни «ефективна юридична допомога» або «ефективний судовий захист» («*Beles and others v. the Czech Republic*», п. 49; «*Bellet v. France*», п. 38). Так, ЄСПЛ неодноразово наголошував, що право на доступ до суду, закріплене у § 1 ст. 6 конвенції, не є абсолютним: воно може бути піддане допустимим обмеженням, оскільки вимагає за своєю природою державного регулювання. Однак подібне обмеження не буде відповідати § 1 ст. 6, якщо воно не матиме легітимної мети та не буде досягнуто розумної пропорційності між використаними засобами та поставленою метою¹.

Таким чином, необхідно дослідити яким чином держава здійснюючи адміністративно-правове регулювання може досягти належної якості надання професійної правничої допомоги.

Ефективна правова допомога передбачає професіоналізм – наявність у особи, яка надає допомогу, спеціальної освіти, спеціальних знань, навичок, досвіду роботи, підпорядкованість його діяльності професійним правилам тощо.

Професійна правнича допомога може бути організованою (формальною) і неорганізованою (неформальною). Розмежування професійного і непрофесійного, організованого і неорганізованого (формального і неформального) рівнів різних видів допомоги має, на думку В. Панченко, принципове значення для поняття якості надання професійної

---

¹ Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-монополія-кваліфікації.html>

правничої допомоги. Це – пояснюється тим, що одна з основних функцій понять «медична допомога», «психологічна допомога», «соціальна допомога», «правова допомога» полягає в тому, щоб визначити, на яке сприяння, в якому порядку і на яких умовах особа може розраховувати у важкій життєвій ситуації, яким чином повинна бути організована соціальна інфраструктура того чи іншого виду правової допомоги, які вимоги пред'являються суспільством і державою до осіб, які надають допомогу та до їх діяльності¹.

Професійне правове представництво – це вчинення суб'єктом надання юридичних дій з отримання та реалізації прав і обов'язків суб'єкта одержання, спрямоване на подолання проблемної правової ситуації. Поняття поняття правове представництво відображає зміст діяльності суб'єкта надання професійної правової допомоги і відрізняється від різних видів представництва як процесуальної форми здійснення юридичної допомоги особі (судове представництво в цивільному процесі, кримінально-процесуальне представництво і ін.). Професійне правове представництво може як заміщати діяльність суб'єкта отримання, так і здійснюватися поряд з нею. Професійне правове представництво найбільше, ніж інші форми правової допомоги, врегульована законом України «Про безоплатну правову допомогу». При здійсненні професійного правового представництва суб'єкт надання може

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

діяти, як від імені суб'єкта отримання, так і від свого імені в інтересах суб'єкта отримання. Особливим випадком професійного правового представництва як форми правової допомоги є професійний захист в кримінальному процесі¹.

Вказаний вид професійної правничої допомоги, а саме вторинна правова допомога, регламентована Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та іншими підзаконними нормативно-правовими актами. Так само, як і забезпечення якості її надання через прийняті адміністративно-правові стандарти.

Ключовим аспектом під час реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу» є забезпечення якості вказаної допомоги. Відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 28 вказаного закону на Міністерство юстиції України покладено повноваження щодо затвердження стандартів якості надання безоплатної правової допомоги². На виконання норм закону Міністерство юстиції України затвердило наказ від 25.02.2014 р. № 386/5 «Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі»³. У вказаному наказі міністерства зазначається, що стан-

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

² Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

³ Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>

дарті якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі (далі – Стандарти) – це комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами¹.

Звісно, що стандарти безоплатної вторинної правової допомоги – це формалізовані умови, які розроблені задля того, щоб проголосити виконавчою владою держави власні очікування щодо досконалості цієї послуги; спрямувати на їх реалізацію практику суб'єктів надання безоплатної правової допомоги, оцінювати якість їхньої роботи та звітувати перед суспільством, якому служить система безоплатної правової допомоги. Стандарти є певними орієнтирами, доволі сталими й такими, що їх ніколи не вдається досягти повною мірою, оскільки процес забезпечення якості роботи суб'єк-

---

¹ Мудренко О. В. Проблема правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги. *Безоплатна правова допомога в Україні: шляхи подальшого розвитку та модернізації: матеріали Всеукр. студ. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 5 жовт. 2018 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 110–114.

Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>

тів надання безоплатної правової допомоги вимагає постійних зусиль і вдосконалення, яке, як відомо, не має меж. Оцінювання якості надання адвокатами БВПД здійснюють відповідно до цих стандартів комісії, утворені для цієї мети радами адвокатів регіонів, за поданням відповідних центрів у встановленому порядку. Безперечно, що діяльність у цьому напрямі має ґрунтуватися на коректній методології, пов'язаній зі стандартами та критеріями якості діяльності адвокатів, а також зі стандартами збирання й аналізу даних, яка має бути частиною плану виконання зобов'язань держави з надання громадянам правової допомоги¹.

Відповідно до п. 4 Стандартів оцінювання якості надання допомоги адвокатами здійснюється комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів, за поданням відповідних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. В свою чергу, моніторинг якості надання такої допомоги у кримінальному процесі здійснює Координаційний центр з надання правової допомоги та центрами².

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

Мудренко О. В. Проблема правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги. *Безоплатна правова допомога в Україні: шляхи подальшого розвитку та модернізації: матеріали Всеукр. студ. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 5 жовт. 2018 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 110–114.

² Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>

Як свідчать статистичні дані щодо діяльності адвокатів також свідчать про якість надання БВПД. Протягом 2019 р. адвокатам вдалося досягти в інтересах клієнтів 280 виправдувальних вироків або рішень про закриття провадження, 6809 випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням, 6956 випадків призначення мінімального строку покарання¹.

Таким чином, суб'єктами адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги є: комісії регіональних рад адвокатів, центри надання безоплатної вторинної правової допомоги та Координаційний центр. Але необхідно зазначити, що в даному випадку йде мова тільки про стандарти якості надання вторинної правової допомоги адвокатами під час кримінального провадження. Що стосується інших видів правової допомоги то про це мова буде йти нижче.

У 2018 р. головні провайдери правової допомоги – Національна асоціація адвокатів України, Координаційний центр з надання правової допомоги, Українська фундація правової допомоги, Українська Гельсінська Спілка з прав людини та Харківська правозахисна група – підписали меморандум щодо покращення доступу вразливих категорій населення до правосуддя². Метою меморандуму є ство-

---

¹ Про результати моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання БВПД у 2018 році. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області*. 2019. URL: <http://kdkako.com.ua/pro-rezultati-monitoringu-dotrimannya-advokatami-standartiv-yakosti-nadannya-bvpd-u-2018-roci/>

² Право Европейского Союза: учеб. для вузов/под ред. С. Ю. Кашкина. Москва: Изд-во «Юрайт»: Высшее образование, 2010. С. 460–469.

рення Комісії з експертно-правового аналізу у складі представників вище зазначених організацій, які будуть розробляти механізми забезпечення якості безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному судочинстві.

Таким чином, використовуючи ресурси громадянського суспільства можна створити дієві інструменти адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги.

Прикладом успішної кооперації різних суб'єктів є діяльність Правових клубів PRAVOKATOR та створена на їх базі Правова Матриця (Legal Matrix) – це дискусійний майданчик для обміну думками у зручному та відкритому форматі спілкування. Це та сама необхідна платформа для експертного діалогу представників різних юридичних професій. Фахівці правових клубів – це професіонали, більшість з яких є сертифікованими тренерами, досвідченими фасилітаторами та які постійно сприяють розвитку кадрів системи надання безоплатної правової допомоги та адвокатів, впровадженню нових ідей задля покращення доступу до правосуддя в Україні, створення комфортних умов для відкритого діалогу¹.

Платформа, на одній площині збирає представників різних юридичних професій таких як адвокатів, суддів, прокурорів тощо. Такий формат розмови допомагає уникнути розбіжностей у трактуванні норм закону кожним учасником процесу. У

---

¹ Правова Матриця (Legal Matrix). Координаційний центр з надання правової допомоги. 2019. URL: <http://pravokator.club/projects/pravova-matrytsya/>

рамках «Legal Matrix», у 2020 р. було проведено п'ять заходів такого формату, зібравши всі думки на загальнонаціональному рівні для формування спільного уявлення про заявлену проблематику: «Окрема процесуальна дія – участь адвоката в окремій процесуальній дії за дорученням регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, етичні та процесуальні аспекти», де учасники дискусійного клубу обговорювали проблеми, які виникають у діяльності системи безоплатної правової допомоги під час виконання постанов/ухвал органу досудового розслідування та суду. Всі заходи проводились Координаційним центром з надання правової допомоги за підтримки Проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», що фінансується Урядом Данії¹.

Що стосується інших видів правової допомоги, то з огляду на виникнення нових умов реалізації принципів судочинства в зв'язку з набранням чинності модернізованими процесуальними кодексами, а також те, що безоплатна правова допомога є частиною процесуальних механізмів, які мають забезпечити ефективний, справедливий, неупереджений та своєчасний захист прав і свобод особи в суді, вимоги стандартів якості допомоги мають корелювати з динамікою не тільки кримінального судочинства, а й цивільного та адміністративного. Це зумовленою впровадженням нових редакцій Ци-

---

¹ Правова Матриця (Legal Matrix). Координаційний центр з надання правової допомоги. 2019. URL: <http://pravokator.club/projects/pravova-matrytsya/>

вільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України. На думку І. Козьякова та О. Говорухи, окремі положення наказу Міністерства юстиції України від 21 грудня 2017 р. № 4125/5 «Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі»¹ мають систематично синхронізуватися із судовою практикою застосування цих законодавчих новел, адже положення наказу формувалися лише на підставі норм щойно ухвалених кодексів без перевірки їх практикою. Тому, ми погоджуємося із думкою вказаних авторів, що моніторинг реалізації стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному та адміністративному судочинстві в процесі впровадження нових редакцій процесуальних кодексів і формування судової практики має здійснюватися і з метою з'ясування адекватності та валідності, а також удосконалення цього правового інструменту².

Передусім це стосується загальних стандартів якості надання БВПД у цивільному, адміністративному процесі (щодо дотримання процесуаль-

---

¹ Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 21 грудня 2017 р. № 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text>

² Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

них строків), окремих стандартів якості надання БВПД на стадії досудового врегулювання цивільного або адміністративного спору (пункти 4, 6 та 7 переліку стандартів), а також окремих стандартів надання БВПД під час судового розгляду цивільних та адміністративних справ (пункти 1, 3–5, 7–16 переліку стандартів). Корисним у цьому плані буде залучення до формування пропозицій представників адвокатського самоврядування, вищих юридичних навчальних закладів і наукових установ, громадських організацій тощо. Загалом система моніторингу якості надання адвокатами БВПД має орієнтуватися на оцінку рівня задоволеності громадян як споживачів цієї послуги¹.

Не вдаючись у дискусію з приводу «адвокатської монополії» на надання професійної правничої допомоги зазначимо, що ми підтримуємо позицію тих науковців і практиків, які вказують на необхідність участі адвоката в якості представника в судовому процесі (при наданні вторинної правової допомоги).

І як справедливо зазначив О. Дроздов, ринок юридичних послуг в Україні є дерегульованим, не підлягає контролю ні з боку держави, ні з боку органів корпоративного управління. У разі допущення до здійснення функції представництва у суді осіб, які не є адвокатами, держава не зможе виконати свої позитивні зобов'язання та гаранту-

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

вати кожній особі право на професійну правничу допомогу, встановлене ст. 59 Конституції. Нині в Україні, за даними Єдиного реєстру адвокатів України, налічується близько 52 000 адвокатів, що є більшим за середній показник кількості адвокатів на 100 000 населення у країнах Європи. При цьому чисельність адвокатів в Україні постійно зростає. Це також слугує вагомим аргументом на користь того, що адвокатура України за кількісними показниками здатна забезпечувати надання ефективної професійної правничої допомоги¹.

Закріплення на законодавчому рівні прав, обов'язків, гарантій адвокатської діяльності, а також особливого порядку притягнення до відповідальності за їхнє порушення, особливої процедури доступу до професії, обов'язку дотримання адвокатської таємниці, адвокатського імунітету спрямовані на забезпечення належного виконання норм Конституції щодо забезпечення прав людини та основоположних свобод в аспекті надання професійної правничої допомоги. Виключне право адвокатів на здійснення функцій захисту та представництва в судах відповідає міжнародній практиці провідних держав світу та сприяє формуванню правничої професії з єдиними стандартами й етичними правилами².

Ми проаналізували адміністративно-правове регулювання якості надання безоплатної вторинної

---

¹ Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України*. 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-монополиya-kvalifikacii.html>

² Там само.

правової допомоги і можемо зробити проміжні висновки: даний вид допомоги є позитивним зобов'язанням держави через створену нею систему надання безоплатної правничої допомоги гарантувати уразливій категорії громадян якісне та своєчасне вирішення проблем пов'язаних із представництвом їх інтересів в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві; прийнятті нормативно-правові акти у сфері забезпечення стандартів якості надання такої допомоги потребує реформування у зв'язку із прийняттям змін до Цивільно-процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративне судочинство.

Наступним етапом нашого дослідження буде аналіз адміністративно-правового регулювання якості надання первинної правової допомоги, адже, як зазначено у ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на професійну правничу допомогу»¹.

Безоплатна первинна правова допомога – вид державної гарантії, що полягає в інформуванні особи про її права і свободи, порядок їх реалізації, відновлення у випадку їх порушення та порядок оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Вона включає такі види правових послуг: 1) надання правової інформації; 2) надання консультацій і роз'яснень з правових питань; 3) складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім доку-

---

¹ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

ментів процесуального характеру); 3-1) надання консультацій, роз'яснень та підготовка проектів договорів користування земельними ділянками (оренда, суборенда, земельний сервітут, емфітевзис, суперфіцій) для сільського населення – власників земельних ділянок; 4) надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації¹.

У зв'язку із посиленням випадків рейдерських захватів земельних ділянок, Верховна Рада України прийняла Закон України від 05.12.2019 р. № 340-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству», яким були внесені зміни у Закон України «Про безоплатну правову допомогу» і включений п. 3-1 у ч. 2 ст. 7².

Для системи БПД «земельна» тема не нова. Адже у трьох областях – Київській, Львівській та Миколаївській – за підтримки Міжнародного банку реконструкції та розвитку реалізований пілотний проект «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні». Проведені тренінги для працівників системи БПД, адвокатів, юристів органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад, землевпорядників та реєстраторів. Мобільні групи виїжджали для консультування із земельних питань у віддалені громади. Наразі відібрано 10 областей, в яких реалізується

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

² Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: закон України від 05.12.2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#n94>

проект «Програма «Прискорення приватних інвестицій у сільське господарство» у 2020 р. З травня по вересень цього року до місцевих центрів з надання БВПД у цих областях надійшло 6765 звернень із земельних питань. З них 6588 – це правові консультації та роз’яснення. За 147 зверненнями було прийняте рішення про надання безоплатної вторинної правової допомоги¹.

Однак ми вважаємо, що хоча і необхідно протидіяти рейдерству, однак завтра буде винайдений інший вид протиправних дій, тому кожен раз вносити зміни у закон є не ефективним методом. Вважаємо, що необхідно було розробити дієву процедуру консультування з означеного питання і закріпити її у наказі Міністерства юстиції України.

Також хотілось би відмітити, що з метою подолання правового нігілізму населення та зменшення навантаження на державний чи муніципальні бюджети, необхідно також до системи надання правової допомоги включити такий вид правових послуг, як навчально-просвітницька правова допомога, яка через вплив на свідомість заявника допоможе сформулювати комплекс умінь, навичок та знань, що допоможуть особі у майбутньому при виникненні стандартної життєвої ситуації діяти самостійно.

Навчально-просвітницька правова допомога – це прагматичний аспект правового розвитку особистості, навчальну сторону правової освіти, тобто організований, цілеспрямований процес із взаємо-

---

¹ Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>

дії по формуванню у останньої правових знань, умінь і навичок правової діяльності. Навчально-просвітницька правова допомога переслідує утилітарну, практичну мету – самостійне запобігання і (або) подолання правовими засобами тієї чи іншої проблемної правової ситуації суб'єктом отримання юридичної допомоги та зосереджує увагу на формуванні і розвитку інтелектуальних (раціональних) компонентів правової свідомості¹.

Оскільки практично кожна життєва ситуація унікальна, то навчально-просвітницька правова допомога не може охопити усе різноманіття проблемних правових ситуацій, але можливо і необхідно виділити основні, найбільш поширені, типові, що повторюються у повсякденному житті та найбільш значущі проблемні правові ситуації; змістом навчально-просвітницької правової допомоги є процес формування правових знань, умінь і навичок діяльності в типових проблемних правових ситуаціях; завдання вбачається в тому, щоб шляхом отримання правових знань, умінь, навичок сформувати у суб'єкта отримання готовність самостійно і своєчасно: а) розпізнати реальну проблемну життєву ситуацію як правову або передбачити можливість її настання в майбутньому; б) вжити необхідних заходів до запобігання настання проблемної правової ситуації або до її подолання або, принаймні, створити умови для ефективного подолання проблемної правової

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

ситуації в майбутньому (наприклад, закріпити докази); в) усвідомити необхідність звернення і звернутися за іншими видами правової допомоги¹.

Здійснювати адміністративно-правове регулювання якості надання правничої допомоги можливо через створення конкретних державних стандартів щодо кваліфікації суб'єктів, що її надають. Так, наприклад, Типове положення про устанovu надання безоплатної правової допомоги визначає, що «працівниками установи, до повноважень яких належить безпосередньо надання безоплатної первинної правової допомоги, можуть бути громадяни, які мають вищу юридичну освіту».

Щодо якості вищої юридичної освіти, то необхідно зазначити, що останніми роками Міністерство освіти і науки України спільно із Міністерством юстиції України та іншими органами державної влади, використовуючи технічну допомогу міжнародних організацій і фондів зосередили свої зусилля на сприянні процесам: розробки, узгодження та затвердження національної програми розвитку юридичної освіти, стандартів юридичної освіти, вдосконалення ліцензійних вимог до закладів вищої освіти й вимог до акредитації освітніх програм; плекання культури та цінностей якісної освіти через запровадження механізмів забезпечення її якості, посилення академічної доброчесності, розгортання системи моніторингу якості освіти та

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

застосування інтерактивних методів викладання; переорієнтації правничих шкіл на формування у студентів необхідних для юридичної практики професійних цінностей, вмінь і навичок¹.

За підтримки Програми USAID «Нове правосуддя» її партнери напрацьовують та впроваджують низку ініціатив, проектів та документів, спрямованих на модернізацію юридичної освіти в Україні, зокрема, Концепцію розвитку юридичної освіти в Україні, національні стандарти підготовки бакалаврів та магістрів у сфері права, політику і процедури для центрів забезпечення якості юридичної освіти, вимоги до змісту системи академічної доброчесності у правничих школах, різні проекти навчання через практику шляхом використання судових трансляцій у викладанні права тощо. Так, залученими Програмою міжнародними експертами у співпраці з українськими колегами напрацьовано та апробовано *Методику зовнішнього незалежного оцінювання процесів забезпечення якості юридичної освіти, Інструмент оцінювання стандартної якості діяльності юридичних клінік України, Інноваційний навчальний план підготовки правника, Сучасний інструментарій викладання права*, а також окремі інноваційні програми навчальних дисциплін та методичні матеріали з питань професійної відповідальності правника, верховенства права, юридичних інновацій, запобі-

---

¹ Підвищення якості юридичної освіти. USAID. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/uk/program_areas/pidvishhennya-yakosti-pravninchoyi-osviti/

гання та протидії корупції, гендерної рівності та прав жінок, юридичної клінічної освіти, медіації та інших питань¹.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання якості вищої юридичної освіти, як складового елемента якості професійної правничої допомоги в Україні здійснюється за допомогою незалежного моніторингу якості юридичної освіти, стандартизації діяльності юридичних клінік, залучення роботодавців до освітнього процесу тощо.

Перелік суб'єктів, які можуть надавати професійну, але неорганізовану, неформальну правову допомогу, широкий і включає в себе будь-яких юристів, які готові роз'яснити зміст тієї чи іншої норми права, проконсультувати, взятися за ведення справи в суді. У той же час в рамках держави в цілому, регіону, муніципалітету повинна існувати доступна інфраструктура професійної правничої допомоги, в яку можуть бути включені лише ті державні та муніципальні структури, громадські організації, приватні особи, які надають юридичну допомогу на офіційній, формальній, організованою основі. Правова допомога визнана організованою лише тоді, коли її здійснення прямо покладено на того чи іншого суб'єкта законом, іншими нормативно-правовими актами, включаючи локальні (статути комерційних і некомерційних організацій і т. д.), або коли функції, покладені на суб'єкта, за

---

¹ Підвищення якості юридичної освіти. USAID. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/uk/program_areas/pidvishhennya-yakosti-pravninchoyi-osviti/

своїм характером підпадають під ознаки професійної правничої допомоги, навіть коли про це прямо не зазначено в нормативних актах¹.

Отже, основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: вони діють в установленій законодавством організаційно-правовій формі (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); основним видом діяльності визначено – надання правової допомоги; інформація про них є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо).

Ми погоджуємося із позицією С. Вилкова, який підкреслив, що при вирішенні питання про адміністративно-правове регулювання якості надання професійної правничої допомоги необхідно виходити з підходу, відповідно до якого кваліфікованість правничої допомоги охоплює два аспекти – кваліфікацію (професіоналізм) суб'єкта надання (і в цьому сенсі є ознакою, що характеризує суб'єкта надання) і якість самої допомоги (це вже ознака самої діяльності, її структури та змісту). До фактичного надання правничої допомоги не можна сказати, кваліфікована вона чи ні. Отже, поняття «правнича допомога» та «кваліфікована правнича допомога» співвідносяться як родове та видове

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.

поняття¹. У даному контексті не виникає жодного сумніву в тому, що «професійна правнича допомога» асоціюється як вітчизняним законодавцем, так і науковими діячами передусім з діяльністю адвоката. Якщо йдеться про інших суб'єктів, які надають правову допомогу (на платній чи безоплатній основі) – юристів, нотаріусів, посадових осіб органів місцевого самоврядування і органів виконавчої влади, то її слід розцінювати як діяльність у сфері права або надання правових послуг (у разі їх оплатності)².

Таким чином, здійснивши аналіз адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги в Україні ми прийшли до наступних висновків:

1) існує два підходи щодо якості надання професійної правничої допомоги. Перший підхід – вузький, розглядається через якість правової допомоги, яка фактично надається особам, які мають право на безоплатну правову допомогу та широкий, який розглядається через доступ до правосуддя. Обидва підходи є цінними та перспективними та доповнюють один одного. Якісна правова допомога є засобом отримання ефективного доступу до правосуддя, незалежно від того, надається вона безкоштовно чи ні;

2) ефективна правова допомога передбачає професіоналізм – наявність у особи, яка надає допомогу, спеціальної освіти, спеціальних знань, нави-

---

¹ Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. С. 108.

² Там же.

чок, досвіду роботи, підпорядкованість його діяльності професійним правилам тощо. Тому якість надання професійної правничої допомоги необхідно характеризувати через кваліфікаційні стандарти, що висувуються до юриста чи адвоката взагалі та при здійсненні ними професійної правничої допомоги – зокрема;

3) найбільш стандартизована, а отже врегульована вторинна правова допомога – захист та представництво в суді, де суб'єктами адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги є: комісії регіональних рад адвокатів, центри надання безоплатної вторинної правової допомоги та Координаційний центр;

4) використовуючи ресурси громадянського суспільства можна створити дієві інструменти адміністративно-правового регулювання якості надання професійної правничої допомоги;

5) адміністративно-правове регулювання вищої юридичної освіти, як складового елементу якості професійної правничої допомоги в Україні здійснюється за допомогою незалежного моніторингу якості юридичної освіти, стандартизації діяльності юридичних клінік, залучення роботодавців до освітнього процесу;

6) основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: вони діють в установленій законодавством організаційно-правовій формі (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); основним видом діяльності визначено – надання право-

вої допомоги; інформація про них є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо).

Отже, якісна правнича допомога передбачає професіоналізм – наявність у особи, яка надає допомогу, спеціальної освіти, спеціальних знань, навичок, досвіду роботи, підпорядкованість його діяльності професійним правилам тощо. Виявлено, що сьогодні, необхідним є прийняття загального нормативно-правового акту – Закону України «Про правничу допомогу» в якому визначити: усі види такої допомоги (правнича допомога, професійна правнича допомога та їх різновиди), правничу послугу та правничу процедуру, суб'єктів забезпечення її надання та власне тих хто її надає та їх повноваження. А вже на підставі вказаного закону розробити підзаконні акти які вже деталізують основні його розділи та встановлять державні стандарти якості надання правничої допомоги в Україні.

Доведено, що адміністративно-правове регулювання якості надання безоплатної вторинної правової допомоги є позитивним зобов'язанням держави через створену нею систему надання безоплатної правничої допомоги гарантувати уразливій категорії громадян якісне та своєчасне вирішення проблем пов'язаних із представництвом та захистом їх інтересів в кримінальному, цивільному та адміністративному судочинстві, а прийнятті нормативно-правові акти у сфері забезпечення стандартів якості надання такої допомоги потребує реформування у зв'язку із прийняттям змін до Цивільно-процесуального кодексу України та Кодексу України про адміністративне судочинство.

3.2. Удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні

Незважаючи на важливість права на отримання професійної правничої допомоги в Україні досі не вщухає полеміка з деяких питань адміністративно-правового регулювання реалізації вказаного права, а саме: стосовно змісту та видів вказаної допомоги, суб'єктів надання та їх повноважень, інфраструктури та стандартів якості тощо.

Чинне законодавство, що закріпило механізм реалізації права на правову допомогу, не відповідає повною мірою вимогам часу і потребує подальшого вдосконалення. Незважаючи на закріплення права на професійну правничу допомогу в конституційному і поточному законодавстві, досі не вироблені єдині принципи і стандарти його реалізації і забезпечення, мають місце зловживання з боку як осіб, які отримують такого роду допомогу, так і з боку осіб її надають. Крім того, в деяких галузях законодавства право на професійну правничу допомогу закріплено недостатньо повно¹.

Діджиталізація державних послуг, в рамках проведення судової і адміністративної реформи, що була заявлена керівництвом України, потребують навчально-просвітницької діяльності серед населен-

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

ня країни, це в свою чергу, актуалізує необхідність проведення комплексного реформатування чинного законодавства, що забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу.

Після внесення змін у Конституцію України та деякі процесуальні кодекси, виникла необхідність підвищення ефективності використання вже існуючих методів і засобів забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу та розробки нових, які будуть розширювати можливість його здійснення. В даний час в Україні відсутня загальнодержавна політика щодо вирішення проблем, пов'язаних з наданням правової допомоги, з 2006 р. не прийнято жодного програмного документу (Стратегія, Концепція, Загальнодержавна програма), не створено дієвих та ефективних механізмів забезпечення державного і корпоративного контролю за діяльністю організацій і осіб, що надають правничу допомогу.

Практика свідчить, що навіть найбільш законодавчо врегульований вид правової допомоги – безоплатна правова допомога перебуває на етапі становлення, ще не завершено процес її інституалізації та правового регулювання, тому нею не досягнутий рівень європейських стандартів забезпечення доступу особи до правосуддя та якості правових послуг, а ця сфера в окресленому аспекті потребує удосконалення¹.

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

Так, Закон України «Про безоплатну правову допомогу» не передбачає надання безоплатної правової допомоги іноземцям (крім тих, хто є громадянином країни з якою Україна уклала відповідний міжнародний договір про правову допомогу, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також іноземці та особи без громадянства відповідно до міжнародних договорів, учасником яких є Україна, якщо такі договори зобов'язують держав-учасниць надавати певним категоріям осіб безоплатну правову допомогу)¹ та особам без громадянства, які постійно проживають на території України і має ряд інших недоробок, які потребують термінового усунення, що дозволяє зробити висновок про те, що даний закон може і повинен бути лише частиною загального закону «Про правничу допомогу», ухвалення якого вимагається найближчим часом.

Крім вказаного, згідно з процедурою, встановленою у ст. 18 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», звернення про надання одного з видів правових послуг подаються особами, які досягли повноліття, до Центру з надання БВПД або до територіального органу юстиції за місцем фактичного проживання таких осіб незалежно від реєстрації місця проживання чи місця перебування особи. Разом зі зверненням про надання БВПД особа (або її законний представник) повинні подати документи, що підтверджують належність особи до

---

¹ Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>

однієї з вразливих категорій, серед яких вказані характерні ознаки особи, стосовно якої звертається законний представник. Нормативне закріплення цих положень з огляду на принцип правової визначеності начебто не викликає жодних сумнівів щодо реалізації задекларованих гарантій. Водночас на практиці у багатьох осіб, які мають на меті отримати безоплатну правову допомогу, виникає досить багато труднощів. Від початку вони пов'язані з доступом до самої правової допомоги. Зокрема, йдеться про отримання та самостійну підготовку низки документів, які вимагаються центрами з надання безоплатної допомоги. Для деяких категорій осіб, які не спроможні самостійно захистити свої порушені чи оспорювані права або реалізувати процесуальні повноваження через недосягнення повноліття, недієздатність або обмежену дієздатність, такі вимоги взагалі ставлять під сумнів доступність вказаної державної послуги¹. Для підтвердження, що сім'я має дохід менший за прожитковий мінімум (одна із підстав надання безоплатної вторинної правової допомоги) необхідно зібрати і подати наступні документи: 1) паспорт або інший документ, що посвідчує особу; 2) реєстраційний номер облікової картки платника податків; 3) довідка про доходи за останні 6 місяців; 4) довідка про перебування на обліку в центрі зайнятості та проведені виплати – у разі звернення до місцевого центру

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

осіб, зареєстрованих у встановленому порядку, як безробітні (за наявності); 5) довідка про подану декларацію про майновий стан і доходи (про сплату податку на доходи фізичних осіб та про відсутність податкових зобов'язань з такого податку), видана відповідним центром обслуговування платників Державної фіскальної служби – у разі звернення до місцевого центру, зокрема фізичних осіб – підприємців, самозайнятих осіб; 6) відомості з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків Державної фіскальної служби, зокрема щодо сум виплачених доходів та утриманих податків; 7) довідка про інформацію, що міститься в реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, зокрема, щодо одержаного доходу та/або виду та розміру призначеної пенсії (довідка ОК5/ОК7, видана Управлінням Пенсійного фонду України) за останні 6 місяців¹.

Проблема полягає навіть не в тому, що особі потрібно зібрати купу документів на підтвердження свого права на безоплатну правову допомогу. Тим більше, що Міністерством юстиції України спільно з Координаційним центром з надання правової допомоги провели нормативну роботу зі спрощення доступу до безоплатної правової допомоги, що привело до затвердження Порядку подання інформації

---

¹ Методичні рекомендації щодо організації надання безоплатної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги від 19.07.2019 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060419-19#Text>

з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги¹ та Порядку подання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги². Попереду ще технічна реалізація проєкту, але це значно спрощує процедуру надання безоплатної правової допомоги.

Після технічного впровадження цих Порядків, людям не потрібно буде самостійно збирати довідки з Пенсійного фонду та з Державної податкової служби. Так, Пенсійний фонд надаватиме на запит центрів інформацію про заробітну плату (дохід, грошове забезпечення, допомогу, компенсацію), на яку нараховано і з якої сплачено страхові внески, розмір призначених пенсій щодо осіб, які звернулись за отриманням БВПД. Державна податкова служба надаватиме на запит центрів інформацію

---

¹ Про затвердження Порядку подання інформації з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов’язкового державного соціального страхування центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Правління пенсійного фонду України від 02.07.2020 р. № 12-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/za630-20#Text>

² Про затвердження Порядку подання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України й Міністерства фінансів України від 02.10.2020 р. № 3459/5/596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0977-20#Text>

про доходи осіб, які звертаються для отримання БВПД¹.

Головна проблема полягає в тому, що процедура надання безоплатної правової допомоги встановлена актом, який носить рекомендаційний характер. Отже, в першу чергу вказану процедуру і всі інші, що будуть прийматися, необхідно закріплювати в нормативно-правових актах, що маю обов'язкову силу, а не в «Методичні рекомендації щодо організації надання безоплатної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги». В яких зазначено, що вони «встановлюють примірний порядок організації надання безоплатної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги суб'єктам права на таку допомогу, визначеним Законом України «Про безоплатну правову допомогу» і не є нормативно-правовим актом та не встановлюють обов'язкових норм (правил поведінки) для осіб, які звертаються за правовою допомогою до місцевих центрів, а розроблені та рекомендовані для використання виключно працівниками місцевих центрів під час прийому осіб, які звертаються за отриманням правової допомоги»².

Системний аналіз положень, викладених у рекомендаціях, засвідчує наявність низки протиріч і

---

¹ Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>

² Методичні рекомендації щодо організації надання безоплатної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги від 19.07.2019 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060419-19#Text>

розбіжностей в окремих моментах регулювання окресленого питання. Наприклад, відповідно до положень п. 6 «заява про надання БВПД складається клієнтом у довільній формі із зазначенням виду послуг БВПД та суті правового питання, якщо клієнт або його представник не склав заяву про надання БВПД самостійно, працівник Відділу 1/Бюро допомагає йому у складенні такої заяви за формою, наведеною у додатку 4 Методичних рекомендацій». Якщо є розроблена форма заяви, доведіть її до відома заявників, а в загалі вже давно більшість заявницьких процедур розроблені і впровадженні в електронній формі, де вся інформація вноситься заявником власноручно й інформація з державних реєстрів підтягується автоматично, що в свою чергу спрощують усю процедуру та унеможлиблює фальсифікування документів особами, які не мають право на таку допомогу.

Водночас, перехід тільки на електронну форму також є проблематичним, адже більш вразливою в даному випадку є категорія осіб похилого віку, тих, кому більше 60 років. Вказане підтверджується результатами статистичних спостережень, зокрема, за даними Координаційного центру з надання правової допомоги протягом 2017 р. до місцевих центрів з надання БВПД звернулось 118 596 осіб віком від 35 до 60 років, що становить 50,4 % загальної кількості. Таких, кому більше 60 років, лише 6121, що становить 25 % загальної кількості¹.

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

Також, на сьогодні на законодавчому рівні не вирішено питання, щодо надання безоплатної правової допомоги особі, яка притягується до адміністративної відповідальності за скоєння адміністративного правопорушення передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Так, дослідження постанов Європейського Суду з прав людини показало, що при наданні безкоштовної юридичної допомоги в адміністративних справах Суд дотримується наступної правової позиції: в залежності від характеру правопорушення та ступеню суворості покарання, якому може бути піддано особа, щодо якої ведеться провадження у справі про адміністративне правопорушення, правопорушник може підпадати під конвенційне поняття «обвинувачений в кримінальному злочині» (ст. 6 Європейської Конвенції про захист прав людини і основних свобод) з відповідними гарантіями, в тому числі за браком достатніх коштів для оплати послуг захисника користуватися допомогою призначеного йому захисника безкоштовно, коли того вимагають інтереси правосуддя¹.

Вказана гарантія відсутня в Кодексі України про адміністративні правопорушення. Тому необхідно у новому Законі України «Про правничу допомогу» передбачити вказане право, а в Кодекс України про адміністративні правопорушення та у

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» внести зміни і вказати, що «безкоштовна правнича допомога надається малозабезпеченим громадянам у справах про адміністративні правопорушення у випадках можливого застосування до них санкцій у вигляді адміністративного арешту або штрафу».

Яким же чином необхідно провести удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги?

В першу чергу, на нашу думку необхідно розробити і прийняти стратегічні документи, в яких буде вироблений загальнодержавний підхід щодо забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу. Це стосується в першу чергу розроблення і прийняття «Концепції забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу в Україні», метою якої буде встановлення загальних засад формування сучасної інфраструктури надання професійної правничої допомоги на підставі державно-приватного партнерства.

На підставі вказаної Концепції також необхідно розробити і прийняти Закон України «Про правничу допомогу» в якому визначити: усі види такої допомоги (правнича допомога, професійна правнича допомога та їх різновиди), правничу послугу та правничу процедуру, суб'єктів забезпечення її надання та власне тих хто її надає та їх повноваження. А вже на підставі вказаного закону розробити підзаконні акти які вже будуть деталізувати основні його положення та встановлять державні стандарти якості надання правничої допомоги в Україні.

Ми погоджуємося із тими науковцями та практиками, які вказують на те, що доцільно Координаційному центру з надання правової допомоги та регіональним центрам в процесі впровадження нового Цивільного процесуального кодексу України та Кодексу адміністративного судочинства України, формування судової практики та накопичення правозастосовного досвіду проводити моніторинг реалізації стандартів якості надання БВПД у цивільному та адміністративному судочинстві в режимі зворотного зв'язку. Такий метод дасть змогу оперативно й своєчасно виявляти та усувати функціональні (зокрема, процесуальні) недоліки системи стандартів шляхом коректування основних параметрів і формування нових рівнів, що в цілому сприятиме удосконаленню вказаного правового інструментарію забезпечення якості правової допомоги¹.

Саме для підвищення рівня доступності до професійної правничої допомоги необхідно суттєво дебіюкратизувати адміністративні процедури у вказаній сфері, через спрощення процедури звернення осіб для її отримання, зокрема скоротивши перелік необхідних документів і цифровізування самої процедури.

Також хотілось би відмітити, що з метою подолання правового нігілізму населення та зменшення навантаження на державний чи муніципальні бюджети, необхідно також до системи надання право-

---

¹ Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf

вої допомоги включити такий вид правових послуг, як навчально-просвітницька правова допомога, яка через вплив на свідомість заявника допоможе сформуванню комплексу умінь, навичок та знань, що допоможуть особі у майбутньому при виникненні стандартної життєвої ситуації діяти самостійно.

При розробленні нового законодавства щодо забезпечення реалізації права на отримання правничої допомоги взагалі та професійної правничої – зокрема, необхідно керуватися стандартами якості такої допомоги, встановленими як в міжнародних правових актах (Основні положення про роль адвокатів (1990 р.), Основні принципи, що стосуються ролі юристів (1990 р.)), так і в законодавстві України (Про адвокатуру та адвокатську діяльність). Де зі змісту зазначених нормативно-правових актів випливає, що стандарт якості професійної правничої допомоги полягає в тому, що особа, яка її надає, має належним чином здійснити захист прав, свобод та інтересів громадян і забезпечити їм доступ до правосуддя¹.

У модернізованих процесуальних нормах (Кодексу України про адміністративне судочинство (ч. 2 ст. 16), Цивільно-процесуального кодексу України (ч. 2 ст. 16), Господарсько-процесуального кодексу України (ч. 2 ст. 16)) законодавець особливо акцентував свою увагу на тому, що винятково

---

¹ Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.disscat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>

адвокату належить виконання функції щодо надання професійної правничої допомоги. Вказану позицію розділяє основна більшість науковців і практиків. Так, М. Семігін підкреслює, що професійна правнича допомога забезпечує можливість кожному звернутися до особи, що має професійні знання (професіонала) у сфері права (адвоката) з метою отримання належної правової інформації та/або ефективного захисту своїх прав та інтересів¹.

Як ми вже вказували у роботі під кваліфікацією розуміється ступінь і придатності, підготовленості до якого-небудь виду праці², наявність професійної освіти; рівень підготовленості, майстерності, ступінь готовності до виконання праці за визначеною спеціальністю чи посадою, що визначається розрядом, класом чи іншими атестаційними категоріями³. Не дивлячись на різноманіття органів та осіб, що надають кваліфіковану правничу допомогу, жоден з цих органів не може замінити адвокатуру. Адвокат – це особа, здатна надавати професійну правничу допомогу за всіма без винятку правовими питаннями. Виходячи з кваліфікаційних вимог, що пред'являються до адвокатів, вони по-

---

¹ Вилков С. В. Теоретичні проблеми визначення змісту правової категорії «безоплатна правова допомога». *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/22.pdf

Семигін Г. Ю. Социальная справедливость и право: основы взаимодействия. *Социологические исследования*. 2009. № 3. С. 8.

² Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. С. 422.

³ Юридичні терміни. Тлумачний словник/за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2004. С. 129–130.

винні надавати правову допомогу значно більш високого рівня, ніж інші особи¹.

Ми погоджуємося із позицією зазначених авторів, але лише в тій її частині, що тільки адвокати повинні надавати професійну правничу допомогу при захисті особи та бути її представником в судовому процесі. Але, що стосується інших видів правничої допомоги, то її можуть надавати також не тільки адвокати, а й інші юристи.

Аналіз досвіду реалізації означеної діяльності зарубіжними країнами демонструє трирівневу її систему. Вільний доступ юридичних компаній на ринок юридичних послуг або ж обмежений та заборонний, якщо у штатному складі юридичної компанії відсутні представники інституту адвокатури. Тобто для означених суб'єктів найкращим є об'єднана діяльність у сфері права, що передбачає надання адвокатських та інші різновидів юридичних послуг².

Однак, за таких умов соціальна цінність адвокатури як місійного інституту може дещо знецінюється. Для компенсування зазначеного, на думку О. Рябця якість надання професійної правничої допомоги обов'язково має забезпечуватись через механізми громадського контролю. І ось тут яскраво

---

¹ Вилков С. В. Теоретичні проблеми визначення змісту правової категорії «безоплатна правова допомога». *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/22.pdf

² Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.

продемонстровано потребу законодавчого встановлення профільних саморегулювальних організацій в досліджуваній сфері, які, на його погляд, мають бути регіональними (муніципальними) та мати право:

- щоквартально отримувати інформацію від юридичних компаній, індивідуальних спеціалістів-практиків у сфері права про обсяги їх діяльності, обсяги та різновиди наданих послуг, їх результати та окремо обґрунтування ціни за надану послугу;

- здійснювати моніторинг дотримання норм професійної етики у практичній діяльності юридичних компаній регіону;

- видання методичних рекомендацій щодо провадження діяльності юридичними компаніями регіону;

- представляти інтереси регіону під час комунікації та співпраці з представниками публічної адміністрації щодо питань, які стосуються регіонального та загальнодержавного розвитку ринку юридичних послуг;

- розробляти пропозиції оптимізації розвитку ринку юридичних послуг з подальшим пропонуванням їх упровадження публічною адміністрацією;

- розробляти правила, стандарти й вимоги до діяльності юридичних компаній, спрямованих на запобігання порушення прав клієнтів, забезпечення якості юридичних послуг, унеможливлення чинників, що впливають на формування негативного ставлення громади до інституту професійної юридичної діяльності;

- застосовувати заходи дисциплінарного впливу в разі виявлення порушення встановлених і визна-

них правил як таких, що мають обов'язкову силу до дотримання всіма юридичними компаніями регіону¹.

Тому, на нашу думку, необхідно прийняти Закон України «Про регулювання ринку надання правничих послуг в Україні», в якому повинні бути визначені стандарти і правила професійної діяльності юристів, що будуть обов'язковими для виконання всіма членами юридичної спільноти. Де основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: вони діють в установленій законодавством організаційно-правовій формі (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); основним видом діяльності визначено – надання правової допомоги; інформація про них є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо).

Таким чином, проведене нами дослідження у сфері адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні дало змогу констатувати:

1) незважаючи на важливість права на отримання професійної правничої допомоги в Україні досі не вщухає полеміка з деяких питань адміністративно-правового регулювання реалізації вказаного права, а саме: стосовно змісту та видів вказа-

---

¹ Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.

ної допомоги, суб'єктів надання та їх повноважень, інфраструктури та стандартів якості тощо;

2) діджиталізація державних послуг, в рамках проведення судової і адміністративної реформи, що була заявлена керівництвом України, потребують навчально-просвітницької діяльності серед населення країни, це в свою чергу, актуалізує необхідність проведення комплексного реформатування чинного законодавства, що забезпечує реалізацію права на професійну правничу допомогу;

3) після внесення змін у Конституцію України та деякі процесуальні кодекси, виникла необхідність підвищення ефективності використання вже існуючих методів і засобів забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу та розробки нових, які будуть розширювати можливість його здійснення;

4) про існування проблемних питань, які необхідно негайно вирішувати, а саме: а) з 2006 р. в Україні не прийнято жодного програмного документа (Стратегії, Концепції, Загальнодержавної програми, Національного плану дій); б) не створено дієвих та ефективних механізмів забезпечення державного і корпоративного контролю за діяльністю організацій і осіб, що надають правничу допомогу; в) процедура надання безоплатної правової допомоги встановлена в акті, який не має юридичної сили, а носить рекомендаційний характер; г) сама процедура переобтяжена бюрократичними формальностями та не цифровізована; г) не вирішене питання щодо надання безоплатної правової допомоги особі, яка притягується до адміністративної відпо-

відальності за скоєння адміністративного правопорушення передбаченого Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Отже, для удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні запропоновано: 1) розробити і прийняти стратегічні документи, в яких буде вироблений загальнодержавний підхід щодо забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу. Це стосується в першу чергу розроблення і прийняття «Концепції забезпечення реалізації права на професійну правничу допомогу в Україні», метою якої буде встановлення загальних засад формування сучасної інфраструктури надання професійної правничої допомоги на підставі державно-приватного партнерства; 2) розробити і прийняти Закон України «Про правничу допомогу» в якому визначити: усі види такої допомоги (правнича допомога, професійна правнича допомога та їх різновиди), правничу послугу та правничу процедуру, суб'єктів забезпечення її надання та власне тих хто її надає та їх повноваження; 3) розробити підзаконні акти які вже будуть деталізувати основні його положення та встановлять державні стандарти якості надання правничої допомоги в Україні; 4) в Кодекс України про адміністративні правопорушення та у Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» внести зміни і вказати, що «безкоштовна правнича допомога надається малозабезпеченим громадянам у справах про адміністративні правопорушення у випадках можливого застосування до

них санкцій у вигляді адміністративного арешту або штрафу»; 5) прийняти Закон України «Про регулювання ринку надання правничих послуг в Україні», в якому визначети стандарти і правила професійної діяльності юристів, що будуть обов'язковими для виконання всіма членами юридичної спільноти; 6) основними кваліфікаційними критеріями включення чи не включення певного суб'єкта у систему суб'єктів надання професійної правничої допомоги мають бути наступні: встановлена законодавством організаційно-правовій формі (адвокатське об'єднання, адвокат включений у Реєстр, громадська організація тощо); мета діяльності – надання правничої допомоги; публічність (інформація є у вільному доступі та може бути перевірена (сайт, офіційні реєстри, довідники тощо)).

Контрольні запитання та завдання

1. Що являє собою механізм забезпечення реалізації прав і свобод людини?
2. Якими показниками характеризується якість надання професійної правничої допомоги?
3. Яка правова позиція Європейського Суду з прав людини, щодо надання безкоштовної юридичної допомоги в адміністративних справах?
4. Які перспективи діджиталізації державних послуг, в рамках проведення судової і адміністративної реформи?
5. Які напрями удосконалення адміністративно-правового регулювання реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні?

6. Охарактеризуйте адміністративно-правове регулювання якості надання безоплатної вторинної правової допомоги.

7. Які особливості процедури надання безоплатної правової допомоги?

8. Охарактеризуйте рівень доступності до професійної правничої допомоги в Україні.

9. Назвіть суб'єктів забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні.

Список використаних джерел

1. Абашидзе А. А., Солнцев А. М. Новое поколение прав человека: соматические права. *Московский журнал международного права*. 2009. № 1. С. 69–82.
2. Адміністративне право України. Повний курс: підручник. Вид. друге. Херсон: Олді-плюс, 2019. 520 с.
3. Ананьев Є. Юридична допомога. Правнича чи правова? *Правова група «Юста»*. 2018. URL: <http://justa.com.ua/blog/yuridichna-dopomoga-pravnichha-chi-pravova>
4. Армаш Н. О. Керівник органу виконавчої влади: адміністративно-правовий статус. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. 172 с.
5. Бакірова І. О. Державно-правовий механізм забезпечення конституційного права людини і громадянина на судовий захист та місце органів юстиції України у здійсненні правосуддя. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_9254
6. Безоплатна правова допомога. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. 2020. URL: https://minjust.gov.ua/legal_aid
7. Богачова Л. Л. Юридичні гарантії прав і свобод людини і громадянина в європейському та національному праві. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 22. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/3235/1/Bogacheva_56.pdf
8. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловійова О. М. Адміністративна процедура. *Право*. 2017. 132 с. URL: <https://pravo-izdat.com.ua/image/data/Files/292/1-19.pdf>
9. Боровик А. В., Деревянко Н. З. Досвід окремих зарубіжних країн щодо адміністративно-правового забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги. *Правові новели*. 2020. № 12. С. 103–108.

10. Бородін І. Л. Адміністративно-правові способи захисту прав та свобод людини і громадянина: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07: Теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2004.
11. Ботнев В. К. Квалифицированная юридическая помощь как конституционно-правовая гарантия защиты прав и свобод человека и гражданина: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 2013. URL: <https://www.dissercat.com/content/kvalifitsirovannaya-yuridicheskaya-pomoshch-kak-konstitutsionno-pravovaya-garantiya-zashchit>
12. Буравльов С. І. Категорійно-понятійне розуміння адміністративно-правового статусу господарських судів України. *Sciences of Europe*. 2020. Вип. 2. № 55. С. 59–63.
13. Великий тлумачний словник сучасної української мови/уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
14. Вилков С. В. Теоретичні проблеми визначення змісту правової категорії «безоплатна правова допомога». *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 8. URL: http://www.lawbulletin.oduvs.od.ua/archive/2018/8_2018/22.pdf
15. Відшкодування моральної шкоди за трудовим законодавством. URL: https://otherreferats.allbest.ru/law/00124605_0.html
16. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10. Судоустрій; прокуратура та адвокатура. Харків, 2016.
17. Власюк В. Чесний аналіз аргументів «за» і «проти» адвокатської монополії. *Рада адвокатів Київської області*. URL: <https://radako.com.ua/news/chesniy-analiz-argumentiv-za-i-proti-advokatskoyi-monopoliyi>
18. Войціховський А. В. Міжнародні неурядові організації у боротьбі зі злочинністю. 2020. URL: <http://>

- dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2249/mizhnarodni_neuryadovi_organizaciyi_u_b o.pdf?sequence=2&isAllowed=y
19. Волкова В. В. К вопросу о понятии гарантий в праве. *Вестник Московского ун-та МВД России*. 2008. № 6. С. 71–73.
  20. Галіцина Н. В. Адміністративна процедура як інститут адміністративного процесу. *Форум права*. 2010. № 4. С. 163–177.
  21. Глухарева Л. Теория прав человека: предмет, методология, этапы развития. *Право и жизнь*. 2004. № 67 (3). URL: <http://www.law-n-life.ru/arch/n67.aspx>
  22. Горбаль В. М. Права людини у правовій думці наддніпрянської України кінця XVIII – початку XX століття (індивідуалістичні концепції): дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень. Харків, 2001.
  23. Господарський процесуальний кодекс України: Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1798-12>
  24. Гуцул В. В. Адміністративно-правовий статус Міністерства юстиції України у сфері правової освіти населення. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. Вип. 1. С. 49–53.
  25. Даль В. И. Толковый словарь великорусского языка: в 4 т. Москва: Рус. яз., 1980. Т. 3. 555 с.
  26. Демографический энциклопедический словарь. Москва, 1985. С. 520.
  27. Деревянко Н. З. Забезпечення реалізації права на отримання правової допомоги в країнах-членах ЄС. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 6–7 берез. 2020 р.)*. Дніпро: ГО «Правовий світ», 2020. С. 39–41.
  28. Деревянко Н. З. Міжнародні стандарти у сфері забезпечення реалізації права на правову допомогу.

- Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 25–26 січ. 2019 р.).* Запоріжжя: Запорізька міська громадська організація «Істина», 2019. С. 91–94.
29. Деревянко Н. З. Нормативне забезпечення правової допомоги у Великобританії. *Теорія і практика сучасної юриспруденції: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 7–8 груд. 2018 р.).* Київ: Центр правових наук. досліджень, 2018. С. 77–80.
30. Деревянко Н. З. Право на отримання професійної правничої допомоги: поняття та ознаки. *Visegrad journal on human rights.* 2019. № 6\3. Р. 182–186.
31. Деревянко Н. З. Правовий статус громадянина України та його основні характеристики. *Юридична наука.* 2019. № 4. С. 122–128.
32. Деревянко Н. З. Сучасний стан нормативного забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 5. С. 107–115.
33. Деревянко Н. З. Теорія «покоління прав людини» та її вплив на нормативне забезпечення реалізації права на отримання професійної правничої допомоги в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2020. Вип. 3. Т. 2. С. 131–136.
34. Дроздов О. Монополія кваліфікації. *Національна Асоціація Адвокатів України.* 2019. URL: <https://unba.org.ua/publications/4752-monopoliya-kvalifikacii.html>
35. Європейська конвенція про громадянство. Страсбург, 6 листопада 1997 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_004#Text
36. Єрмаков М. В. Правова допомога або професійна правнича? *Юридичний портал Протокол.* 2018. URL: https://protocol.ua/ua/pravova_dopomoga_abo_profesijna_pravnicha/
37. Желінський В. М. Адміністративно-правові засади реєстраційної діяльності Міністерства юстиції Украї-

- ни: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020.
38. Загоруй Л. М., Загоруй І. С. До питання про класичне, некласичне і постнекласичне розуміння прав людини. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4. С. 16–24.
39. Зайцев И. М. Правовые процедуры и судебные процессы. *Теория государства и права*/под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Юристъ, 2001. 776 с.
40. Закон України «Про безоплатну правову допомогу»: основні положення та підходи до впровадження: роз'яснення Міністерства юстиції України від 9 квітня 2012 року. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/n0008323-12>
41. Замрига А. В. Особливості форми зовнішнього вираження дій публічної адміністрації у сфері адміністративно-правового забезпечення господарської діяльності в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 5.
42. Звіт про оприлюднення проекту закону України «Про адміністративну процедуру» 30.01.2015. *Міністерство юстиції України*. 2016. URL: <https://minjust.gov.ua/m/30012015-zvit-pro-oprilyudnennya-proektu-zakonu-ukraini-pro-administrativnu-protseduru>
43. Інформаційний дайджест системи БПД. *Міністерство юстиції України*. 2020. Жовтень. URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/informatsijnyj-dajdzhest-systemy-bpd-zhovten-2020-roku/>
44. Кобко Є. В. Система суб'єктів публічної адміністрації в механізмі реалізації державної політики забезпечення національної безпеки України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 4 (25). Т. 2.

- С. 84–89. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2018/20.pdf
45. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text>
46. Козлов С. Моральна шкода: соціально-правові аспекти. *Юридична газета*. 2006. 28 лют. № 3 (39).
47. Козьяков І., Говоруха О. Актуальні питання реалізації принципів надання безоплатної правової допомоги. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 107–116. URL: http://www.chasopysnapu.gp.gov.ua/ua/pdf/1-2018/koziakov_govoruha.pdf
48. Комісія з експертно-правового аналізу. *Координаційний центр з надання правової допомоги*. 2019. 18 лют. URL: <http://pravokator.club/projects/komisiya-z-ekspertno-pravovogo-analizu/>
49. Конкурс «Розбудова сталої системи надання безоплатної первинної правової допомоги». *Міжнародний фонд «Відродження»*. 2014. URL: https://www.irf.ua/contest/konkurs_rozbudova_stalooi_systemy_nadanny_a_bezoplatnooi_pervynnooi_pravovooi_dopomogy/
50. Конституція Азербайджанської Республіки от 12 листопада 1995 г. URL: https://www.caa.gov.az/index.php?option=com_k2&view=item&id=93:constitution-of-the-republic-of-&lang=ru
51. Конституція Латвійської Республіки. В редакції закону от 19 червня 2014 г. URL: <https://www.president.lv/ru/latviiskaya-respublika/konstituciya-latvii#gsc.tab=0>
52. Конституція Литовської Республіки от 25 жовтня 1992 г. URL: https://www.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija_RU.htm
53. Конституція Республіки Білорусь 1994 года (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.). URL: <https://pravo.by/pravovaya->

- informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/
54. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
  55. Копейчиков В. В. Реализация прав граждан в условиях развитого социализма. Москва, 1983. 264 с.
  56. Кузнецова Е. Эволюция консультативного статуса международных неправительственных организаций при Экономическом и Социальном Совете ООН. Москва, 2004.
  57. Кузьменко Я. П. Загальна характеристика юридичних гарантій права людини на життя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2014. Вип. 29 (1). С. 27–32.
  58. Кулініч О. О. Гарантії конституційного права на освіту: поняття та ознаки. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 1. С. 78–84.
  59. Локк Дж. Два трактата о правлении. *Реформатский взгляд*. 2020. URL: <https://www.reformed.org.ua/2/86/Locke>
  60. Малюська Д. Законопроект «Про адміністративну процедуру» врегульовує відносини держави з фізичними та юридичними особами. *Міністерство юстиції України*. 2020. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/denis-malyuska-zakonoproekt-pro-administrativnu-protседuru-vregulovue-vidnosini-derjavi-z-fizichnimi-ta-yuridichnimi-osobami>
  61. Методичні рекомендації щодо організації надання безоплатної правової допомоги місцевими центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України, Координаційного центру з надання правової допомоги від 19.07.2019 р. № 60. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0060419-19#Text>

62. Місія та історія Спільки. Українська Гельсінська спілка з прав людини. Наші проекти. *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 2020. URL: <https://helsinki.org.ua/nashi-proekty/>
63. Мудренко О. В. Проблема правового регулювання у наданні безоплатної правової допомоги. *Безоплатна правова допомога в Україні: шляхи подальшого розвитку та модернізації: матеріали Всеукр. студ. наук-практ. конф. (м. Дніпро, 5 жовт. 2018 р.)*. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 110–114.
64. Наливайко Л. Р., Орешкова А. Ф. Критерії класифікації та види гарантій прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування: матеріали XVIII Всеукр. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 28.02.2020)*. URL: <http://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/4366/1/2.pdf>
65. Національний механізм захисту прав та свобод людини. 1. Гарантії прав та свобод людини. *UA Pravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4222&id_book=4221&id_parent=4221&id_vid_res=17
66. Несинова С. В., Князева Ю. С. Нове покоління прав людини: сучасні проблеми класифікації. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2015. № 2 (7). С. 36–42.
67. Николина К. Належна юридична процедура: теоретичні аспекти визначення. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 94. С. 44–46.
68. Новіков В. В., Боровікова В. С. Про механізм реалізації прав і свобод людини. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 3. URL: https://www.lvduvs.edu.ua/documents_pdf/visnyku/nvsy/nvsy_03_2018/07.pdf
69. Окрема думка судді Конституційного Суду України Литвинова О. М. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним звернен-

- ням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України, від 31.10.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nk04d710-19#Text>
70. Окрема думка судді Конституційного Суду України Первомайського О. О. стосовно Висновку Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо скасування адвокатської монополії) (реєстр. № 1013) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/nl04d710-19#Text>
71. Панченко В. Ю. Юридическая помощь личности (общетеоретический аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01: Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве. Красноярск, 2004. 32 с.
72. Патерило І. Адміністративно-правові інструменти діяльності публічної адміністрації України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2015. 35 с.
73. Перекладаємо слово процедура. 2020. URL: <https://slovotvir.org.ua/words/protsedura>
74. Підвищення якості юридичної освіти. USAID. 2020. URL: https://newjustice.org.ua/uk/program_areas/pidvishheniya-yakosti-pravninchoyi-osviti/
75. Подвійне громадянство: 86 країн світу дозволяють, у 51 – заборонено. *Слово і Діло*. 2019. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2019/10/28/infografika/polityka/podvijne-hromadyanstvo-86-krayin-svitu-dozvolyayut-51-zaboroneno#:~:text>
76. Положення про Координаційний центр з надання правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2012 р. № 504. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2012-%D0%BF#n17>

77. Положення про Міністерство юстиції України: постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>
78. Положення про Наглядову раду Координаційного центру з надання правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 14.08.2019 р. № 2551/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0932-19#Text>
79. Поляков А. В. Коммуникативный подход в общей теории права. *Проблемы философии права*. 2006–2007. Т. IV–V. С. 60–67.
80. Порядок та критерії залучення органами місцевого самоврядування юридичних осіб приватного права до надання безоплатної первинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 15.06.2012 р. № 891/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0987-12#n15>
81. Потанина М. П. Адвокатура как гарант реализации конституционного права человека и гражданина на юридическую помощь в Российской Федерации: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституционное право, муниципальное право. Челябинск, 2009.
82. Права человека. *Большая российская энциклопедия*. 2020. URL: <https://bigenc.ru/law/text/3164669>
83. Право Европейского Союза: учеб. для вузов/под ред. С. Ю. Кашкина. Москва: Изд-во «Юрайт»: Высшее образование, 2010. С. 460–469.
84. Право особи на безоплатну правову допомогу/Ю. О. Данилевська, Л. В. Павлик, З. З. Петрович, У. О. Цмоць. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 136 с. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/dorobku_partneriv/Pravo%20osoby%20na%20bezoplatnu%20pravovu%20dopomogu.pdf
85. Правова Матриця (Legal Matrix). *Координаційний центр з надання правової допомоги*. 2019. URL: <http://pravokator.club/projects/pravova-matrytsya/>

86. Приходько А. А. Адміністративно-правове забезпечення запобігання та протидія корупції в Україні за умов євроінтеграції: дис. ... д-ра юрид. наук. Дніпро, 2020. 485 с.
87. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/3460-17>
88. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147%D0%B0-19#Text>
89. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству: закон України від 05.12.2019 р. № 340-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/340-20#n94>
90. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): закон України від 02.06.2016 р. № 1401. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
91. Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України: Закон України від 21.06.2001 р. № 2533-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2533-14?find=1&text=%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F+44#w2_1
92. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 р. № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
93. Про застосування законодавства, яке забезпечує право на захист у кримінальному судочинстві: постанова Пленуму Верховного Суду України від 24 жовтня 2003 р. № 8. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-03>
94. Про затвердження Авіаційних правил України «Обслуговування аеронавігаційною інформацією»: наказ

- Державіаслужби України від 13.05.2019 р. № 582. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0760-19#Text>
95. Про затвердження Вимог до системи управління якістю проведення діагностичних та терапевтичних процедур з використанням джерел іонізуючого випромінювання: наказ Держатомрегулювання України від 03.10.2008 р. № 166. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1054-08#Text>
96. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України від 02.07.2012 р. № 967/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12#n15>
97. Про затвердження Порядку і умов проведення конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 р. № 1362. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1362-2011-%D0%BF#n93>
98. Про затвердження Порядку оцінювання адвокатів за результатами конкурсу з відбору адвокатів, які залучаються для надання безоплатної вторинної правової допомоги, та форм документів, що використовуються під час його проведення: наказ Міністерства юстиції України від 13.11.2017 р. № 3552/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1387-17#Text>
99. Про затвердження Порядку подання Державною податковою службою України інформації з Державного реєстру фізичних осіб – платників податків про доходи фізичних осіб на запити центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги: наказ Міністерства юстиції України й Міністерства фінансів України від 02.10.2020 р. № 3459/5/596. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0977-20#Text>
100. Про затвердження Порядку подання інформації з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру за-

- гальнообов'язкового державного соціального страхування центрам з надання безоплатної вторинної правової допомоги: постанова Правління пенсійного фонду України від 02.07.2020 р. № 12-1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/za630-20#Text>
101. Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів, що здійснюють експлуатацію цивільних повітряних суден (літаків) з метою виконання комерційних транспортних перевезень згідно з вимогами OPS 1: наказ Міністерство транспорту та зв'язку України від 05.07.2010 р. № 430. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0558-10#Text>
102. Про затвердження Правил сертифікації експлуатантів: наказ Міністерства транспорту України від 29.05.1998 р. № 204. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0552-98#Text>
103. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 р. № 386/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14#Text>
104. Про затвердження Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесі та представництва у кримінальному процесі: наказ Міністерства юстиції України від 21 грудня 2017 р. № 4125/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1554-17#Text>
105. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>
106. Про об'єднання громадян: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/4572-17>
107. Про прийняття за основу проекту Закону України про адміністративну процедуру: постанова Верховної

- Ради України від 02.09.2020 р. № 842-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/842-20#Text>
108. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. (перша редакція). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18/ed20141014#Text>
109. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006 р. № 163-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/163-16#Text>
110. Про результати моніторингу дотримання адвокатами стандартів якості надання БВПД у 2018 році. *Кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури Київської області*. 2019. URL: <http://kdkako.com.ua/pro-rezultati-monitoringu-dotrimannya-advokatami-standartiv-yakosti-nadannya-bvprd-u-2018-roci/>
111. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/776/97-%D0%B2%D1%80>
112. Проект Закону про адміністративну процедуру: від 14.05.2020 р. № 3475. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3475&skl=10
113. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) від 25.11.2015 р. № 3524. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57209
114. Пструкова К. Адміністративно-правові засади діяльності мережі центрів безоплатної правової допомоги в системі юстиції. *Актуальні проблеми правознавства*. 2017. № 1. URL: <http://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/117>
115. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення (справа про право вільного вибору

- захисника) від 16 листопада 2000 року № 13-рп/2000. URL: <http://csu.gov.ua/storinka-knygy/4310-pravona-pravovu-dopomogu>
116. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Голованя Ігоря Володимировича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України (справа про право на правову допомогу) від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09#Text>
117. Рябець О. М. Публічне адміністрування діяльності юридичних компаній в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2020. 222 с.
118. Савицький Я. Ф. Адміністративно-правовий статус апеляційних господарських судів в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07: Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право/Наук.-дослід. ін-т публіч. права. Київ, 2019. 224 с.
119. Семигін Г. Ю. Социальная справедливость и право: основы взаимодействия. *Социологические исследования*. 2009. № 3. С. 72–82.
120. Система прав і свобод людини і громадянина. 3. Правовий статус людини і громадянина: Розділ курсу ДО. *uapravo.com*. 2020. URL: http://www.uapravo.com/hro/text.php?lan=rus&id=4215&id_book=4212&id_parent=4212&id_vid_res=17
121. Скрябін О. М. Захисник у кримінальному процесі: нормативно-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.09: Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність/Класич. приват. ун-т. Запоріжжя, 2017. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss%20Skriabin_1.pdf
122. Словник української мови. *Академічний тлумачний словник*. 1970–1980. URL: <http://sum.in.ua>

123. Смирнов Є. В. Поняття та сутність захисту у кримінальному провадженні. *Право та державне управління*. 2015. № 3. С. 77–83.
124. Сорока Л. В. Адміністративно-правовий механізм реалізації космічної доктрини України: теорія і практика. Київ: ФОП Чалчинська Н. В., 2020. 366 с.
125. Справа про право вільного вибору захисника: рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Солдатова Геннадія Івановича щодо офіційного тлумачення положень статті 59 Конституції України, статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України, статей 268, 271 Кодексу України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-00/ed20120419>
126. Степановский А. Практика. *Юридический бизнес*. 2020. № 01-2008. URL: <http://www.legal-business.ru/panorama/biznes/612-gosudarstvennoe-regulirovanie-yuridicheskogo-biznesa-v-belarusi>
127. Теория государства и права/под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. Москва: Изд. группа ИНФРА М – НОРМА, 1997. 570 с.
128. Типове положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України: наказ Міністерства освіти і науки України від 03.08.2006 р. № 592. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0956-06#Text>
129. Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації. *Держава і право*. 2011. № 52. С. 728–732.
130. Толстов С. Діяльність міжнародних організацій в Україні: загальні тенденції та орієнтири. *Віче*. 2015. № 4. URL: www.viche.info
131. Украина разрешит двойное гражданство. *DW*. 2019. URL: <https://www.dw.com/ru>
132. Федоренко В. Л. Конституційне право України. До 20-ї річниці Конституції України та 25-ї річниці незалежності України. Київ: Ліра-К, 2016. 615 с.

133. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/4/7/232716.pdf>
134. Хариш М. С. Недержавні громадські організації як складова частина суб'єктів адміністративного права України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 29–31. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzclubp_2013_11_9
135. Цьвок М. С. Інформаційно-правове забезпечення діяльності недержавних громадських організацій в Україні: дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2016.
136. Чевичалова Ж. В. Міжнародні організації як суб'єкти міжнародного приватного права. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2 (6). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_52
137. Чумак О. О. Адміністративно-правовий статус державного виконавця. *Публічне право*. 2013. № 1. С. 107–113.
138. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія: в 6 т. Київ: Укр. енцикл., 1998.
139. Шило С. М. Поняття та зміст правових гарантій законності в сфері адміністративної діяльності міліції. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2013. Вип. 4. С. 283–292.
140. Шкарупа В. К., Лагода О. С. Адміністративна процедура та її значення та місце в адміністративно-процесуальній діяльності. *Право України*. 2006. № 4. С. 12–14.
141. Шрамко Ю. Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: актуальні питання законодавчого регулювання: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02: Конституційне право; муніципальне право/Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2016. URL: <http://idpnan.org.ua/files/shramko-yu.t.-konstitutsiyne-pravo-na-pravovu->

- dopomogu-v-ukrayini_aktualni-pitannya-zakonodavchogo-regulyuvannya_pdf
142. Шуміло І. А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ, 2018. 168 с. URL: <https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/08/.pdf>
143. Юридичні терміни. *Тлумачний словник*/за заг. ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотип. Київ: Либідь, 2004. 320 с.
144. Юськів Н. В. Громадянство у системі правового статусу неповнолітніх. 2014. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2271/vnulpurn201480737.pdf>
145. Buck A., Pleasence P., Balmer N. J. Do citizens know how to deal with issues? Some empirical insights. *Journal of Social Policy*. 2008. October. № 37 (4). P. 661–681.
146. Charter of Fundamental Rights. 2016. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/?uri=legissum:133501>
147. Community legal services. *Contactlaw*. URL: <https://www.contactlaw.co.uk/community-legal-services.html>
148. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms Rome, 04.XI.1950. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
149. Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32003L0008>
150. Criminal Legal Aid. *Citizens information*. 2020.
151. Declaration on the Right and Responsibility of Individuals, Groups and Organs of Society to Promote and Protect Universally Recognized Human Rights and Fundamental Freedoms. *Adopted by General Assembly resolution*. 53/144 of 9 December 1998. URL: <https://www.ohchr.org/en/ProfessionalInterest/Pages/RightAndResponsibility.aspx>

152. Guidance Parole and the LASPO Act 2012. *GOV.UK*. 2014. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/parole-and-the-laspo-act-2012>
153. Johnsen J. T. How do the private professions in Finland and Norway impact on legal aid delivery? *The landscape of legal professions in Europe and the USA: Continuity and change*/A. Uzelac, C. H. van Rhee (eds.). Cambridge: Intersentia, 2011.
154. Jokela A. Oikeudenkäyntikulut ja maksuton oikeusapu. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus, 1995.
155. Legal Aid in Europe: Nine Different Ways to Guarantee Access to Justice?/B. Maurits, L. Kistemaker, H. J. Scholten, R. Schrader, M. Wrzesinska. *Ministerie van Veiligheid en Justitie*. 2014. URL: <https://www.hiil.org/wp-content/uploads/2018/09/Legal-Aid-in-Europe-Full-Report.pdf>
156. Legal Aid, 2020. URL: https://e-justice.europa.eu/content_legal_aid-37141-en.do#:~:text=The%20right%20to%20legal%20aid%20is%20enshrined%20by%3A,interest%20of%20justice%20so%20requires
157. Ministry of Justice Finnish. 2020. URL: <https://oikeusministerio.fi/en/search?q=legal%20aid>
158. NRC надає безоплатну правову допомогу. *Новогродівська Міська рада: офіційний сайт*. 2020. URL: <https://novogrodovka-rada.gov.ua/novyny/3942-nrc-nadae-bezoplatnu-pravovu-dopomogu>
159. Oikeusavun kokonaissuunnitelma. *Ministry of Justice*. Finland, 2015. URL: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/76608/omso_41_2015_oik_avun_kokonaiss_66s.pdf
160. Public Legal Aid Attorney. *Ministry of Justice*. 2013. URL: https://oikeus.fi/oikeusapu/en/index/oikeusa_vustaja/publiclegalaiddattorney.html
161. Rab S. Regulation of the legal profession in the UK (England and Wales): overview. *Practicallaw*. URL: <https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/7-633->

- 7078?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bh_cp=1
162. Rissanen A. Legal Aid in Finland. *Outsourcing Legal Aid in the Nordic Welfare States*/R. O. Halvorsen, O. Hammerslev (eds.). Cham: Palgrave Macmillan, 2018. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-46684-2_4
  163. Rosti H., Niemi J., Lasola M. Legal Aid and Legal Services in Finland. Research report 237. Helsinki: National Research Institute of Legal Policy, 2008.
  164. The United Nations Principles and Guidelines on Access to Legal Aid in Criminal Justice System. 3 October 2012. UN Doc. A/C.3/67/L.6. URL: http://www.unianet.org/sites/default/files/RES_GA_UN_121003_EN.pdf
  165. Three Generations of Human Rights. *The Levin Institute*. 2017. URL: <https://www.globalization101.org/three-generations-of-rights/>

Авторський колектив

ГОЛОВАЧ Андрій Володимирович – доктор юридичних наук, професор, академік Національної академії наук вищої освіти України, заслужений юрист України, професор кафедри державно-правових, адміністративно-правових та кримінально-правових дисциплін Донецького університету економіки та права (підрозділ 2.3 спільно з В. А. Дем'янчуком);

ДРОЗД Олексій Юрійович – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, виконувач обов'язків начальника відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ України (підрозділ 1.2 спільно з К. Б. Марисюком);

ДЕМ'ЯНЧУК Віталій Анатолійович – доктор юридичних наук, професор, академік Академії адміністративно-правових наук України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін, ректор Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 2.3 спільно з А. В. Головачем);

МАГНОВСЬКИЙ Ігор Йосифович – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри теорії та філософії права факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Одеського державного університету внутрішніх справ (підрозділ 2.2.);

МАРИСЮК Костянтин Богданович – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри кримінального права та процесу Національного університету «Львівська політехніка» (підрозділ 1.2. спільно з О. Ю. Дроздом);

БОРОВИК Андрій Володимирович – кандидат юридичних наук, доцент, академік Академії адміністративно-правових наук України, професор кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін,

проректор з наукової роботи Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (загальна редакція, підрозділ 1.3);

ДЕРЕВ'ЯНКО Наталія Зеновіївна – доктор філософії в галузі права, старший викладач кафедри суспільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділи 1.1, 2.1, 3.2);

МИКУЛЕЦЬ Віталій Юрійович – кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Академії адміністративно-правових наук України, завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 3.1 спільно з В. В. Щербаковим);

ЩЕРБАКОВ Володимир Валерійович – кандидат юридичних наук, суддя Рівненського окружного адміністративного суду, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука (підрозділ 3.1 спільно з В. Ю. Микульцем).

Навчальне видання

**А. В. Боровик, Н. З. Деревянко, О. Ю. Дрозд,
А. В. Головач, В. А. Дем'янчук, І. Й. Магновський,
В. Ю. Микулець, К. Б. Марисюк, В. В. Щербаков**

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ТА ОТРИМАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Навчальний посібник

Редактор *Л. А. Богуш*
Технічний редактор *М. Б. Філіпович*

Підписано до друку _____ р. Формат 60×84¹/₁₆.
Папір офсетний. Гарнітура School Book AS. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 14,65. Тираж 300.
Замовлення № 0421-101 від _____.

Віддруковано з готового оригінал-макета.
Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424
від 04.10.2018 р.